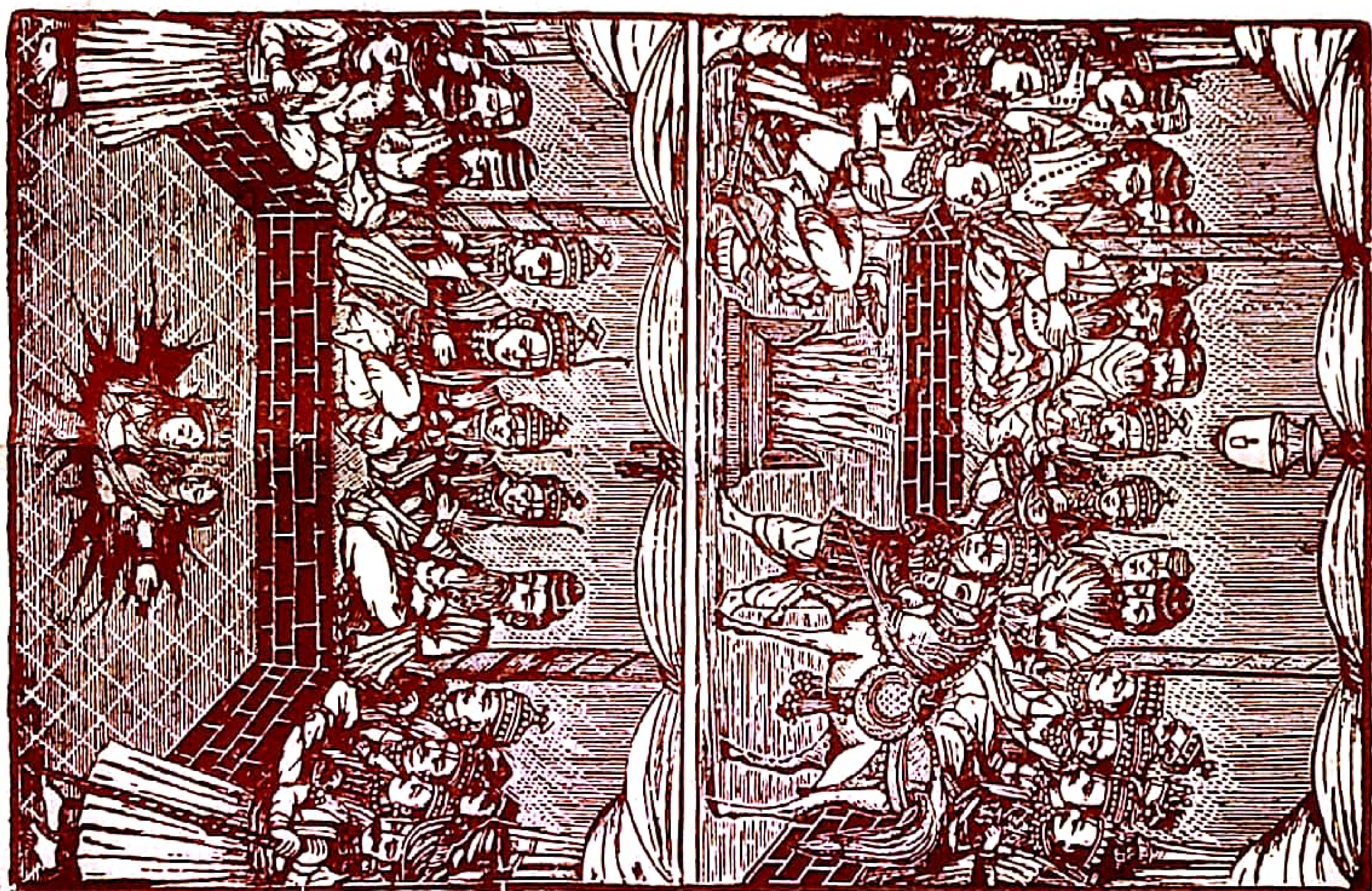
॥ * ॥ अथ श्रीरामाश्वमेधः प्रारभ्यते ॥ * ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकुलदेवतायै नमः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यांनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तम
म् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ ततः परं धराधारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम् ॥
वात्स्यायनोमुनिवरः कथामेतांसुनिर्मलाम् ॥ २ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ शेषाशेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गलया
दिकाः ॥ भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ३ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराज
चरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ४ ॥ सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचरित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ॥
॥ ५ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधकथाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामिच्छामिसविस्तराम् ॥ ६ ॥ याश्रुतासंस्मृ
ताचोक्तामहापातकहारिणी चिंतितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ७ ॥ शेषउवाच ॥ धन्योसिद्विजवर्यत्वंयस्य
तेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ॥ ८ ॥ वदंतिमुनयःसर्वेसाधूनांसंगमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरा
रघुनाथकथाभवेत् ॥ ९ ॥ त्वयामेनुग्रहःसृष्टोयोरामःस्मारितः पुनः ॥ सुरासुरकिरीटोच्चैर्मणिनीराजितांघ्रिक
॥ १० ॥ रावणारिकथावार्धौमशकोमादृशःकियान् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदंत्यपि ॥ ११ ॥ तथापिभो
मयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छंतिसुविस्तरे ॥ १२ ॥ चरितंरघुनाथस्यशतको
टिप्रविस्तरम् ॥ येषां वैयादृशीबुद्धिस्तेवदंत्येवतादृशम् ॥ १३ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिमद्बुद्धिंनिर्मलीकृताम् ॥
करिष्यतिस्वसंपर्कात्कनकंत्वनलोयथा ॥ १४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्तातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः ॥
ध्यानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥ १५ ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षांकितांगकः ॥ कथयामास

विशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १६ ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लंकेश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरोगणवक्त्रा
ब्जचंद्रमाःकांतिवर्धन ॥ १७ ॥ सुराःसर्वेसुखंप्रापुरिंद्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः ॥
॥ १८ ॥ लंकायांचप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंविभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥१९॥ सुग्रीवहनुमत्सी
तालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा ॥ विभीषणोपिसचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥२०॥ लंकामपश्यद्बहुधाभग्नप्राकारतोरणाम् ॥
दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छह ॥ २१ ॥ शिंशपांस्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिःसमाकी
र्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् ॥ २२ ॥ इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥ ब्रह्मादिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमा
नकैः ॥ २३ ॥ देवदुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्श्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २४ ॥
सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवंतिच ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २५ ॥ यत्रयत्रकृतोवासः
पूर्वंरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्शयामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोऽद्राक्षीत्स्वकां
पुरीम् ॥ तस्याः पुनः समीपेतुनंदिग्रामंददर्शह ॥ २७ ॥ यत्रैवभरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियो
गजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २८ ॥ गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशांगयष्टिर्दुःखार्तः कुर्वन्नामकथां
मुहुः ॥ २९ ॥ यवान्नमपिनोभुंक्ते जलंपिबतिनोमुहुः ॥ उद्यंतंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३० ॥ जगन्ने
त्रसुरस्वामिन्हरसेदुष्कृतंमहत् ॥ मदर्थेरामचंद्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३१ ॥ सीतयासुकुमारांग्यासेव्यमानो
ऽटवींगतः ॥ यासीतापुष्पपर्यंकेसुखंसुष्वापदुःखिता ॥ ३२ ॥ यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती ॥ मदर्थे

जानकीसाचप्राप्तारण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३३ ॥ यासीताराजवृंदैश्चनदृष्टावाकदाचन ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैः
कालरूपिभिः ॥३४॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षिता ॥ सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो ॥ ३५ ॥
इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थायवदत्यदः ॥ प्रातःप्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३६ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुः
खसुखैर्बुधः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ॥ ३७ ॥ अमात्यादुर्भगंमांकिंप्रब्रूतपुरुषाधमम् ॥ मदर्थेमेऽ
ग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३८ ॥ दुर्भगस्यममप्रस्वाःपापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचंद्रंचस्मारंस्मारं
सुमंत्रिणः ॥ ३९ ॥ धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ॥ ४० ॥
यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ विलापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसंददर्शह ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपाता
लखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविकली
कृतचेतसा ॥ पुनः पुनः स्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचचहनूमंतंबलवंतंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्द
शनव्याजचक्रकांतिहतांधकम् ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेनगद्गदीकृतवि
ह्वलाम् ॥ ३ ॥ गच्छतंभ्रातरंवीरंसमीरस्यतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ योवल्कलं
परीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहैः ॥ फलानांभक्षणमपिनकुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः ॥
प्रजाःपुत्रानिवोद्रक्षेद्बांधवोममधर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवरम् ॥ मदागमनसंदेशपयो
वृष्ट्याशुसिञ्चितम् ॥ ७ ॥ सीतया सहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपीन्द्रैश्चरक्षोभिःसविभीषणैः ॥८॥

प्राप्तंनिवेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेह्यनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततो
वाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनंदिग्रामंनिदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसं
युतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहाक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ ११ ॥ कथयंतंमंत्रिवृद्धान्रामचंद्रकथानकम् ॥ तदीयपदपाथो
भूमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम्
॥ १३ ॥ तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रंप्रत्युत्थायकृतानतिम् ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥
इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्रैःपूरिताननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभू
पंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः ॥
प्रापयद्धर्षपूरंहिसहस्रास्योनवेद्म्यहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यंतं
रामसंदेशहारक ॥१८॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्घ्यंमंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्तेरामचंद्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना ॥१९॥
दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहलक्ष्मणम् ॥२०॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारे
णसंगतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यं
तपःक्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिंतयामासदृष्ट्वावैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराज
स्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमह्यंवनमध्यगतायहि ॥ २४ ॥
यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रियतमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमंत्रि

वृद्धैःसुहर्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इति ब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोंगणात् ॥ विभी
षणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततताराशुविरहात्क्लिन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वं
दन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचंद्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ हर्षाश्रूणिप्रमुंचं
श्चदंडवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्थायजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमान्वितः
॥३०॥ उत्थापितोपि हि भृशं नोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥३१॥ ॥ भरतउवाच ॥
दुराचारंचदुष्टंमांपतितंत्वकृपांकुरु ॥ रामचंद्रमहाबाहोकरुणंकरुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तोविदेहजापाणिस्पर्शंक्रूर
ममन्यत ॥ सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्रांजलिः
पुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृ
च्छ्यसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिंदिताम् ॥ ३६ ॥
अनसूयामिवात्रेःकिलोपामुद्रांघटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७॥ मातःक्षमस्वमदघंमायादु
र्वृत्तकारकम् ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यापिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥
आशीर्भिरभियुंज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥ विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोंगणे ॥ क्षणादालोकयांचक्रु
र्निकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादे द्वितीयोऽध्यायः
॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्शनलालसः ॥१॥

भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वंतुलो
कास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम् ॥ मंदिरेमंदिरेरथ्यांकृतकौतुकचित्रकाम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिं
चिताः ॥ प्रसूनभरसंक्लृप्ताहृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलखांगणम् ॥ मेघागमेधनु
रिवपश्यंत्वेतेवलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्धूमंवीक्ष्यशिखिनोनृत्यंकुर्वंतुलीलया
॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान् ॥ विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्रि
ताभूयःसुशोभंतुमनो जवाः ॥ यद्वेगवीक्षणादेवगर्वंत्यजतिस्वर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषि
ताः ॥ गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥ ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥ सुवासिन्योमहा
राजंरामंनीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥ हर्षंप्राप्नोतुकृशितातंवीक्ष्यसुखलालसा
॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
इतिश्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरीं कर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरींतांवैमं
त्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः॥
पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखाहराः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रा धर्मपाणयः ॥ धौतोत्तरीयरचिताजग्मुःश्री
रघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः ॥ संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्ययमुम् ॥ १७ ॥
वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाह्यभिजग्मुःपुरंप्रति ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वी

याचारसुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररतायेवाअभिजग्मुःपुरंप्रति ॥ १९ ॥ येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यनुष्ठिताः ।
स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूषितम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्रमोदप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ता
आजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ रघुनाथोपिसकलैर्दैवतैःस्वस्वयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशोच्चैःपुरीं
रचितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवंगाः प्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम्
॥ २३ ॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरयानमथारुहत ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारपरीवृतः ॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथ
कृतकौतुकतोरणाम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरिभूषिताम् ॥ २५ ॥ वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम् ॥
शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधबंदिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद ॥ जयदाशरथेदेवजयताल्लो
कनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षतांगताम् ॥ शुभदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥
प्रविवेशवरंमार्गंरथ्याचत्वरभूषितम् ॥ चंदनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥ २९ ॥ तदापौरांगनाःकाश्चिद्गवाक्षवि
लमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाह्यथाब्रुवन् ॥ ३० ॥ धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्यावनेषुयाराममुखार
विंदम् ॥ स्वलोचनेंदीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्यतवीरधाम्नः श्रीराम
देवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ॥ ३२ ॥ एतन्मुखंसुखकरंवरचा
रुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमांगम् ॥ बंधूकधिक्कारलसच्छविप्रदंदंतच्छदंबिभ्रतमन्धनाशनम् ॥ ३३ ॥ इति
गदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनूनप्रेमभारंन्त्वलोकंजनानिगृहमि

येषप्रोषितांगेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशो
नामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराधरधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यं
कृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥ रघुनाथस्यगमनंवनप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा ॥ २ ॥
तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता ॥ सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथंसमागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्की
दृशंतत्रचिह्नितम् ॥ रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम् ॥ यथा
वच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥५॥ शेषउवाच ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षा
च्छृणुष्वैकमनाःकिल ॥ ६ ॥ यदातद्वदनांभोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ॥
किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः ॥ ७ ॥ममवैमंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयं
चसुतःशिशुः ॥ ८ ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ समंत्रिन्कुशलीरामोसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ ९ ॥
कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥ १० ॥ नविवेदनिजंकिंचित्पर
कीयंविमोहिता ॥ सुमुखोपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ ११ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥
उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः ॥ १२ ॥ रघुनाथंप्रसस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तं
रघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच ॥ इतितथ्यंवचःश्रुत्वासुमुखेनप्रभाषितम्
॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा ॥ १५ ॥ हर्षविह्वलितां

गाश्रुमुंचंतीराममैक्षत ॥ तावत्सरामोराजेन्द्रोनरयानमधिश्रितः ॥ १६ ॥ प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकय्याःसुनयः
पुरः ॥ कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् ॥ १७ ॥ नोवाचकिंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवं
शध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् ॥ १८ ॥ उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमाश्रितैः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
मातर्मयावनेगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ १९ ॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो ॥ मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमां
नेक्षसेपुनः ॥ २० ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैनंभरतंमांचवीक्षय ॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यं सानम्रवदनानघ ॥ २१ ॥
शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम् ॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः ॥ २२ ॥ नमस्कृत्यययौ
गेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरंजीवेत्याशीर्भिरभिनं
दितः ॥ मातुश्चराममद्रोपिचरणौप्रणिपत्यचं ॥ २४ ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः ॥ रत्नगर्भेममभ्र
त्रालक्ष्मणेनकृतंतथा ॥ २५ ॥ यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्य
तेपुनः ॥ मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया ॥
निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥ २८ ॥ मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणा
वग्रहीद्धरिः ॥ २९ ॥ मातातद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्वज्यपरांमुदमवापसा ॥ ३० ॥
शरीरेरोमहर्षोभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटं
कद्वयवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदशनाद्धृष्टांकृशांगींतांस्वशोकतः ॥

दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ श्रीरामउवाच ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥
ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यमामकम् ॥ ३४ ॥ येपुत्रामातृपित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमंतव्यापरामातः
कीटकारेतसोद्भवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदंडकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसा
गरम् ॥ ३६ ॥ रावणे नहृतासीतालंकायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥
सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपा
दयोःपतितांस्नुषाम् ॥ आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ॥३९॥ सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि॥
पुत्रौप्रसूयचकुलेस्माकंपावयपावने ॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥ भवंतिदुःखभागिन्योन
हिसत्यंजगत्त्रये ॥ ४१ ॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना ॥ रामपादाब्जयुगलमनुयांत्यामहावनम् ॥४२॥
किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः ॥ यस्यगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवत्सला ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वारघुनाथस्य
भार्यामंचितलोचनाम् ॥ तूष्णींबभूवहर्षिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ॥ ४४ ॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥
राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ४५ ॥ मंत्रिणस्तेप्रहृष्टांगादैवज्ञान्मंत्रकोविदान् ॥ आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुः
परमादरात् ॥ ४६ ॥ शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते ॥ अभिषेकंमहाराज्येकारयामासुरुद्यताः ॥ ४७ ॥
सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुंदरे ॥ लिखित्वोपरिराजेंद्रोमहाराजोधितस्थिवान् ॥ ४८ ॥ तद्दिनादेवसाधूनां
मनांसिप्रमुदंययुः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभवत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः ॥

मनसापिकदापापंनाचरंतिजनामुने ॥ ५० ॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥ सर्वेन्यायमतोस्थि
त्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाः
शुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपिमार्गसंस्थानांबलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचोरकथानहि ॥ ५३ ॥
धनदोह्यर्थिनांरामोकारुण्यश्चकृपानिधिः ॥ भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरुदेवस्तुतिंव्यधात् ॥ ५४ ॥ इति श्री
पद्म० पाताल० रामाश्व०शेषवात्स्यायनसंवादेरघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताः सुराः ॥ रावणाभिधदैत्येंद्रवधहार्षितमानसाः ॥ १ ॥
॥ देवाऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथे सुरार्तिहञ्जयदानववंशदाहक ॥ जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥२॥
तवयद्धनुजेंद्रनायकंकवयोवर्णयितुंसमुत्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वंभुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जय
जन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयांबुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥
तवदेववरस्यनामभिर्बहुपापाअपितेपवित्रिताः ॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुषतामुपागताः ॥ ५ ॥
हरविरिंचिनुततंवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदिपवित्रयवादिकचिह्नितैः सुरचितंमनसास्पृह
यामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयं भुवो मदनमूर्तितिरस्करकांतिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनः पुनर्ननु
भवंति घृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंसुविजन्मभाग्भवेः ॥ अजो
व्ययोपीशवरोपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकी

र्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशंसिभिरीशतेप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥ ९ ॥ अनादिराद्योऽजररूपधा
रीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वाते
सुराःसर्वे ब्रह्मेंद्रप्रमुखामुदः ॥ प्रणेमुररिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथो
महायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् ॥ १२ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुरावृणुतमेयूयंवरंकिं
चित्सुदुर्लभम् ॥ यंकोपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः ॥ १३ ॥ सुराऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्मा
भिरुत्तमम् ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदासुरोस्माकंबाधांपरिदधातिभोः ॥
तदातुदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वापुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः ॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रंपठिष्यतिमुहुःप्रात
र्निशिसकृन्नरः ॥ १७ ॥ तस्यवैरिपदाभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ
॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वंद्वेभक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वासो
भवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्नाकंस्वकंस्वकम् ॥ २० ॥ रघुनाथोपिभ्रातॄंस्तान्पालयं
स्तातवद्बुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाँल्लालयँल्लोकनायकः ॥ २१ ॥ यस्मिञ्शासतिलोकानांनाकालमरणं
नृणाम् ॥ नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी ॥ २२ ॥ नेतिःकदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच ॥ वृक्षाःसदैवफलिनो

१ ईतिः शलभमूषककीटकादिजं भयमित्यर्थः । ईतिलक्षणम्—अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषकाः शलभाः शुकाः । स्वचक्रं परचक्रं वा षडेता ईतयः स्मृताः ।

महीभूयिष्ठधान्यका ॥ २३ ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसार्थकीकृतजीवनाः ॥ कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहक्लमाः ॥२४॥
नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन ॥ २५ ॥ कारवोपिकदापापंनाच
रंतिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥
लोकाबभूवुःसततंकारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्यसुसंपन्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टंचरम्यंहा
टकभूषणैः ॥२८॥ संतुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यकर्तृभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशं
सुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचराजिभिः परिराजितम् ॥३०॥ सुपूर्णायत्रवैग्रामाः सुवित्ताढ्विवि
राजिताः ॥ सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः ॥ सदंभानिम्न
गायत्रनयत्रचनताःक्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच ॥ विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचक
र्हिचित् ॥ ३३ ॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः ॥ तमोयुक्ताःक्षपायत्रबहुलेषुनमानवाः ॥३४॥ रजोयुजः
स्त्रियोयत्रनधर्मबहुलानराः ॥ धनैरनंधोयत्रास्तिजनोनैवचभोजनम् ॥ ३५ ॥अनयःस्यंदनोयत्रनचवैराजपूरुषः ॥
दंडः परशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ॥ ३६ ॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः ॥ अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यः
क्वचिन्नपरिदेवनम् ॥३७॥ आक्षिकाएवदृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः ॥ जाड्यंवातजलेष्वेवस्त्रीमध्याएवदुर्बलाः॥३८॥

---

१ शिल्पिनः। २ इष्टलक्षणमाह--" एकाग्निकर्महवनं त्रेतायां यच्च हूयते । अन्तर्वेद्यां च यद्दानमिष्टं तदभिधीयते" इति मनुः । ३ आपूर्तलक्षणमाह--"पुष्करिण्यः सभा वापीदेवतायतनानि च । आरामाश्चविशेषेण पूतकर्म विनिर्दिशेत्" ।

२

कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमू
र्तिकरेषुवै ॥ कंपःसात्त्विकभावोत्थोनभयात्क्वापिकस्यचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यंकलुषस्यच ॥
दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥४१॥ इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये ॥ दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहि
कंटकाः ॥ ४२ ॥ बाणेषुगुणविश्लेषोबंधोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥ ४३ ॥ तंदेशं
पालयामासलालयँल्लालिताःप्रजाः ॥ धर्मसंस्थापयन्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणी
तलम् ॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभो ॥ ४५ ॥ तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअपमानताम् ॥ स्वांचनिंदां
रजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ ४६ ॥ पृथ्वींपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥ सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुर
क्षिताम् ॥ ४७ ॥ कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः ॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥ ४८ ॥
गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ जनताभिर्महाराजोवार्धिशोषकमागतम् ॥ ४९ ॥ स्वागतेनसुसंभाव्य
पप्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंबभाषेरघुनंदनः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसं
वादेरामाश्वमेधेअगस्तिसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यंतपोनि
धिम् ॥ उवाचमतिमान्वीरः सर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतंतेमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेनसर्वेवै
पाविताः सकुटुंबकाः ॥२॥ कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते ॥ त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ॥ ३ ॥
लोपामुद्रा महाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥ यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंस महाभागध

र्मूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोभाग्यतःसर्वंभवतिस्वेच्छयाशुभम् ॥
तथापिमयिकृत्वैवकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता ॥ उवाचरामं
लोकेशंविज्ञानतरभाषया ॥ ७ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्तवसुदुर्दर्शंदर्शनंदैवतैरपि ॥ मत्वासमागतंवि
द्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्यस्त्वसुरोलोककंटकः ॥ दिष्ट्याद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजा
विभीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्शनान्मेद्यगतं वैदुष्कृतंकिल ॥ संपूर्णोमेमनःकोशआनंदेनसुरोत्तम ॥ १० ॥
इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शनाह्लादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामःपप्रच्छतं
भूयोमुनिंज्ञानविशारदम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः ॥ १२ ॥ मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतेहि
सुविस्तरम् ॥ कोसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः ॥ १३ ॥ कुंभकर्णोपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥
देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामुने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात् ॥ अतःकथयमेस
र्वंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ १५ ॥ इति श्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे
॥ १६ ॥ राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥
तस्यपत्नीद्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत् ॥ एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यां
धनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥ योसौशिवप्रसादेनलंकावासमचीकरत् ॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्र
यमभून्महत् ॥ रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योविभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमयसंभावत् ॥

द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ कांचनीयोपकल्पेन
किंकिणीजालमालिना ॥ २२ ॥ आरुह्यपितरंद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैःसंस्तुतोभूमन्नानारत्नवि
भूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणौपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षविह्वलितात्माचरोमांचिततनूरुहः ॥ २४ ॥
उवाचमेद्यसुदिनंमहदद्यफलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदंदृष्टंमहापुण्यददर्शनम् ॥ २५ ॥ इत्यादिभिःस्तुतिपदैः
स्तुत्वागात्स्वकमंदिरम्॥ पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः ॥ २६ ॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥
कोयंपुमान्सुरोवाथ यक्षोवाथनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कोसौममपितुः पादौसन्निषेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वीयै
र्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक् ॥ उद्यानाराममलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥
॥ २९ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविकारिणी
॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सपत्न्याम
मकुक्षिस्थंनिधानंसमुपस्थितम्॥येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजः कीटः पापः
स्वोदरपूरकः ॥ यथाखरःस्वकंभारं जानातिनचतद्गुणम् ॥३३॥ तथात्वंलक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुप्तो
गतः क्वचिद्भ्रष्ट इत्येवंतवसंभवः ॥३४॥ अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा ॥ लंकावासोमनोवेगंविमानंराज्यसं
पदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥
इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रास्वयाकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपः

प्रति ॥ ३७ ॥ रावणउवाच ॥ ॥ जनन्याकर्णयवचोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्र
योवयम् ॥ ३८ ॥ कोसौकीटःसधनदःकतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालंकाकिंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥
मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकारणान्विताम् ॥ नकेनापिकृतांकर्त्रींमहाभाग्येहिकैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनं
सर्ववशेनस्थापयाम्यहम् ॥ तपोभिर्दुष्कृतैः कृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडां
तथापुनः ॥ चेत्कुर्यांपितृलोकस्यघातात्पापंभवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणे
नसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुमक्ष्णाचपश्यन्नू
र्ध्वपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवांस्तपः परमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः ॥ २ ॥
तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभा
स्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ तदासंतापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतु ततोनी
तंलंकाचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवंगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृंतनः ॥ ६ ॥
तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुः सुराःसर्वेवाग्भि
स्तथ्याभिरादृताः ॥ ततः प्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः ॥ दश
ग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षणंध्यात्वाययौब्रह्माकैलासंत्रिदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणस

माकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः ॥ ११ ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायतेनमः ॥ नमः
स्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ १२ ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशंकरः ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानान
येतिममांतिकम् ॥ १३ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाअहूतानंदिनाचते ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवादहशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ १४ ॥
ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः ॥ १५ ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलै
र्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैः पितामहः ॥ १६ ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौ
कसाम् ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ १७ ॥ दुष्टदैत्यवधार्थत्वं समुद्योगंविधेहिभोः ॥ सोपि
तद्वचनंश्रुत्वादैत्यशोकसमन्वितम् ॥ १८ ॥ त्रिदशैःसहितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेसमुरो
रगाकिन्नराः ॥ १९ ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् ॥ विलोकयमहादेवालोकयस्वस्वसेवकान् ॥ इत्युच्चै
र्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥२०॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथाद्ब्रह्मासुरार्तिंपरिचिंत्यमानः ॥ जगाददेवाञ्जलदो
च्चयागिराद्दुःखंतुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥२१॥ भोब्रह्मशर्वेंद्रपुरोगमामराःशृण्वंतुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेदशग्री
वकृतंभयंवोतन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥ पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ प्रपा
लिताभूतलमंडनीयाविराजतेराजितभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः ॥ पालयत्य
धुनाराजादिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवंश्याहृष्यश्रृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्टिविधिनायज्ञामहा
बलसमन्वितः ॥ २५ ॥ ततोहंप्रार्थितःपूर्वंतपसानेनभोसुराः ॥ पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धास्यांभवत्कृते ॥ २६ ॥

रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मिरावणोद्धारंसमूलंबलवानहम् ॥ २७ ॥ भवंतोपिस्वकैरंशै
रवतीर्यचिरंत्विह ॥ ऋक्षवानररूपेण सर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरितवाङ्मुने ॥
देवाः श्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवा
नररूपिभिः ॥ ३० ॥ योसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ समत्वेनमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥
भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशाद्दशग्रीवोजनितश्चसुरार्द्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहृत
वान्पुनः ॥ सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येंद्रःसर्वलोकैककंटकः ॥ पातितः
पृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसु
संहिताः ॥ ३५ ॥ त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मन्नगद्योनेनरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्ते
सर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्चमयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिशम्यदितिजेंद्रकुलां
तकारीवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूभौपपातसदसिप्रथितप्रभावः ॥ ३८ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे रावणोत्पत्तिकथनं नामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
शेषउवाच ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानं मूर्च्छि
तंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ शनैः शनैः करेणाशुपस्पर्शाश्रुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसी
दसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुः सनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ त्वद्दतेना

स्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥४॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजः कुंभजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविमलन्नेत्रोबाष्पपूरि
तसन्मुखः॥५॥उवाचदीनदीनांचविस्पष्टाक्षरविस्तराम्॥त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः॥६॥ श्रीरामउवाच॥
अहोमेपश्यताज्ञानांविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंहतवान्कामलोलुपः ॥ ७॥ महिलार्थंत्वहंविप्रंवेदशास्त्र
विवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभाक् ॥ ईदृशं
कुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ॥ ९ ॥ ये ब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसन्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघात
संहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकान्नुगमिष्यामिकुंभीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥
नयज्ञोनतपोदानंनवाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुमेब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपावनकारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निर
यगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥ तन्मूलं
ब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहि
शिवंभवेत् ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ विलपंतंभृशंरामंराजेंद्रंरघुपुंगवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्माब्रवीद्वचः
॥ १६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ माविषादंमहावीरकुरुराजन्महामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः ॥१७॥
त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्तावितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छयागुणी ॥१८॥ सुरापोब्रह्महत्याकृ
त्स्वर्णस्तेयीमहाघकृत् ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहामते ॥
यस्याःश्रवणमात्रेण मुक्तायास्यंतिसद्गतिम् ॥ २० ॥ रावणोपिनवैदैत्योवैकुंठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोवाप्तोदै

त्यत्वंदनुजांतक ॥ २१॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः ॥ एवंसंचिंत्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥
इति श्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः ॥ उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभूषितम् ॥ २३ ॥ श्रीरामउवाच ॥ पातकं
द्विविधं प्रोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जितम् ॥२४॥ बुद्धिपूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति॥
नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिंदिताम् ॥ नमेदुःखापनोदायसा
धुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूतं तादृशं मह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् ॥ २७ ॥
येनमेविमलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचारात्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
इत्युक्तवंतंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥ सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुराममहावीरलो
कानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वंसपापंतरतियोश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयज
विश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबल
सुशालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्योमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥
शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्षभः ॥ पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुतोनहु
षात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञान्कृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥ तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोसिसमंततः ॥ भ्रातरोलोकपा
लाभावर्ततेतवभावुकाः ॥३६॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवान्रघूत्तमोब्राह्मणघातभीतः॥ पप्रच्छयागेसुमतिंचिकी
र्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः॥३७॥ इति श्रीप॰पाता॰शेषवा॰संवादे रामा॰अगस्त्यो॰नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कीदृशोश्वस्तत्रभाव्यः कोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजयास्तत्रवै
रिणः ॥ १ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेश्यामोमुखेरक्तः पीतः
पुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगः सर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेहयः प्रोक्तः शुभलक्षणलक्षितः ॥
॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वनामबलचिह्नितम् ॥ ४ ॥
मोचनीयः प्रयत्नेन रक्षकैः परिरक्षितः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निबध्ना
तिस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥
मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥ तावद्दीनांधकृपणाः परितो
ष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमांस्तत्तदेवददातिहि ॥९॥ एवंप्रकुर्व
तःकर्मयज्ञः संपूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥१०॥ तस्माद्भवान्समर्थोसिकरणेपालनेर्चने ॥
कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ श्रीरामउवाच ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥
तादृशाःसंतिनोवाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यः करुणाकरः ॥ उत्तस्थौवी
क्ष्यमाणोयंयागार्हान्वाजिनः शुभान् ॥ १३ ॥ गत्वाथतत्रशालायांरामचंद्रसमन्वितः ॥ ददर्शाश्वान्विचित्रां
गान्मनोवेगान्महाबलान् ॥१४॥ अवनितलगताःकिं वाजिराजस्यवंश्याः किमथरघुपतीनामेकतः कीर्तिपिंडाः॥
किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसांतर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतः शोणदेहानांवाजिनांपं

क्तिरुत्तमा ॥ एकतः श्यामकर्णाश्चकस्तूरीकांतिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतः कनकाभाश्चत्वन्यतोनीलव
र्णिनः ॥ एकतः शबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥ एवंपश्यन्मुनिः सर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥
ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापे
देसमुनिर्हर्षितांगकः ॥ १९ ॥ एकतः श्यामकर्णाश्चसर्वांगैः क्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्तान्शुभलक्षणल
क्षितान् ॥ २० ॥ निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंजप्रभान् ॥ पयो
निधिविशोषकोमुनिरुवाचसीतापतिंविचित्रहयदर्शनाद्धर्षितनेत्रवक्रप्रभः ॥ २१ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ हयमेधक्रतौ
योग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्तम ॥२२॥ रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत॥
यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥२३॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंघान्करिष्यंस्तपनइवसपर्वारातितोयंविशोष्यन्॥
हतरिपुगणमुख्यंसांपरायंविजित्याक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभोगः ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलें
द्रियः ॥ सर्वान्वैयज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलांगलैर्भू
मिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्योजनसंमिताम् ॥ मंडपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः
॥ २७ ॥ कुंडंतुविधिवत्कृत्वांयोनिमेखलयान्वितम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ २८ ॥ मुनीश्वरो
महाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वंतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ २९ ॥ प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनि
वराश्रमान् ॥ कथयामासुरुद्युक्तंहयमेधंरघूत्तमम् ॥ ३० ॥ आकारितातदासर्वेंऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपर

मेशस्यदर्शनेत्वातिलालसाः ॥ ३१ ॥ नारदोसितनामाचपर्वतःकालिपोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽगिराव्यासआर्ष्टिषे
णोऽत्रिरासुरिः ॥३२॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तः शुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ॥ ३३॥ तान्स
र्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ॥ ३४ ॥ गांहिरण्यंददौतेभ्यः
प्रायशो दृष्टविक्रमः ॥ महाभाग्यंत्वद्यमेस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषि
वर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ॥ ३६ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ काधर्मवार्तातत्रासी
त्किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तान्समेतान्मु
नीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ॥ ३८ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्म
हागुणान् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथाविधिशृणुष्वतान् ॥ ३९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्यय
नादिकम् ॥ वेदान्पठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणेनसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम् ॥ आप
द्गतोहिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४१ ॥ ऋतुकालाभिगमनंधर्मोयंगृहिणः परः ॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽपत्य
कामोथवाभवेत् ॥ ४२ ॥ दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता
॥ ४३ ॥ तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मात्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वदा
ब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमः ॥ ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥४५॥ पुत्रास्तास्वपियुग्मासुअयुग्माः
कन्यकाःप्रजाः ॥ त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ॥४६॥ शुचिःसन्निविशेत्पत्नींपुंऋक्षेचविशेषतः ॥ शुचिंपुत्रं

प्रसूयेतपुरुषार्थप्रसाधनम् ॥ ४७ ॥ आर्षेविवाहेगोद्वंद्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाःकन्याक्रेतुस्तु
पापकृत ॥ ४८ ॥ वाणिज्यंनृपतेः सेवावेदानध्यापनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलेपतनहेतवः ॥ ४९ ॥ अन्नो
दकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ॥ ५० ॥ अनर्चितोतिथिर्गेहाद्भग्नाशो
यस्यगच्छति ॥ आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ॥ ५१ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नी
तामृतंगृही ॥ स्वार्थंपचत्यघंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरः ॥ ५२ ॥ षष्ठ्यष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि ॥
चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेतक्षुरमंगनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांनसेवेतनाश्नीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुंजी
तनभुंजीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्नंतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयो
षितम् ॥ ५५ ॥ नांघ्रिंप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिःक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्नीयात्संध्ययोर्द्वयोः ॥ ५६ ॥
नाचक्षीतधयंतींगांनैंद्रचापंप्रदर्शयेत् ॥ नदिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५७॥ स्त्रीधर्मिणींनाभिवादेन्नाद्यादा
तृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ॥ ५८ ॥ नधारयेदन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि ॥ नभि
न्नभाजनेश्नीयान्नाश्नीतान्नंविदूषितम् ॥ ५९ ॥ संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टःक्वचिदाव्रजेत ॥ शयानोवानचाश्नीया
न्नोच्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः॥ ६० ॥ नमनुष्यस्तुतिंकुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत
॥६१॥एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्रस्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविरजेत्कृष्णमानसः ॥६२॥ इत्येवमादयो
धर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा ॥ ६३ ॥ इति श्रीप० पा० शेषवात्स्यायन

संवादेरामाश्वमेधेधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंसंशृण्वतोधर्मान्वसंतः समुपस्थितः॥
यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रारंभः सुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठो भगवानृषिः ॥ रामचंद्रंमहाराजंप्रत्यु
वाचयथोचितम् ॥ २ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसमयः पर्यभूत्तव ॥ हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थं
परिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्रीक्रियतांतत्रआहूयंतांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभगवान्ब्राह्मणानांयथोचिताम् ॥ ४ ॥
दीनांधकृपणानांचदानंस्वांतेसमुत्थितम् ॥ ददातुविधिवत्तेषांप्रतिपूज्याभिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्या
दीक्षितोष्टव्रतंचर ॥ भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृंगधरः कट्यांमेखलाजिनदंडभृत् ॥
करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणं धीमान्ना
नार्थपरिबृंहितम् ॥ ८ ॥ श्रीरामउवाच ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानय यत्नेनवाजिमे
धक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ श्रुत्वावाक्यंरघुपतेः शत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचेदंवचोविविध
वर्णनम् ॥ १० ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ वीराकर्णयमेवचः सुमधुरंश्रुत्वात्वरातः पुनः कार्यंतत्क्षितिपालमौलिमुकु
टैर्घृष्टांघ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थांगकांसज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यान्विताम् ॥
॥११॥सज्जीयंतांवायुजवास्तुरंगास्तरंगमालाललितांघ्रिपाताः॥ सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिः संरोहितावैरिबलप्रहा
रिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्यतांहस्तिनः पर्वताभाआधोरणैः प्रासकुंताग्रहस्तैः ॥ शूरैः सास्त्रैर्भूरिदानापहाराः क्षीबा
णस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः ॥ विविधरि

पुक्तिनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः ॥ १४ ॥ पत्तयः शतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्र्यपाणयः॥
हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततोद्यमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीः कालजिन्ना
माकारयामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभान्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्वितितकंठकोशे
मणिः ॥ मुखेविशदकांतिधृत्कपिलकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदा[illegible]योधृतकराग्ररश्मिच्छटः ॥ १७ ॥
कलासंशोभितमुखःस्फुरन्द्रत्नाविशोभितः ॥ मुक्ताफलानां मालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्रर
चितःसितचामरशोभितः ॥ बहुशोभापरीतांगोनिर्ययौहरिभिर्वृतः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैवपृष्ठतःसैनिकास्त
था ॥ देवाहरिंयथापूर्वंसेवन्तेसवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥ हस्त्यश्वरथपादातवृ
न्दैःसुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ ततोदुंदुभिनादोभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा॥ २२॥
तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा ॥ कंपंतिगिरिशृंगाणिप्रासादाविचलंतिच ॥ २३ ॥ हेषारवोमहानासीद्वाजि
नामुद्यतांनृप ॥ रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा ॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमंततः ॥ रजस्तुप्रच
लत्तत्रजनांतर्द्धानमादधत् ॥ २५ ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंच्छाद्यभास्करम् ॥ सेनान्याकालजिन्नाम्नाप्रेषितंज
नसंकुलम् ॥ २६ ॥ गर्जंतस्तत्रवीराग्र्याःकुर्वंतोरणसंभ्रमम् ॥ रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥
मृगमदमयमंगेष्वंगरागंदधानाःकुसुमविमलमलाशोभितस्वोत्तमांगाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषितांगाःसमस्ताः
प्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहाराजंययुःसेनाचरावराः ॥ धनुर्धराःपाशधराःखड्गधारास्फुट

त्क्रमाः ॥ २९ ॥ एवंशनैःशनैःप्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःप्लवन् ॥ ३० ॥ रामोद्द
ष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ॥३१॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वि
तम् ॥ प्रयोगंकारयामासब्रह्महत्यापनोदनम् ॥३२॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः ॥ तत्कर्मकारयामासरामः
परपुरंजयः ॥ ३३ ॥ प्रारेभेयागकर्मार्थंकुंडमंडपसंज्ञितम् ॥ तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ॥ ३४ ॥
वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मीकिर्मुनिरध्वर्युर्मु
निःकण्वस्तुद्वारपः ॥ अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमंत्रवित् ॥
पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेवलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजा
तूकर्ण्योथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैकततापसौ ॥ एवं द्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः
॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभताद्विजः ॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ॥ ४० ॥
हरिद्राक्षतगंधाद्यैः पूजयामासुरार्चितम् ॥ नीराजनंततः कृत्वाधूपयित्वागुरुक्षणैः ॥ ४१ ॥ वर्धापनंततोवेश्याश्च
क्रुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चिते ॥ ४२ ॥ कुंकुमादिकगंधाढ्येसर्वशोभासमन्विते ॥ बबं
धभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेः प्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दी
क्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यंदेवाः सासुराः सर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥
रामचंद्रोमहाभागः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ तन्माताकोशलनृपपत्न्यागर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याः कुक्षिभवंरत्नं

रामःशत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ॥ मोचित
स्तेनवाहानांमुख्योसौवाजिनांवरः ॥ ४८ ॥ महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ तद्रक्षकोस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नो
लवणांतकः ॥ ४९ ॥ हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात्
॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ५१ ॥ मनोवेगंकाम
जवंसर्वगत्यधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैः शिला
शितैः ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रःश्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचंचलवा
युवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमुमोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामः शस्त्रभृतांवरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थं
पृष्ठतःस्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गेभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतांशत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ॥
॥ ५६ ॥ येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम् ॥ सुप्तान्भ्रष्टा
न्विगतवसनान्भीतभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्तायेव
वदंतिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ॥ ५८ ॥ योहन्याद्धिमदंमत्तंसुप्तंनग्नंभयातुरम् ॥
तावकोहंब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगितम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तित्वंमाकृथाःपारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वी
थाःसर्वसद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वीथारणंजये ॥ पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदया
न्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्याद्वैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥ अभिवाद्यततोगच्छेत्तत्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥

विष्णुःसर्वेश्वरः साक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंतिहि ॥ ६३ ॥ येस्मरंतिमहाविष्णुं
सर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ तेमंतव्यामहाविष्णुसमरूपारघूद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यमित्रसमोरिपुः ॥
तेवैष्णवाःक्षणादेवपापिनंपावयंतिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषां वैब्राह्मणाःप्रियाः ॥ वैकुंठात्प्रेषितास्तेत्रलोक
पावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्त्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनातनः ॥ उदरेविष्णुनैवेद्यःसश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥
येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम् ॥ स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवेविष्णानवाभेदो
नचब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्यनास्तिपृथक्तया ॥
तेमंतव्यानराःसर्वेस्वर्गलोकादिहागताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञे
योवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यनाममहापापराशिंदहतिसत्वरम् ॥ तदीयचरणद्वंद्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥
इंद्रियाणिवशेयेषांमनोपिहरिचिंतकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूयात्सद्याजन्ममरणांतिकात् ॥ ७३ ॥ परस्त्रियंत्वं
करवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवंममादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगमीड्यम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति
श्रीप० पा० शेषवात्स्यायनसंवादे रामकृतशत्रुघ्नशिक्षानामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ शेषउवाच ॥ एवमाज्ञाप्य
भगवान्रामश्चामित्रकर्षणः ॥ वीरानालोकयन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाक
रस्यवै ॥ कोगंतापृष्ठतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः ॥ २ ॥ यःसर्ववीरान्प्रातिमुख्यमागतान्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसं
घैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्रूमौयशःस्वंप्रथयन्त्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः ॥

जग्राहवीटकंतस्माद्रघुराजकरांबुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नंपृष्ठरक्षाकरोन्वहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रतापोविजेष्यति ॥ एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते ॥ ६ ॥ भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम् ॥ उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ॥ ७ ॥ सर्वस्वामीज्ञास्यतियन्ममाविक्रमदर्शनात् ॥ एषगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्रस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभंजनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥ भोहनूमन्महावीरश्रृणुमद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् ॥ १० ॥ सीतयाममसंयोगे योभवाञ्जलधिंतरेत् ॥ चरितंतद्धरेविद्धिसर्वंतवकपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया ॥ शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपालनीयस्त्वयाहयः ॥ १२ ॥ यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते ॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्राताममममहामते ॥ १३ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाममकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम् ॥ रघुनाथस्यसेवायैकपिषूत्तमतेजसम् ॥ १५ ॥ अंगदोगवयोमैंदस्तथादधिमुखःकपिः ॥ सुग्रीवः प्लवगाधीशःशतबल्याक्षिकौकपी ॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोधिगंतावानरांगजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैःसदश्वैश्चतप्तहाटकभूषणैः ॥ कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्वराः ॥१८॥ सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः॥ अमादत्यमौलेवदकेत्रयोग्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोत्रनराधिपान् ॥२०॥

रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रता
पाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयंतथाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौनी
लरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतानिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्य
रक्षणे ॥ दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरिपुगर्वप्रशातयन् ॥
सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषोक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरि
पुनाशाययुवाकोदंडदंडभृत् ॥ २६ ॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिःशतधृतिं
प्रसाद्यास्त्राणिचाभ्यसन् ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥ मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसं
ज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञितम् ॥ इत्यादीनांतुशस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् ॥ २९ ॥ सएष
निजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ॥ ३० ॥ रिपुतापोयमेवाद्यगच्छत्वग्र्यो
धनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरंगसमेतया ॥ शत्रुघ्नाज्ञां
शिरस्येतदधत्वद्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्वोपिमहाराजस्तथाशस्त्रविदेषच ॥ सर्वेयांतुसुसंनद्धास्तववाहस्य
पालकाः ॥ ३३ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्षच ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥
तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे ॥ चिरकालंसांपरायंवांछंतोयुद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सन्नद्धाःकवचाद्यैश्चतथा
शस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामो

विधिवत्पूजयन्क्रमात् ॥ आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्याय ददौ रामो हस्तिनं षष्टि
हायनम् ॥ हयमेकं मनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटं रथमेकञ्च मणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वा
जिभिर्युक्तं सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षं तु प्रत्यक्षं मुक्ताफलतुलाशतम् ॥ विद्रुमस्य तुलानां तु सहस्रं
स्फुटतेजसाम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकं सुसंपन्नं नानाजनसमाकुलम् ॥ विचित्रसस्यनिष्पन्नं विविधैर्मंदिरैर्वृतम् ॥
॥ ४१ ॥ ब्रह्मणे पि तथैवादात्तथैवाध्वर्यवे ददौ ॥ ऋत्विग्भ्यो भूरिशो दत्त्वा प्रणनाम रघूत्तमः ॥ ४२ ॥
सर्वे ते विविधा वाग्भिराशीर्भिरभियुंजत ॥ चिरंजीव महाराज रामचन्द्र रघूद्वह ॥ ४३ ॥ कन्यादानं भूमिदानं
गजदानं तथैव च ॥ अश्वदानं स्वर्णदानं तिलदानं समौक्तिकम् ॥ ४४ ॥ अन्नदानं पयोदानमभयं दानमुत्तमम् ॥
रत्नदानानि सर्वाणि विप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहि देहि धनं देहि मा नेति ब्रूहि कस्यचित् ॥ ददात्वन्नं
ददात्वन्नं सर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थं प्रावर्तत मखो रघुनाथस्य धीमतः ॥ सदक्षिणो द्विजवरैः पूर्णः सर्वशुभ
क्रियः ॥ ४७ ॥ अथ रामानुजो गत्वा मातरं प्रणनाम ह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेष गच्छामि शोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपा
तो रिपुकुलं जित्वा शोभासमन्वितः ॥ आयास्यामि महाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥ ४९ ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ पुत्र ग
च्छ महावीर शिवाः पंथान एवं ते ॥ सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वा पुनरागच्छ सन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलं पालय निजभ्रातृजं
धर्मवित्तमम् ॥ महाबलिनमद्यापि बालकं लीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्र गच्छसि चेद्युक्तः पुष्कलेन शुभान्वितः ॥
तदा मम प्रमोदः स्यादन्यथा शोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इति संभाषमाणां स्वां मातरं प्रत्युवाच सः ॥ त्वदीयचरण

द्वंद्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजंस्वमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनराया
सिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसमखमंडपम् ॥ आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥ ५५ ॥
उवाचमतिमान्वीरः सर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघुनाथोपितच्छुत्वाभ
द्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंवामाहन्याः शस्त्रवर्जितम् ॥ ५७ ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याज
नकात्मजः ॥ प्रहस्यकिंचिन्नयनंनर्तयन्राममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्म
परायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत् ॥ ५९ ॥ कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमं
धामतेजोबलसमन्वितः ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृभक्तिपरायणः
॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्य
महाराजकृतवान्यंपराक्रमम् ॥ सनकेनकृतः पूर्वंराक्षस्याः कर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यति नृपः शत्रुघ्नः
शिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्युक्तवंतंतंरामः प्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगं
भीरयावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वतुयोगिनः शांताः समदुःखसुखाः पुनः ॥ जानंत्यपारसंसारवि
स्तारतरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराः समहेष्वासाः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानंतियुद्धस्य वार्त्तानतुभवादृशाः
॥ ६७ ॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारिणः ॥ तेहंतव्यान्नृपैः सर्वैः सर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाक
र्ण्यसभासदास्तेसर्वेस्मितंचक्रुररिंदमस्य ॥ कुंभोद्भवः पूजितमेनमश्वंविमोचयामाससुशोभितंहि ॥ ६९ ॥ इमं

मंत्रंसमुच्चार्यवसिष्ठः कलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्नश्वंमुमोचजयकांक्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्गच्छयथा
लीलंसर्वत्रधरणीतले ॥ यागार्थेमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तुमोचितः सर्वैर्भटैः शस्त्रास्त्र
कोविदैः ॥ परीतः प्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥ प्रचचारबलंसर्वंकंपयन्धरणीतलम् ॥
शेषोपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ॥७३॥ दिशः प्रसेदुः परितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायुवत्तंतुशत्रुघ्नं
पृष्ठतोमंदगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युदितस्यभुजोस्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह
॥ ७६ ॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेशसमृद्धिमत् ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्राप
श्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्दृष्टांभर्तृदर्शनलालसाम् ॥ ७७ ॥ मुखारविंदेनचनागव
ल्लीदलंसकर्पूरयुतचचर्वतीम् ॥ नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाल्होर्मृणालीसदृशोःसुकंकणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमातु
लफलोपमौवरौनितंबबिंबंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटिधरौसकोमलौदधत्यहोऐक्षतसत्पतिंस्वकम् ॥७९॥
परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणीम् ॥ तद्गुशोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्न
पृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयावाजिमखंपालयन्नथसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरःपूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छि
ष्टंविभुंजानास्तत्कर्मकरणादराः ॥८२॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वत
पोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचनपुष्कलभार्या
समागमोनामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाच

हसंतीवकिंचिद्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमंडले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभ
वेत् ॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेवकीत्वत्पदानुगा ॥ कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमायो
धनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥ सत्यांमयितवस्वांतेयुद्धेविजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्याय
थामम ॥ हास्यंनैवप्रकुर्वंतिमांवीक्ष्यकरताडनैः ॥ ५ ॥ इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरायहि
युद्ध्यंतिशूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः ॥ तथाकार्यंमहाबाहोरामस्यहयरक्षणे
॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टंकारबधिराः क्रियंतांबलिनः परे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्करांभो
जकरवालभियाबलम् ॥ परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजय
तात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्विह ॥ १० ॥ इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम् ॥
यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृंदंभयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत् ॥ वैरिको
टिविनिष्पेषबाणकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसं
तमसंदृढम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांतमनोरमम् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इति
सुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तदंगम् ॥ अधिगतपरिमोदोभारतिः शत्रुजेतारण
करणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ पुष्कलउवाच ॥ कांतयत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्नीभ
वेत्कीर्तिस्तवकांतिमतीप्सिता ॥ १६ ॥ इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वंजग्राहवीर्य

वान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमान्वितः ॥ शुशुभेतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्र
शोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् ॥ १९ ॥ नानाकुसुममालाभिराजानुपरि
शोभितम् ॥ नीराजयामासमुहुस्तत्रकांतिमतीसती ॥ २० ॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलद
श्रुचलन्नेत्रापरिरेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥ दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृथा
मम ॥ २२ ॥ एषगच्छामिसविधेतवभामेपतिव्रते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् ॥ २३ ॥ तंप्रयांतंप
तिंश्रेष्ठंनयनैर्निमिषोज्झितैः ॥ विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥ सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वला
म् ॥ गत्वापितरमंबांचववंदेशिरसामहान् ॥ २५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा ॥ मुंचंतीबाष्पनिचयं
स्वस्त्यस्त्वितिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः ॥ पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्चमहात्मभिः ॥
॥ २७ ॥ आज्ञप्तोसौजनन्याचपित्राहृषितयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् ॥ २८ ॥ रथिभिः
पत्तिभिर्वीरैः सदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ ययौमुदारघूत्तंसंमहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ गच्छन्पांचालदेशांश्चकुरूंश्चैवो
त्तरान्कुरून् ॥ दशार्णान्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥ ३० ॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोखिलम् ॥
रावणासुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम् ॥ यशोवितन्वन्भुवनेलोका
न्त्रामोविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौराजारत्नानिविविधानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रददौमहान्
॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरोवरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावी

रोग्रामाञ्जनपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोपिहृतवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः ॥
हस्त्यश्वरथपादातचतुरंगसमान्विताः ॥ ३६ ॥ संपदोबहुशोनीत्वा मुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थ
मागतंप्रणतामुहुः ॥ ३७ ॥ इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुबांधवम् ॥ रामचंद्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ॥ ३८ ॥ एवं
तदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नः परवीरहा ॥ आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्ययथयातः साहितः पथि ॥ ३९ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तः
शत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिताम् ॥
सौवर्णैः स्फाटिकैर्हर्म्यैर्गोपुरैः समलंकृताम ॥ ४१ ॥ यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यः कमलाननाः ॥ दृश्यंते
सर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारललिताः सर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्त
थालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताः शरसंधानकोविदाः ॥ कुर्वंतितत्रराजानंसुहृष्टंसुमदा
भिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतः प्र ॥ पार्श्वे तस्यपुरेश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥
पुन्नागैर्नागचपश्चातलकैर्देवदारुभिः ॥ अशोकैः पाटलैश्चूतैमदारः कोविदारकः ॥ ४६ ॥ आम्रज
बूकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालश्चमल्लिकाजातियूथिभिः ॥ ४७ ॥ नीपैः कदंबैर्ब
कुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नः परवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादि
सुशोभितेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीरोधर्नुधरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इंद्र
नीलैश्चवैडूर्यैस्तथामरकतैरपि ॥ ५० ॥ शोभितंसुरसेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तंभैःशोभितं

सद्मनां वरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंपरम् ॥ पप्रच्छसुमतिंस्वीयंमंत्रिणंवदतांवरम् ॥ ५२ ॥
॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थितानघ
॥ ५३ ॥ एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ॥ ५४ ॥ कामाक्ष्याश्चपरं
स्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिःप्रजायते ॥ ५५ ॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताः
स्थिरांश्रियम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ॥ ५६ ॥ याचितासुमदेनात्राहिच्छत्रपतिनापुरा ॥
स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोति
ससुरासुरदुर्लभाम् ॥ ५८ ॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ प्रपच्छसकलांवार्तांभवान्याःपुरुषर्षभः
॥ ५९ ॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदःकिंतपःकृतम् ॥ येनेयंलर्वलोकानां मातातुष्टात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥
वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥
हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमा
तृपितृप्रजः ॥ अरिभिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनचरसांस्पृशन् ॥
जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्काणांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रं
सतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः ॥ ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदो
न्मुखः ॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षे

तुद्वादशेतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभाव्यमनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवारपरी
वृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेंद्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकामसखेमह्यंप्रियमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपो
विघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इति श्रुत्वामहद्वाक्यंतुराषाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजये प्रौढगर्वोरघू
द्वह ॥ ७१ ॥ ॥ कामउवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोसौहिसुमदः किंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्य
स्यतुकाकथा ॥७२॥ मद्वाणबलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपुरा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तथोर्वशीम् ॥७३॥
चिंतांमाकुरुदेवेंद्रसेवकेमयिसंस्थिते ॥ एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ॥ ७४ ॥ एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकू
टांगिरिं ययौ ॥ वसंतेनयुतः सख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥ को
किलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरि
त्तीरंलवंगकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवंविधेवनेवृत्तेरंभानामाप्सरोवरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम्
॥ ७८ ॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभनम् ॥ मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥ तद्गानमाकर्ण्य
नराधिपोसौवसंतमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारटितंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धं
नृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वरन् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोनघ ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोः
संवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकारचान्यातुकटाक्षवीक्षणंचकारकाचिद्भृशमंगचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभि
स्तथाकीर्णः कामविह्वलमानसः ॥ चिंतयामासमतिमाञ्जितेंद्रियशिरोमणिः ॥ ८३ ॥ एतामेतपसोविघ्नका

रिण्योप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसंचिंत्यसुतपास्ताउवाचवरांगनाः ॥
कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवंत्योक्षिगोचराः ॥ यास्तपो
भिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्व
मेधेकामाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःका
मसेनास्तंरंभाद्याप्सरसोमुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयंकांतंप्राप्ताःसर्ववरांगनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंभुंक्ष्वत्यजतपः
फलम् ॥ २ ॥ इयंघृताचीसुभगाचंपकाभशरीरभृत् ॥ कर्पूरगंधललितंभुनक्तुत्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभा
गसुशोभिविभ्रमांमनोहरांगींघनपीनसत्कुचाम्॥कांतोपभुंक्ष्वस्वनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम्॥४॥
मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमंदारमालापरिशोभिवक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरांदृढंयथास्यात्परिरं
भणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृंगंबहुपुण्यसेवितंसंप्राप्यभोगंकुरु
सत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभितागृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयांकितोगं
गाप्रवाहाविवसुंदरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथामनोहरापिबामृतंदेवगणादिवांछितम् ॥ उद्यानमासाद्यचनं
दनाभिधंवरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासु
मृष्टास्तपसासुरांगनाःप्रत्यूहएवात्रावधेयमेषाकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिंतातुरोराजास्वांतेसंचिंतयन्सुधीः ॥ जगादम
तिमान्वीरःसुमदोदेवतांगनाः ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचिंत्यतेयाहिसापित्वद्रूपि

णीमता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहानभूत ॥ सामेदास्यतिसर्वंहिभक्तदुःखान्तकारिणी ॥ १३ ॥ किंनंदनंकिन्तु गिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वल्पपुण्येनप्राप्तादानवदुःखदा ॥ १४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्रहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुंशक्तावरांगनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीनृपम् ॥ तच्छ्रुत्वामघवाभीतःसेवामारभतात्मनः ॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकेंबिका ॥ जितेंद्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पंचास्यापृष्ठललितापाशांकुशधरावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवीक्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तभाविताम् ॥ हसंतींनिजदेहेषुस्पृशंतींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृंदैकसेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेनघे ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वदृतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ महीत्वयाधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानादिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंरसंगृह्णन्विमुंचति ॥ २६ ॥ अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतिशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामायाविष्णोर्लोकैकपालिनी ॥ स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥

त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यासिद्धिंसुखमयंतिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवंदितभक्तवल्लभे ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमा
तस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंतुष्टा
जगन्मातावृणीष्ववरमुत्तमम् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्र
हृष्टः सुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहतंराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ॥ ३२ ॥ महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥
प्रांतेमुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ॥ ३३ ॥ कामाक्ष्युवाच ॥ राज्यंप्राप्नुहि सुमद सर्वत्रहतकंटकम् ॥ महि
लारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहा
यशाः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमेधंहिसर्वसंभारशोभितम् ॥ तस्यभ्रातामहावीरः शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ ३६ ॥
पालयन्हयमायास्यत्यत्रवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मैसर्वंसमर्प्यत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियो
धैः स्वैर्धनुर्धारिभिरुद्धटैः ॥ ततः पृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहामते ॥ ३८ ॥ ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेंद्रेशादिसे
वितम् ॥ मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थातायावद्रामहयागमः ॥ पश्चात्त्वं
तुसमुद्धृत्यगंतासिपरमंपदम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोप्यहिच्छत्रायांशत्रून्ह
त्वानृपोभवत् ॥ ४१ ॥ एषराजासमर्थोपिबलवाहनसंयुतः ॥ नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुरक्षितः ॥ ४२ ॥
श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैः सेवितांघ्रिंमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वंदास्यतिसर्वज्ञरा
जासुमदनामधृक् ॥ अधुनातन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवृत्तंसमाकर्ण्यसुमदस्य

महायशाः ॥ साधुसाध्विविचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिः सर्वैः सुभटैःपरिवारितः ॥ सभा
यांसुखमास्तेयोबहुराजन्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासंतेसुमदंशोभ
यान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥ आशीर्वदंतितं भूपंसर्वलोकैकरक्षकम् ॥ ४८ ॥
एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयः पत्रधरोंतिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वा सेवकं
श्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः ॥ जानीहिकस्यराज्ञोयमश्वोममपुरांतिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वा वृत्तांतमा
दितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ॥ ५१ ॥सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामा
सजनंसर्वंराजाविशारदः ॥५२॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यममाकुलाः ॥ तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंत्विह
॥ ५३ ॥ कन्याः सहस्रशोरम्याः सर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादि
सर्वमाज्ञाप्यययौराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नः सुमहामात्यैः सुभटैः
पुष्कलादिभिः॥संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदाभिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिः सादिसंयुक्तैः पत्तिभिः परतापनैः ॥
वाजिभिर्भूषितैर्वीरैः संयुतंवीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजः शत्रुघ्नंनतवान्मुदा ॥ धन्योस्मिकृतकृ
त्योस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसु
पूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिंश्चिरंप्रतीक्ष्यामिहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्ष्याकथितंपूर्वंजातंसंप्रातितत्तथा ॥ ६० ॥
विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पावयास्मत्कुलंसर्वंरामानुजमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामास

कुंजरंचंद्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणवतूर्याणां वीणादीनांस्वनस्तदा ॥
व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याः समागत्यमहानरेंद्रं शत्रुघ्नमिंद्रादिकसेवितांघ्रिम् ॥
करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघैर्वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ॥६४॥शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा॥वर्धापितोगृहंप्रा
पतोरणादिकभूषितम्॥६५॥हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः॥राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ॥६६॥
अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा ॥ सर्वंसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ६७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपाताल
खण्डेशेषवात्स्यायनसंवादरामाश्वमेधेशत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ शेषउवाच ॥
अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः ॥ १ ॥ सुमदउवाच ॥ कच्चिदास्तेसुखं
रामःसर्वलोकशिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोयंममानुग्रहकारकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखांबुजम् ॥
येपिबंत्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ॥ ३ ॥ अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकुलभूम्यादिवस्तुजातं
महामते ॥ ४ ॥ कामाक्ष्याचप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येयंसकुटुंबकः ॥ ५ ॥ इत्युक्त
वतिवीरेतुसुमदेपार्थिवोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजः
परम् ॥ गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञात्वासुमदः शीघ्रंपुत्रंराज्येभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहा
राजः पुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्योसौप्रादात्तत्रमहा
मतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नः

सहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥ जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयो
त्तमः ॥ पृष्ठतोनुययुः सर्वेयोधावैहयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधान्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रतत्रवि
शृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः
॥ १४ ॥ इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितः प्रभुः ॥ तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥१५॥ ददर्शचा
श्रमंशुद्धंजनजंतुसमाकुलम् ॥ वेदध्वनिहताशेषामंगलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभो
खिलम् ॥ मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥१७॥ यत्रगावस्तुहरिणापाल्यंतेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनं
त्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् ॥ १८ ॥ मयूरैर्नकुलैः सार्द्धंक्रीडंतिफणिनोनिशम् ॥ गजैः सिंहैर्नित्यमत्रस्थीय
तेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः ॥ २० ॥
गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्रहाः ॥ कुर्वंतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याः
समित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममंत्रिणम् ॥ २२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउ
वाच ॥ ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् ॥ २३ ॥
श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिपवित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वा
क्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ च्यवनस्या
श्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजंतुसंकीर्णमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भा

गमादधत् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्ध
स्यवेदमूर्तिधरस्यह ॥ २८ ॥ श्रुत्वारामानुजोवार्तांच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् ॥ २९ ॥
शत्रुघ्नउवाच ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिषु ॥ किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ॥ ३० ॥ सुमतिरुवाच ॥
ब्रह्मवंशेतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिस्मृतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदम
नोराक्षसोबली ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रचिन्महिलानघ ॥ पुनः
पुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीम
निंदिताम् ॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदतींकुररीमिव ॥ भृगोरक्षःपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ॥ ३५ ॥ एवंवदंतीमा
र्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः ॥ दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयंस्तपसःसतीम् ॥ ३६ ॥ ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्य
तः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमाव्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मत ॥ नहिसाध्वींपरामर्शंकृ
त्वाश्रेयोधिगच्छसि ॥ ३८ ॥ इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः
॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तोहिदुःखा
र्तोजग्राहांघ्र्याशुशुक्षणिः ॥ कुरुमेनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा ॥
तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदया
र्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥ गर्भाच्च्यतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ॥ ४४ ॥

च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृधेशुक्लप्रतिपदिंदुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुंरेवांलो
कैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतंमहान् ॥ अंसयोः
किंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्यांगेकंडूंविदधुरुत्सुकाः ॥ नकिंचित्सहिजानाति
दुर्वारतपसावृतः ॥ ४८ ॥ कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥
ततःस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानिब्राह्मणेभ्यश्चप्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरंतीसा
वनमध्ये इतस्ततः ॥ सखीभिः सहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहांतंतरुशोभितम् ॥
उन्मेषोन्मेषरहितंतेजःकिञ्चिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिःसंतुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोंगजाखेदंप्रा
प्तवत्यतिदुःखिता ॥ ५३ ॥ नजनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा
॥ ५४ ॥ तदाभूश्चलितारराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभवन्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञो
हयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ॥५६॥ तदालोक्यनृपोभीतःकिंचिदुद्विग्नमा
नसः ॥ जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौसुदुः
खितस्तत्रसमृद्धबलवाहनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वाप्रसादयामाससुनि
वर्यदयांकुरु ॥ ५९ ॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः ॥ तवात्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥ ६० ॥
तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥ बहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ॥ ६१ ॥ तस्मादियंमहाभूपमह्यंदे

यायथाविधि ॥ ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआत्मजाम् ॥
ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥ दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वे
मुनिरुषोद्गताः ॥६४॥ राजादत्त्वात्मजांतस्मै मुनयेतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुःखितोयंदयायुतः ॥ ६५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनोपाख्याननंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया ॥ १ ॥
सामानवीतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसागतौजसम् ॥ सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा
॥ २ ॥ शुश्रूषंतीस्वंपतिमिंगितज्ञामहानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहराशचीयथाशक्र
निषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता ॥ राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना ॥ ४ ॥
नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता ॥ कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥ ५ ॥ विमृज्यकामंदंभंचद्वेषंलोभम
थोमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥ एवंतस्य प्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दं
महाराजसाचकामंमनस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांच
कारसा ॥ ८ ॥ शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरंवरंवृणीष्वे
तिमनोहरांगीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरयाचने ॥ मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्य
भिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तांमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वा सुकन्या

५

यामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आव
योरधुनाकुर्वेश्चक्षुषोः स्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥ तदाहृष्टावश्विनौतमूच
तुस्तपतांवरम् ॥ १४ ॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसिद्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः ॥ १५ ॥
ह्रदंप्रवेशितोश्विभ्यां स्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः ॥ १६ ॥ रुक्मस्रजः
कुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वी
ह्यश्विनौशरणंययौ ॥ दर्शयंतौपतिंतस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामंत्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्ट
पम् ॥ यक्ष्यमाणेक्रतौस्वीयभागकार्यांशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामांकर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेम
गद्गदयावाचापीडितःकृपयाऽब्रवीत ॥ २० ॥ तुष्टोहमद्यतवभामिनिमानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभ
क्त्या ॥ योदेहिनामयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमा
धिविद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनुसेवनयावरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥
अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृंभविस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सिद्धासिभुंक्ष्वविभवान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्न
रैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत ॥ संप्र
श्रयप्रणयविह्वलयागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥ सुकन्योवाच ॥ ॥ राद्धंबताद्विजवृषैतद
मोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥ यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगो भूयाद्गरीयसि गुणःप्रसवःस

तीनाम् ॥२५॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्षयथोपदेशंयेनैषकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्येततेकृतमनोभवधर्षितायाः
दीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ सुमतिरुवाच ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानं
कामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ २७ ॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ सर्वर्थोपचयोदर्कंमणिस्तंभै
रुपस्कृतम् ॥ २८ ॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥ २९ ॥
स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्षडंघ्रिभिः ॥ दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ ३० ॥ उपर्युपरिविन्यस्त
निलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः ॥३१॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम्॥
महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥ ३२ ॥ द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरेष्विंद्रनी
लेषुहेमकुंभैरधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभित्तिषुनिर्मितैः ॥ जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः
॥ ३४ ॥ हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ कृत्रिमान्मन्यमानैःस्वानधिरुह्याधिरुह्यच ॥ ३५ ॥ विहारस्थान
विश्रामसंवेशप्रांगणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥३६॥ एवंगृहंप्रपश्यंतींनातिप्रीतेनचेतसा ॥
सर्वभूताशयाभिज्ञःस्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादाय
वचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजंबिभ्रतीवासोवेणीभूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अंगंचमलपंकेनसंछन्नशबलस्तनम् ॥३९॥
आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशकन्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशो
रवयसोददर्शोत्पलगंधयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनः

करवामकिम् ॥ स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनत्नददुरस्यैचमानद ॥
भूषणानिपराध्यार्णिवरीयांसिद्युमंतिच ॥ ४३ ॥ अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवाम् ॥ अथादर्शेस्वमात्मानंस्र
ग्विणंविरजोंबरम् ॥४४॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम् ॥ हारेणचमहार्हेणरुचकेनचभूषितम्॥४५॥
निष्कग्रीवंवलयिनंकणत्कांचननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकांच्याकांचन्याबहुरत्नया॥४६॥सुभ्रुवासुदताशुक्लास्नि
ग्धापांगेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥
तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिं
संशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत् ॥ आत्मनोबिभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम्
॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ ज्ञातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्त
महिमाप्रिययानुषक्तोविद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुप
तिर्नभस्थः ॥ ५२ ॥ तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेंद्रद्रोणिष्वनंगसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपाताशि
वस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रंभकेसुरवनेनंदनेपुष्पभद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामया
रतः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपंच
दशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दान्छतसंख्याप
रीमितान् ॥ १ ॥ ततोज्ञात्वाथतद्विप्रः स्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णास्वस्यप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥

न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरजंतुजनतासंकुलंमृगसेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यै
र्वेदसमन्वितैः ॥ सेवितांघ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः ॥ तदाच्यवन
मानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ॥ ५ ॥ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनि
ष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतंमुनिवरं पत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरं
प्राहकृतपादाभिवंदनाम् ॥ आशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलंभितोलोक
नमस्कृतोमुनिः ॥ यात्वंजराग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेमुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथंमतिस्तेवगतान्य
थासतां कुलप्रसूतेकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुः स्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमः ॥ १० ॥
एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मिता ॥ उवाचतातजामातातवैषभृगुनंदनः ॥ ११ ॥ शशंसपित्रेतत्सर्वंवयोरू
पाभिलंभनम् ॥ विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे ॥ १२ ॥ सोमेनायाजयद्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ अ
सोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः ॥ वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुं
ब्राह्मणसत्तमम् ॥ १४ ॥ अपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥
हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम् ॥ इंद्रःस्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोहिर्य
थामंत्रनियंत्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभागदानंचकुर्वंतंनिर्भयांतरम् ॥
कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्ग्रहः ॥ १८ ॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम् ॥ इत्युक्तःसमुनिः

कोपंजहौतूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इंद्रोमुक्तभुजोप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमान
साः ॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभम् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचाव
भृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः ॥ त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समयाकथितःसर्वस्तपोयोगस
मन्वितः ॥ नमस्कृत्यतपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ शेषउवाच ॥
एवंतुकुर्वतोर्वार्तांहयःप्रापाश्रमंप्रति ॥ २४ विदधन्वायुवेगेनपृथ्वींखुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वांकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्र
महाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयोयावदादायदर्भान्स्नातुंगतानदीम् ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ २६ ॥ ताव
त्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम् ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनिम् ॥ २७ ॥ सुकन्यायाःसमीपस्थं
तपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरत् ॥ २८ ॥ शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः
॥ २९ ॥ नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ शत्रुघ्नतवक
ल्याणंभूयान्नरवरर्षभ ॥ यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपुलाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोपिमखकारकः ॥
यन्नामस्मरणादीनिकुर्वंतिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥ यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायां
तिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥
मामकीयस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहा
रिरूपंप्रधनमण्डले ॥ पश्यंतः प्रापुरेतस्यरूपंविकृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमा

स्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्यामिशोभनम् ॥ पयोजद
लनेत्रांतंसुनसंसुभ्रुसून्नतम् ॥ ॥ ३८ ॥ याजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरस
नासमा ॥ ३९ ॥ अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णामनोरथाः ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥
तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिःपावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्म
रणप्रबुद्धप्रेमावृतप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्तेभक्तानुकंपकसमुद्धरसंमृतेर्माम् ॥ ४२ ॥
जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमु
निंप्राहस्वामिन्नोमखसत्तमः ॥ क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्युष्मन्म
नसिसर्वतः ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ॥४५॥ इत्युक्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ जगामच्यवन
स्तत्रप्रमोदह्रदसंप्लुतः ॥ ४६॥ हनूमांस्तंपदायांतंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादासौवचोविनयसंयुतः ॥४७॥
स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदर ॥ रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ॥४८॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीर
स्यशत्रुहा ॥ आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतंमुनिम् ॥४९॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुंबंनि
नायाशुवायुःखइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमुनिंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणय
विह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमेद्यसर्वसंभारसंभृतः ॥ ५२॥ इति
वाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्य

तववाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवमहाराज धर्ममार्गप्ररक्षितुः ॥ ५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्याश्रमहयगमनंनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्न
श्च्यवनस्याथदृष्ट्वाचिंत्यंतपोबलम् ॥ प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् ॥ १ ॥ अहोपश्यतयोग्याश्च
सिद्धिंब्राह्मणसत्तमे ॥ यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥
क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥ इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलं
पीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ॥ ४ ॥ हयस्तस्याःपयोष्ण्याख्या नद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वाययौमार्गे
वायुवेगगतिर्महान् ॥ ५ ॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकांचनवाजिभिः
॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोमात्यवर्येणसुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरं
प्राप्तो विमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टैःपुष्टैःसमाकुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयो
त्तमम् ॥ पुरोंतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसप्तत्याचंद्रवर्णसमानया ॥ अश्वानामयुतैः
सार्धंरथानांस्वर्णशोभिनाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तः शत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्ता
न्महारथान्॥ ११॥ वसुकोशंधनंसर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥ किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजा
पितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसंपारिषस्वजेमहान् ॥ जगादसर्वंतनयश्चराज्यंनिक्षिप्यसर्वं पुरतस्तवप्रभो ॥ १३ ॥
रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वेप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् ॥ १४ ॥ राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नः

परयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृतष्ठस्तदा ॥ १५ ॥ एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटिकैः
कानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंग
विराजितम् ॥ १७ ॥ यत्रासिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया ॥ १८ ॥
गंगातरंगसंस्पर्शशीततोयांबुसेवितम् ॥ वीणारणद्भसशुकक्कणत्सुंदरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाच
सुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः ॥ २० ॥ कोयंमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः ॥ महाराज
तसत्प्रस्थोरामाराजितसद्गृहः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्रीस
मुच्चयैः ॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥ वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः
॥ २३ ॥ नीलोयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमंततः ॥ २४ ॥
एनंपश्यंतिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंतेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मं
साद्भिःससाधितम् ॥ नमन्यंतेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥
योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यांरूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलो
भात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबंधुभ्योनददातियः ॥
॥ २९ ॥ भोजनेब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः ॥ कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः ॥ ३० ॥ अतिथीनवम
न्यंतेमूर्यतापादितापितान् ॥ अंतरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यंतिमहाराजरघुनाथपराङ्

मुखाः ॥ असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्रयतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रतिष्ठतिदेवा
नांमुकुटैरर्चितांघ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणानविदंतियम्
॥ ३४ ॥ यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंतियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमान्नील
शैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥ आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूयोभूयाश्चतुर्भुजः ॥
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृणुष्वमहाराजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ नीलग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तं
सुकुटुंबिनः ॥३८॥ चतुर्भुजादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥३९॥ महारा
जपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसंतिविप्राग्र्याःषट्[1]कर्मनिरताभृशम् ॥ ४० ॥ सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तिषु
लालसाः ॥ क्षत्रियारणकर्तारःसंग्रामेप्यपलायिनः ॥ ४१ ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याःकुसीदकृ
ष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः॥४२॥कुर्वंतिरघुनाथस्यपदाम्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः
॥ ४३ ॥ कुर्वंतिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वंतिमनसात्रवै ॥ ४४ ॥ दानंदयादमःसत्यं
तत्रातिष्ठंतिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरानघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वंतिनहिपातकम् ॥
एषाप्रजामहाराजनीलग्रीवेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनानालोभविवर्जितः ॥ एवंपालयमानस्य
प्रजाधर्मेणभूपतेः ॥४७॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥ विशालाक्षीमहाराजएकदाप्यूचिवानिदम् ॥४८॥

१ षट्कर्मलक्षणम् " इज्याध्ययनदानानि याजनाध्यापने तथा । प्रतिग्रहंश्च तैर्युक्तः षट्कर्मा विप्र उच्यते ॥ "

पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ ॥ परीवारोमहान्म
ह्यंकृतःपरमशोभनाः ॥ हस्तिनोममशैलाभावाजिनःपर्वतोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्चसुहयैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः॥
महाविष्णुप्रसादेनाकिंचिन्न्यूनंममास्तिन ॥ ५१ ॥ परंमनोरथस्त्वेकास्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यक्र
तंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम् ॥ वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३॥
करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः ॥ योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेःपूजां
सनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुंबःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्य
निर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसंध्यायांहरिंध्यायन्निशांतरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमध्येसौब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रात
रुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमासेदिवान्महान् ॥ तावद्विप्रंददर्
र्शाथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकले
वरम् ॥ ५९ ॥ राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥
सुखोपविष्टंविश्रांतंपप्रच्छविहितांद्विजम् ॥ स्वामिंस्त्वद्दर्शनान्मेद्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महांतःकृपणान्पा
तुंयांतितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसंप्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भनाशायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत् ॥
यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यं
श्रद्दधानायविस्तरात् ॥ कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥ ६४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिय

त्पृष्टंतीर्थसेवनम्॥६५॥कस्यदेवस्यकृपयागर्भानिर्वारणंभवेत् ॥ सेव्यःश्रीरामचंद्रोसौसंसारज्वरनाशकः ॥ ६६॥
पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपापक्षयंकराः ॥ ६७ ॥ अयोध्यासरयूस्तापीत्तथा
द्वारंहरेःपरम् ॥ अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ॥ ६८ ॥ गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम् ॥
मल्लिकाख्योमहाशैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ॥ ६९ ॥ यत्रांगेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥ पातकस्यापहारि
दंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥ ७० ॥ मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुरनिषेविता ॥ गोमतीयत्रबृहतीसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥७१॥
यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः ॥ यस्यांसंवसतांनृणांनकलिःप्रभवेत्क्वचित् ॥ ७२ ॥ चक्रांकायत्रपाषा
णामानवाअपिचक्रिणः ॥ पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः ॥ ७३ ॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपाल
कः ॥ सापुरीतुमहापुण्यैर्मयादृग्गोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥ स्यमंतपंचकंयत्रम
हापातकनाशनम् ॥ ७५ ॥ वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृतालया ॥ यत्रोपदिशतेमंत्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम्
॥ ७६ ॥ यस्यांमृताःकीटपतंगभृंगाःपश्वादयोवासुरयोनयोवा ॥ स्वकर्मसंभोगसुखंविहायगच्छंतिमुक्तिंसमतीत
दुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिकर्णियत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिना ॥ करोतिसंमृतेर्बंधच्छेदंपापकृतामपि ॥ ७८ ॥
कपर्दिनःकुंडलिनःसर्पभूषाधरावराः ॥ गजचर्मपरीधानावसंतिगतदुःखकाः ॥ ७९ ॥ कालभैरवनामात्रकरो
तियमशासनम्॥नकरोतिनृणांवार्तांयमोदंडधरःप्रभुः ॥ ८० ॥ एतादृशीमयादृष्टाकाशीविश्वेश्वरांकिता ॥
अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ परमेकंमहच्चित्रंयदृष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसा

न्निध्येतन्नकाप्याक्षिगोचरम् ॥८२॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे ब्राह्मणसमागमो
नामसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ ब्राह्मणउवाच ॥ राजंस्त्वंशृणुयद्वृत्तंनीलपर्वतसत्तमे॥यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायांतिब्रह्म
सनातनम् ॥१॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गंगासागरतोयेनक्षालितप्रांगणेमुहुः ॥२॥ तत्रभिल्लामया
दृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितक्रमाः ॥ ३ ॥ तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयः सुमहानभूत् ॥
चतुर्भुजाःकिमेतेवैधनुर्बाणधरानराः ॥ ४ ॥ वैकुंठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालब्धं
ब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥ ५ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः ॥ वनमालापरीतांगाविष्णुभक्ताइवांतिके ॥
॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेबतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥ ७ ॥ तदातैर्बहुहास्यतं
कृत्वामांप्रतिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिपिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिंडःकस्य
दीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ तदामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वंतत्रतुय
द्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ किराताऊचुः ॥ ॥ शृणुब्राह्मणनोवाक्यमस्माकंपृथुकःशिशुः ॥ नित्यंजंबूफ
लादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तुगिरिशृंगंमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परि
वारितः ॥ १२ ॥ तदातत्रददर्शाथदेवायतनमद्भुतम् ॥ गरुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्व
कांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्भृशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापेदेकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीति
किमिदंमहतांपदम् ॥ इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम् ॥ किरी
६

टहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ पादपद्मे तुलसिकागंधमत्तषडंघ्रि
के ॥ १७ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासितांघ्रिंश्रीमूर्तिनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥१८॥ केचिद्गायं
तिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम् ॥ प्रीणयंतिमहाराजन्सर्वलोकैकवंदितम् ॥१९॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवा
न्मुने ॥ देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थेकृत्वानीराजनंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृ
हंराजन्कृपांपश्यंतआदरात् ॥२१॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः
॥ २२ ॥ तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभितम् ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृ
हंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्जा
तमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् ॥२५॥ शिखराग्रेगतःपूर्वंतत्रदृष्टःसुरेश्वरः ॥ तत्रनैवेद्यसिक्थं
तुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥२६॥तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमन्वितः ॥२७॥
तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः ॥ अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वं
स्वादुसमन्वितम् ॥ २८ ॥ वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम ॥ २९ ॥
भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंतदुक्तंवाडवर्षभ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पाता
लखंडे शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे ब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ इति
श्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोभवमितयुत ॥ १ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वा

पुण्यकलेवरः ॥ शृंगमारुरुहेतच्चमणिमाणिक्यचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवदेवादिवंदितम् ॥ नमस्कृ
त्यकृतार्थोऽहंजातोन्नप्राशनेनच ॥३॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिचिह्नितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमा
विशम् ॥४॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम् ॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥ इत्या
कर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ साधु
विप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तंममानघ ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रु
तिसमन्वितम् ॥विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ॥८॥ ॥ब्राह्मणउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्रावि
धिंशुभम्॥येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः॥९॥वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोपिवा॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्णं
हरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ॥ ११ ॥
सर्वंनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भया
द्द्वेषाल्लोभाद्दंभान्नरःपुनः ॥ यथाकथंचिद्विभजन्नचदुःखंसमश्नुते ॥ १३ ॥ सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात् ॥
येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः ॥ १४ ॥ तेसाधवःशांतरागाःकामलोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवंतियन्महाराजतत्सं
सारनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः ॥ १६ ॥
तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृ
ष्टानिप्रहरंत्यघम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८॥ विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुंबके॥ असत्य

भूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेतिचाब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकु
र्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत्
॥२१॥ ततोदंडंतुनिर्ग्रंथिकमंडलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतां
नृणांफलावाप्तिर्विशेषतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसं
हितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्वि
ष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्रसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदयः
॥ २६ ॥ यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहर्ता
तृतीयांशंसेवयाष्टमभागवान् ॥ अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्याती
र्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः ॥
तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधिःप्रोक्तः समासेननविस्तरात् ॥ एवंविधिंसमाश्रित्य
गच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभ
विष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यउग्रेभ्यः पुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥
सुमतिरुवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववंदेचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥
आदिदेशनिजामात्यंमंत्रवित्तमनुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ॥ ३५ ॥ मंत्रिन्पौरजनान्स

र्नादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥
सर्वेनियांतुमत्पुर्यांमयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येमद्वाक्यंसमुल्लंघ्यस्थास्यंतिपुरुषागृहे ॥ तेदंडचायमदंडेनपापि
नोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः ॥ यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥
सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विटभक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पाव
यितुंक्षमः ॥ तन्नमस्कुरुतक्षिप्रंमदीयाःप्रकृतिप्रजाः ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम् ॥ प्रजहर्ष
महामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ॥ ४२ ॥ हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत् ॥ यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांस
मिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ॥ ४४ ॥
क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादिघोषयामासरा
ज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥ सचिवोरघुनाथांघ्रिध्यानंनिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः
मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यां
ददंतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षिताःस्वीय
विग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥
तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूतावदंतःपौराणींवार्ताहर्ष
समन्विताः ॥ मागधाबंदिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः ॥

पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरंजकाः ॥ ५३ ॥ ऐन्द्रजालिकविद्याग्रास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसंतो महाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥५४॥राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः॥ब्राह्मणंतापसंश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥५५॥ तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः॥लोकैरनुगतोराजाबभौचंद्रइवोडुभिः ॥५६॥ क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौरंकृत्वाविधानतः ॥ दंडंकमंडलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्रन्महायशाः ॥ ५८ ॥ तदादुंदुभयोभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शंखवीणादिकंसर्वंदध्मुस्तद्वादकासुहुः ॥५९॥ जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतोनिर्ययुर्जनाः ॥६०॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे नीलग्रीवतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥

सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम्॥१॥शुश्रावासौमहाराजोमार्गेगोविंदकीर्तनम् ॥जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसाब्राह्मणास्तेषांमहिमानमथाशृणोत् ॥३॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥४॥ दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनोचितम् ॥ दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंमन्यतांगतम् ॥ कुर्वन्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥६॥ नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम् ॥ चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृंदानांबहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्रीणांकूजितैरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमा

हात्म्यविशेषज्ञानजृंभितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनिवृन्दनिषेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदप्रदनि
र्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ११ ॥
ब्राह्मणउवाच ॥ गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकप्रवाहाचहतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्शना
न्मानसंपापंस्पर्शनात्कर्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥ पुराद्दृष्ट्वाप्रजानाथः
प्रजाःसर्वाविपावनीः ॥ स्वगंडविप्रुषोनेकपापघ्नीमृष्टवानिमाम् ॥ १४ ॥ एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगि
णीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवं
तोहिस्वस्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपावि
शेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलांवराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना ॥१८॥ परदार
परद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवंचक्रंशिलावैगंडकीभ
वा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिला
तोयंपीत्वापूतोभवेत्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थो
मोक्षमाप्नुयात् ॥२२॥ नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूजनम्॥भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३॥
मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्रीपाणिमुक्तपुष्पा
णिशालग्रामशिलोपरि ॥ पवेरधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम् ॥

नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भगवतःकृतम् ॥ २६ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकं
यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतोपिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम्
॥ २८ ॥ तुलसीचंदनंवारिशंखोघंटाथचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥ पदामृतं
तुनवभिःपापराशिप्रदाहकम् ॥ वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसम
र्चनात् ॥पुण्यंभवतियद्राजन्बिंदौबिंदौतदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ शालाग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः ॥ तत्रयोजनमा
त्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषुद्वितयंनहि ॥ विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयं
नहि ॥ ३३ ॥ द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम् ॥ उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ॥ ३४ ॥ रूक्षाःकुर्वंति
पुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योददातिश्रियम् ॥ ३५ ॥ आयुष्कामोनरोयस्तुधन
कामोहियःपुमान् ॥ पूजयन्सर्वमाप्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप ॥
वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाहृदितदंतिके ॥ ३७ ॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्याविश्रंभतोपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फू
र्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ॥ ३८ ॥ पुराभगवताप्रोक्तमंबरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्रामशिला
स्तथा ॥ ३९ ॥ स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमंडले ॥ पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंधृतमुदंचता ॥ ४० ॥ निंदंतिपापि
नोयेवाशालग्रामशिलांसकृत ॥ कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमू
ढधीः ॥ तस्यमातापिताबंधुवर्गानरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवाकथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु ॥ सकृतार्थोनयत्या

शुवैकुंठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोधवि
वर्जिताः ॥ ४४ ॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यंजं
तुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः ॥ तीर्थंप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृत्पर
स्वेनिरतःसदा ॥ सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचरत्यनिशंभीमेनवेप्राणिवधंकरः ॥
विषसंसक्तबाणाग्रेरूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः ॥ कालंप्राप्तंनजा
नातिसमीपेप्युग्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्रा
भयानकाः ॥ ५० ॥ श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहकारकाः ॥ बध्नंतुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ॥ ५१ ॥
कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्यजिह्वांमहतीमहंनि
ष्कासयाम्यतः ॥ एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥५३॥ एकोवदतिचैतस्यकरौकृंतामिपापिनः ॥ अन्यो
वदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तनिपीडिकाः ॥ आगत्यतंदुरात्मानंसायुधा
स्तस्थुरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे ॥ सदष्टमात्रःसहसागतासुःपर्यजायत ॥ ५६ ॥ तदा
तंलोहपाशेनबद्धातेयमकिंकराः ॥ कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरंस्तथा ॥ ५७ ॥ नारेदुष्टदुरात्मात्वंकदाचिद्धर्म
माचरः ॥ मनसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ॥ ५८ ॥ त्वन्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैक्रुधा ॥ आजन्म
तश्चभवतानकृतंहरिसेवनम् ॥५९॥ त्वयाकलत्रपुत्राद्याद्रोहंकृत्वासुपोषिताः ॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजना

र्दनः ॥ ६० ॥ तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे ॥ धर्मराजाज्ञयासर्वेनेष्यामोबहुताडनैः ॥ ६१ ॥ एवमु
क्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥ यमदूतास्तदादृष्टौवैष्ण
वेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदंडादिदुष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्धागंतुंसमुद्यताः ॥ बंधबंधग्र
सच्छिंधिभिंधिभिंधीतिवादिनः ॥ ६४ ॥ तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभपरायणः ॥ अत्यंतकृपयायुक्तंचेतस्तत्रत
दाकरोत् ॥ ६५ ॥ असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ॥ ६६ ॥ इति
कृत्वामतिंतस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः॥शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोंतिके ॥६७॥ तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसी
दलमिश्रितम्॥मुखेविनिक्षिपन्कर्णेरामनामजजापह॥६८॥तुलसींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः॥ शिलांहृदिमहा
विष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः॥६९॥गच्छंतुयमदूतावैयातनासुपरायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत्
॥ ७० ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यगंडक्याः शिलास्पर्शाद्गतांहसः ॥ ७१ ॥
पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्मविराजिताः ॥ आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापाप
कारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुःकिमर्थंबद्धोयंवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ॥ ७३ ॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयदधर्मप्रकारकाः ॥
मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ॥ ७४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगदुर्यमकिंकराः ॥ धर्मराजाज्ञयाप्राप्ताने
तुंपापिनमुद्यताः ॥ ७५ ॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत्
॥ ७६ ॥ नून्बहूंस्तीर्थयात्रायांगच्छतोसौऽयलुंठयत् ॥ परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुं

वयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भिर्मोचितःकस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ब्रह्महत्या
दिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहतितत्क्षणात् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्र
म्भादागतंयदि ॥ करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा ॥
मुखेकर्णेथवारामनाममुक्तस्तदैवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापरा ॥ श्रावितंरामनामाशुशिला
हृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥ तस्मात्पापसमूहोस्यदग्धःपुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्लभम्
॥ ८३ ॥ वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भारतेजन्मसंप्राप्यसमाराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यतेप
परमंस्थानंसुरासुरसुदुर्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपाप
हराक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ॥ ८६ ॥ गतास्तेकिंकराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवो
हर्षमापेदेरघुनाथपरायणः ॥८७॥ मुक्तोसौयमपाशाच्चगमिष्यतिपरंपदम् ॥ तदाजगामविमलंकिंकिणीजालमंडि
तम् ॥ ८८ ॥ विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःसोयंमहापुण्यैर्निषेविते ॥ ८९ ॥ भोगान्भु
क्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम् ॥ काश्यांजन्मसमासाद्यशुचिवाडवसत्कुले ॥ ९० ॥ आराध्यजगता
मीशंगतवान्परमंपदम् ॥ सपापीसाधुसंगत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ॥ ९१ ॥ महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमं
पदम् ॥ मयातेभिहितंराजञ्छालग्रामशिलार्चनम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेपापैर्भुक्तिंमुक्तिंचविंदति ॥ ९३ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे गंडकीमाहात्म्यं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगंडक्याःकर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमात्मानममन्यतनृपोत्तमः
॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्सर्वान्संतर्प्यजहृषेमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंश
च्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजयामासप्रेम्णाचचंदनाद्युपचारकैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनांधेभ्यो
विशेषतः ॥ गंतुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्तममंदिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तोगंगासागरसंगमम् ॥ कृत्वाक्षिगोचरं
तंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहान् ॥ पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनम
स्कृतः ॥ ६ ॥ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥
राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम् ॥ किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥ पुनःपुनरुवाचैनंस्थलं
नीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्यतेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिल्लाक्षिगोचराः ॥
अनेनैवपथाराजन्नारूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नु
त्कंठितंमनः ॥११॥ उवाचचकथंविप्रदृश्यतेपुरुषोत्तमः ॥ कथंवादृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः ॥१२॥ तदावाक्यं
समाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः॥ तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वास्मा
भिर्महीपते ॥ स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यते
कृपामाशुभक्तवत्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्वायस्व
महामते ॥१६॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथितचेतसा ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोनशनमादधत् ॥ १७ ॥

करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनव्रतम् ॥ १८ ॥ इतिकृत्वासनियमं
गंगासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकर
प्रभोजयदुःखापहमंगलाह्वय ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मंजयदुष्टघातक ॥ २० ॥ अंबरीषमथवीक्ष्यदुः
खितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंतंररक्षजठराधिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृका
रितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्र
पतितांघ्रिमुद्धटंवारणेंद्रमतिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥ २३ ॥
त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकांबरः ॥ गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः ॥ २४॥
यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रतवदेहधारणम् ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरितैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥
दीननाथसुरमौलिहीरकैर्घुष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पाप
कृद्यदिजनोयमागतोमानसंतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥ २७ ॥ येव
दंतितवनामनिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृतातदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥ २८ ॥
सुमतिरुवाच ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम् ॥ २९ ॥ गाय
न्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदन्त्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपंचादिनंगतंगंगा
ब्धिसंगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिंतयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः ॥ पश्यतां

मामकींश्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचित्यभगवान्कृपापूरितमानसः ॥ संन्यासिवेषमास्थायययौरा
ज्ञोंतिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजात्रिदंडीयतिवेषधृक् ॥ भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ॥ ३४ ॥
ॐनमोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः ॥ ३५॥ उवाचभाग्यमतुलंय
द्भवानक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनिजदर्शनम् ॥ ३६ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥
राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥ ३७ ॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥ तस्मादहंब्रुवेकिंचि
च्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ३८ ॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम्
॥ ३९ ॥ त्वममात्यश्चमहिलातवतापसवाडवः ॥ पुरेतवकरंबाख्यःसाधुश्चतंतुवायकः ॥ ४०॥ एतैःपंचभिरेतस्मि
न्नीलेपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवंदितेसुरपूजिते ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वायतिरदृश्यंगतःक्वापिनदृश्यते ॥ तदाक
र्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमांयदूचिवान् ॥ नदृश्यते
पुनःकुत्रगतोसौचित्तहर्षदः ॥४३॥ तापसउवाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायं
सर्वपापप्रणाशनः ॥४४॥ श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि॥४५॥
इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वांतसंज्वरः॥हर्षंपरमापसनृपोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥४६॥ तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगो
मुखाः॥महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि॥४७॥गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हसञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन् ॥ आनंदंप्रापसुघनं
सर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसंन्यासिदर्शनंनामै

कविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरु
फलप्रदे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानं चतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् ॥ २ ॥
नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःसह श्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैः
सुतनुभिःश्रीशंसदोपासितं दृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम् ॥ ३ ॥ ददतंमनसोभीष्टंपुरुषोत्तम
संज्ञितम् ॥ आत्मानंतुकृपापात्रममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयंददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातःप्रबुद्धो
विप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासौदृष्टोयः
पुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशंखचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥
दापयामासदानानिदीनानांमनसोचितम् ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्पयित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुण
ग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ॥ ११ ॥ शृणोतीतिय
दावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदाससूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामाम
हागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः ॥ १३ ॥ किमग्निःप्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभास्करः ॥ कि
मयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनिवेदयामासचै
षपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥

अमात्योराजपत्नीचकरम्बस्तंतुवायकः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वत
मारुहन् ॥ महादुंदुभिनिर्घोषंशृण्वतोह्यमरैःकृतान् ॥ १८ ॥ तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते ॥ ददर्शहाट
काबद्धंदेवालयमनुत्तमम् ॥१९॥ ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः ॥ नैवेद्यंकुरुतेयत्रहरिसंतोषकारकम् ॥२०॥
दृष्ट्वात्रतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम् ॥ प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचि
त्रिते ॥ सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ २२ ॥ चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ प्रणनामसपत्नीको
राजासेवकसंयुतः ॥ २३ ॥ प्रणम्यपरमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः ॥
॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः ॥ चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रेविनिवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वा
सर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥२६॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथाम
तिगुणग्रामगुंफितःस्तोत्रसंचयैः ॥२७॥ राजोवाच ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नो
महत्तत्त्वादिपूजितः ॥२८॥ त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः ॥२९॥
त्वयाज्ञप्तः करोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥ त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमा
विश्यत्वमेवंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्षयपरीणामस्त्वयिसंत्येवनोविभो ॥३१॥
तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥३२॥ त्वयामात्स्यवपुर्धृत्वाशंखस्तु
निहतोऽसुरः ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी ॥ किमुतान्येमहा

विष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥३४॥ मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी ॥ तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरः
प्रभो ॥३५॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षांकितांगकः ॥३६॥ इतिस्तुत्याप्र
हृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तवस्तुत्याप्र
हर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितः परम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम्॥
चतुर्भुजत्वमाप्तः सन्गंतासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनं
दास्येभक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभगवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिस्सहसेवकैः ॥
॥ ४१ ॥ ततोविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम् ॥ अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमान्वितम् ॥ ४२ ॥ पुरुषोत्त
मसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहि
लायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य दिविवैकुंठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसाकंवि
मानेनललनावृन्दसेवितः ॥ ४५ ॥ तापसब्रह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगाहकः ॥ चतुर्भुजत्वसंप्राप्तोययौदेवैर्विमानिभिः
॥ ४६ ॥ करंबोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्रचलिता
विष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशंखचक्रगदापाथोजधारिणः ॥४८॥ सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदंभोजपाणयः ॥
हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाययुर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलीदृष्ट्वालोकैःप्रकृतिभिस्तदा ॥ दुंदुभीनांतुनिर्घोषस्तैः
कृतः कर्णगोचरः ॥५०॥ तदैकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्लभः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ॥५१॥

तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसंतोमहोदयम् ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वागुस्तांपुरंप्रति ॥ ५२ ॥ अहोभाग्यं
भूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामानेनदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषो
त्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवव्रजंत्यद्धावैकुंठंपरमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्य
वान् ॥ यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्वप्नोनश्यतिस्मृतिमात्रतः ॥
प्रांतेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ योसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महा
लक्ष्मीःसर्वकारणकारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंचरित्वात्रलोकान्वैपावयिष्यति ॥ यन्नामब्रह्महत्यायाःप्राय
श्चित्तंप्रदृश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनीलेपर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंतुनमस्कुरुमहामते ॥ ५९ ॥
तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्यामःपरमंपदम् ॥ यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसागरात् ॥ ६० ॥ एवंप्रवद
तस्तस्यप्राप्तोश्वोनीलपर्वतम् ॥ वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमंडलाम् ॥ ६१ ॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारी
नीलाभिधंगिरिम् ॥प्राप्तोगंगाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ॥ ६२ ॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृ
तम् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥ ६३ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसं
वादेनीलगिरिमाहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणंस्थित्वातृणान्यत्त्वाययौवा
जीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरम् ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच ॥ पुष्कलेनोग्र
वाहेनप्रतापाग्र्येणरक्षितः ॥२॥ ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभीरक्षितोनुगतःप्रभो ॥३॥

तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शाश्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥ विलोक्यसेव
कंप्राहकस्याश्वोमेक्षिगोचरः ॥ भालपत्रंधृतंकिंनुचामरंकिंनुशोभनम् ॥ ५ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेवकःप्रययौ
ततः ॥ यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसंघेरत्नमालाविभूषितम् ॥ विनीयचाग्रेभूप
स्यसुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥ सपत्रंवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली
॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्योस्तितत्समःपृथ्व्यांधनुर्धारणविक्रमः ॥ ९ ॥ तेनासौमो
चितोवाजीचंदनादिकचर्चितः ॥ तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमे
वयम् ॥ तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नः सर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापाद
योस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः ॥ १२ ॥ इत्यभिप्रायमालोक्यजगादनृपनंदनः ॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाः
स्मृताः ॥ १३ ॥ तातेमेवस्थितेपृथ्व्यांकोयंगर्वोमहान्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्तसायकैः ॥ १४ ॥ अद्य
मेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयंतुकपोलानिसायका
ममदंतिनाम् ॥ अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् ॥ १६ ॥ पिबंतुयोगिनीसंघारुधिराणिनृमस्तकैः ॥
शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यंतुसुभटास्तस्यममबाहुबलंमहत् ॥ कोदंडदंडनिर्मुक्तशरको
टिंविमुंचतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोभवदुद्भटः ॥ १९ ॥
सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदनिवारणे ॥ २० ॥ सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखो

रणमंडले ॥ स्थितवानावदत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः ॥ पप्रच्छु
स्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतःप्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्द
निनादितम् ॥ २३ ॥ तत्रावदञ्जनाःकेचिन्नीतोश्वोनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः ॥ २४ ॥
इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोराममभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतोनी
तोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखादेवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैधर्मराजस्यकुपि
तंतुबलंमहत् ॥ सर्वथाहिग्रसिष्येतेप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥ २७ ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोबली ॥
तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥ २८ ॥ मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः ॥ येशूरास्तेतुमांजित्वा
मोचयंतुबलादिह ॥ २९ ॥ सेवकस्तद्वचःश्रुत्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ॥ ३० ॥
तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृतम् ॥ ३१ ॥ रथेनकनकांगेनचतु
र्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुन
र्जहासोच्चैःकोपादुद्भ्रामितांशुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः ॥ अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णा
कुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशःप्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ॥ ३५ ॥
तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरावृतः ॥ ३६ ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीशरा
सनधरोयुवा ॥ लीलयैवस्वयोयोद्धुंमृगराजगजानिव ॥ ३७ ॥ तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिंधिभिं

धीतिभाषंतोरणकार्यविशारदाः ॥ ३८ ॥ पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्वसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्ववाहा
रूढाश्वसंस्थितैः ॥३९॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्वाद्विदलीकृताः ॥ अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ॥
॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसार
थिंतत्रप्रापयाश्वान्यतोमम ॥ सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ अथवीरशिरोरत्ननमितांघ्रिर्नृ
पात्मजः ॥ ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाग्र्यस्यवीर्यवान् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाग्र्यस्यवाजिनः ॥ यत्रा
सौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरटनिर्णिक्तेतिष्ठन्को
दंडदंडभृत् ॥ ४५ ॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोश्वसत्तमः ॥ नज्ञातोस्तिमहाराजः सर्ववीरेन्द्रसेवितः ॥ ४६ ॥
यस्यप्रतापंदैत्येन्द्रोनशक्तःसोढुमद्भुतम् ॥ तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोसिपुटभेदनम् ॥ ४७ ॥ मांजानीहिपुरः
प्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुंचाश्वमभंगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥ ४८ ॥ कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घ
दर्शिना ॥ धृतोश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशौत्वयि ॥ ४९ ॥ इत्थमाकर्ण्यदमनः स्मितंचक्रेमहामनाः ॥
उवाचचप्रतापाग्र्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥ ५० ॥ दमनउवाच ॥ ॥ मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥
नार्पयिष्येद्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥ त्वयायदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तत्प्रेक्षस्वमहाराजक्रीडनं
रणमूर्धनि ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायभूभुजांगजः ॥ शराणांशतमाधत्तप्रतापा
ग्र्यवधायसः ॥ ५३ ॥ संधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ॥ ५४ ॥

ताडयामासहृदयेबाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाग्र्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वसु ॥ ५५॥ सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितो
व्यसृजच्छरान् ॥ कंकपक्षान्वितांस्तीक्ष्णभल्लान्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणान्ददृशिरे
श्चितान् ॥ स्वनामचिह्नितांस्तीक्ष्णधारापातसुशोभितान् ॥ ५७ ॥ शरास्तद्वाहुहृदयेलग्नान्वह्निकणान्बहून् ॥
सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहमासीत्तदद्भुतम् ॥ ५८ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्ये
नताडयामासमूर्धनि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरो
रिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः ॥ यष्टिकाप्रहतोयद्वत्कुंजरः सप्तपर्वणः ॥ ६१ ॥
बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रिशताच्छुभान् ॥ सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२॥ तेबाणा
स्तुप्रतापाग्र्यवक्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायथारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकु
पितःशरान्मुंचन्सहस्रशः ॥ अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्क्षणाद्भुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशा
तयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुंनृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चाप
मेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सोन्यंरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहाम
नाः ॥ ६७॥ प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वयाविक्रांतमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसद्भट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वा
तुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशःकृत्वारथंचक्रसम
न्वितम् ॥ एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जशंखमापूर्यशंखशब्देनशब्दितम् ॥ तत्कर्मपूज

यामाससाधुवीरमहाबल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाग्र्योरुषान्वितः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययर्यौयोद्धुं
नृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम्
॥ ७३ ॥ शराःसर्वत्रदृश्यंतेकुंजरेषुहयेषुच ॥ परब्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ॥ ७४ ॥ तंराजपुत्रंशि
तबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन्स्वीयगणान्वरान्महान्कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासु
कान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रः शितसायकव्रजैः संपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमो
धनुश्चधुन्वन्भुजदंडयोर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः ॥ रोषताम्रेक्षणोमुंचञ्छरान्वै
रिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम् ॥ क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ॥ ७८ ॥
यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेत्पातयामिन ॥ प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिामताम् ॥ ७९ ॥ वेदंनिंदंतियेमर्त्याहेतुवादवि
चक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामा
लाकुलंतीक्ष्णंनिषंगादुद्धृतंवरम् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्षीकृतःशरः ॥ जगामतरसातंवैकालानलसमप्र
भः ॥ ८२ ॥ प्रतापाग्र्यःशरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम् ॥ बाणं धनुषिसंधायशरच्छेदायवैशतान् ॥ ८३ ॥ सबाणः
सर्वबाणांस्तांच्छिदन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाग्र्यहृदयंधैर्यसंयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नोहृदिनालीकःप्रविवेशतदं
तरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंसमादायापो
वाहरणमंडलात् ॥ ८६ ॥ हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥

राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाग्र्यंविजित्यसः ॥ प्रतीक्षांतुचकारास्यशत्रुघ्नस्यचमूपतेः ॥ ९८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखण्डे रामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेराजपुत्रयुद्धंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदंतान्दंतैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वँल्लिहन्नेवह्यधरंजिह्वयासकृत् ॥ १ ॥ पुनःपुनस्तान्पप्रच्छ
केनाश्वोनीयतेमम ॥ प्रतापाग्र्यःकेनजितःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥
सुबाहुजःप्रतापाग्र्यंजितवान्हयमाहरत् ॥ ३ ॥ इतिश्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनयत्रा
भूद्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तोदेमज्जमानान्मदोद्धतान् ॥ ५ ॥
हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षितौ ॥ मृतावीरेणददृशिरेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजा
न्भग्नान्वीक्षमाणःसशत्रुहा ॥ अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः ॥ ७ ॥ पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥
प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्कोपाकुलेक्षणः ॥ कोसौदमनजेतात्रस
र्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतःसज्जीभूतोभवत्वयम् ॥ १० ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्क्वायंदमनकः
क्वतेऽपरिमितंबलम् ॥ जेष्येहंत्वत्प्रतापेनगच्छाम्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥
रघुनाथप्रतापोयंसर्वंकृत्यंकरिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञांमेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेरण
कर्मविचणम् ॥ १४ ॥ रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेयदि ॥ १५ ॥

पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्धयेत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहो
रस्कोनृपांगजः ॥ अलंकरोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघू
द्वहः ॥ जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति ॥ १८ ॥ आज्ञप्तोसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ यत्रास्तेदमनो
राजपुत्रःशूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यपरिवारितः
॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवा
चपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम् ॥ राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरता
त्मजमुद्भटम् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदांभोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वां
जेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा ॥ प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भ
योदृष्टविक्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहताघकम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २६ ॥
जयोदैवविमृष्टोयंयस्यचालंकरिष्यति ॥ सप्राप्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि ॥२७॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायकर्ण
पूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः ॥ २८ ॥ तेबाणास्त्वावलीभूताश्छादयामासुरंबरम् ॥
सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ ॥ २९ ॥ गजानांकटभित्त्योघेलग्नासायकसंततिः ॥ अलंकरो
तिधातूनांरागाइवविचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडि
ताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तंरणमंडलमीक्ष्यच ॥ ३२ ॥
८

शरासनेसमाधत्तबाणंवह्न्यभिमंत्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥ ततो
ग्निः प्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यंनिर्द
ग्धंत्रासंप्राप्तंरणांगणे ॥ पलायनपरंजातंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्वि
नाम् ॥ दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाःपलायंतेकेसरेषुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगता
दाहंसुकूबरसमन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः ॥ पलायंतेदहनभूज्वालामाला
भिपीडिताः ॥ ३८ ॥ कुत्रचिद्दंतिनोनष्टाः कुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनष्टा वह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥
शराःसर्वेनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभिर्भस्मीभूताःसमंततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येद
ग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशांत्यर्थंमुक्तंतेनमहीभृता ॥
आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविप्लाविताास्तोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम् ॥ गजाश्चापिपरिभ्रष्टाः
स्वीयांशांतिमुपागताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशांतिमगमदन्यस्त्रपरिमोचितः ॥ शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडि
तम् ॥ ४४ ॥ कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वंतिचवैरिणः ॥ करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥
तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम् ॥ कंपितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हतम् ॥ ४६ ॥ तदातिकोपताम्राक्षः
पुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥
नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्चसंहतान्यो

न्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराः प्रभंजनोद्भूतामुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतंतोत्रसमीक्ष्यंतेवेतालाइवभूगताः
॥ ५० ॥ वायुनास्वबलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताः
पेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम् ॥ वायुःसंछादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोवज्रसंज्ञंतुसमाधत्तश
रासने ॥ वज्रेणकृंतास्तेसर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगात्रजःशेषान्कृत्वाबाणाभिमंत्रितम् ॥
राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सतैराकुलितचेतस्कोहृदिविद्धःक्षतीभृशम् ॥ विव्यथेबल
वान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमात्रं
नरेंद्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥५७॥
पुष्कलोजयमाप्यैवरणमूर्धनिधर्मवित् ॥ नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोजय
शब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्ततमनोहराः ॥ ५९ ॥ हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥
प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेपु
ष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ शेषउवाच ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतां
गकान् ॥ सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्य
कम् ॥ कथयंतुपुनःकियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमागताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्य
धात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञःप्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥ क्षत

जेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्य
रघूत्तमम् ॥ ५ ॥ ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितं
ततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥ यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहि
तम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥८॥ इदानींतेनमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना ॥ मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतो
वीरःसुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमान्वितः ॥ स्थगितांगइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥
उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दंतांल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारान्मम
सेनांतुसज्जिताम् ॥ येतस्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः ॥ पात
यिष्येयदिह्येनंरक्षितापिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतो
भवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससमसज्जांचतुरंगिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥
श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुःपरवीरहा ॥ निर्जगामयतस्तत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः ॥ १६ ॥ कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चा
पिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः ॥ १७॥ भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दःसुमहा
नासीत्तत्रसैन्येविसर्पति ॥१८॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥
सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः ॥ रथेनाश्वाजगामाथसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्रांगस्तुसुतोराज्ञः
सर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः

ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाः
प्रधनंवीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुःसंरोषादागतःप्रधनांगणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥
॥ २४ ॥ रथोपस्थंस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम् ॥ वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तः
संस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उत्थितःक्वधनुर्मेस्तिक्वपुष्कल
इतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्बाणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम् ॥ परमं
हर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्ररा
जिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिःपुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरच
यसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेः
क्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यत्रोविशंतेसहस्रारिपोर्गणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥ ३२ ॥ मुखे
सुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रांगसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरं
गैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ॥ ३४ ॥ राजादृष्ट्वासुसन्नद्धंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम् ॥
रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसं
वादे सुबाहुसैन्यसमागमोनाम पंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥ शेषउवाच ॥ शत्रुघ्नस्तद्बलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥

१ मुखे रथा हयाः पृष्ठे तत्पृष्ठे च पदातयः । पार्श्वयोश्च गजाःकार्या व्यूहोयं परिकीर्तितः ।

हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिः परिवारितम् ॥ १ ॥ सुमतिंप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैः
पंडितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतन्निरीक्ष्येहंपयोद
धितरंगवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्बलमुद्धर्षंचतुरंगसमन्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धायसमुपस्थितमादरात् ॥ ४ ॥ एतत्स
र्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥५॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुम
तिः शुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ॥६॥ सुमतिरुवाच ॥ चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसाविधेशुभा ॥
यस्यांसंतिनराःपापरहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवायंपुरतोभातिपुत्रपौ
त्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मुखः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ॥ ९ ॥
परस्वंनसमाधत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यंतेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥ नित्यंसेवारतोविष्णुपाद
पद्ममधुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित् ॥ पुत्रस्य
पतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरंगसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखा
अमून् ॥ १३ ॥ जेष्यंतिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरंहितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥
रणप्राप्तिभवोद्धर्षपरिपूरितमानसान् ॥ क्रौंचव्यूहोद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥ मुखपक्षस्थितायोधास्ता
न्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तिर्योवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटक
म् ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराज

न्यास्येहंक्रौंचभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासीत्क्रौंचभेत्तातथाह्ययम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोनेनसहयास्यति
॥ १९ ॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्यययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीरमर्दनः ॥ २० ॥ सर्वेशत्रुघ्नसंदे
शाद्ययुस्तत्क्रौंचभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥
तदाप्रचलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोः
सेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशंखनादाःश्रूयंतेतत्रतत्रह ॥ हेषंतोवाजिनस्तत्रगर्जंतिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकु
र्वंतिवीराग्र्यानंदंतिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताः शूराः सुबाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥ छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेब
हवोरणे ॥ एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः ॥ २६ ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ लक्ष्मीनिधिरु
वाच ॥ जनकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥ २७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ मुंचाश्वंरा
मचंद्रस्यसर्वदानवदंशितुः ॥ २८ ॥ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नोयास्यसेयमसादनम् ॥ इति ब्रुवंतंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसा
त्वरन् ॥ २९ ॥ सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोभवत् ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमंततः ॥
दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येतिदुर्भराः ॥ ३० ॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥
विधायतस्योरसिबाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णंशितपर्वशोभितम् ॥ ३१ ॥ तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच ॥
गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ॥ ३२ ॥ तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः ॥ जघानशरविंशत्याती
क्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्येतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ३४ ॥

मुंचंतौबाणकोटीश्चसंदधंतौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥ ३५ ॥ कुंडलीकृतसच्चापौवर्षं
तौबाणधारया ॥ नवांबुदाविवादिविशक्रानिर्दैन्यकारिणौ ॥ ३६ ॥ तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छरान्विमस्तकान् ॥
कुर्वंतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ॥ ३७ ॥ पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुंडलैः ॥ धनुर्बाणकरैरोषसं
दष्टाधरयुग्मकैः ॥ ३८ ॥ तयोःप्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥
॥ ३९ ॥ संमर्दोभवदत्यंतंवीरकोटिविदारणः ॥ नकेनचित्कचिद्दृष्टंशरजालांतरंबरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमये
लक्ष्मीनिधिर्वीरोरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्त वसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भिस्तुरगान्वीरःसुकेतो
रनयत्क्षयम् ॥ एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेः कायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एके
नचापंसगुणमच्छिनद्रोषपूरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मय
मापयुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥
तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ॥ ४६ ॥ गदामादायमहतींसर्वा
यसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतो
र्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामासहृदयेगदांवज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने ॥ मदो
न्मत्तोयथादंतीबालेनस्रग्भिराहतः ॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंतदा ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरः
परंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥ गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥

मूर्ध्नितंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित ॥५२॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्ध
विशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्परजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपितत्र
हीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥
॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहंतुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायां
तमथालोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौतंतरसाहंतुंराजभ्राताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरे
धृतवानयम् ॥ तयैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहाबलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥
बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयुधेसर्वयुद्धस्यज्ञा
तावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्य
चाहनत ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसंशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥ अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ॥ ६२ ॥
मुष्टामुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातान्नृपते
श्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥
भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामया
मासऽयोम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवंप्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पदेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्रदनेमुखम्
॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराक्रांतावुभावपिचमूर्च्छतः ॥ ६८ ॥ तदाविस्मयमापुस्ते

सर्वेवीराःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्व
मेधेशेषवात्स्यायनसंवादेगदायुद्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथ
स्थोवीरशोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंवराहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम् ॥ मुमो
चबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् ॥ २ ॥ तद्बाणभिन्नसर्वांगाःशेरतेसुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्राणाःसन्द
ष्टदशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमादायचापंवैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोः
संगतयोरूपंदृश्यतेतिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामेस्कंदतारकयोर्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्य
साचीतुपुष्कलः ॥ ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ चित्रांगोपिरुषाक्रांतःशरासनइषून्छितान् ॥
दधद्दयमुंचद्बहुशोरणमंडलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानंनचसंधानंनमोच्नमथापिवा ॥ दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुंडली
कृतचापिनौ ॥ ८ ॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ॥
॥ ९ ॥ चित्रांगस्तान्छरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात् ॥ ताडयामासचांगेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥
॥ १० ॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना ॥ नभसिभ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥
भ्रांत्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिंलेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमंडले ॥ १२ ॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वा
चित्रांगःकुपतोभृशम् ॥ उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ ॥ चित्रांगउवाच ॥ ॥ त्वयासा
धुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम् ॥ मद्रथोवाजिसंयुक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् ॥ १४ ॥ पराक्रमंसमीक्षस्वममापि

सुभटेरितम् ॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वाथमुमोचास्त्रंरणेपरमदारुणम् ॥ धनुषा
परमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत् ॥ सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससा
रथिः॥१७॥भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः॥यावत्स्थितिंसलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः॥१८॥ पुनश्चपरिबभ्रा
मरथःसूतसमन्वितः॥तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्यराज्ञोविस्मयमापसः॥१९॥कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा॥ रथं
जघानबाणैश्चससूतहयमस्यच॥२०॥सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमाश्रितः॥सोपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे॥
॥२१॥पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम्॥तावद्बभंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः॥२२॥ एवंदशरथाभग्नान्नृपते
रात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आ
जगामहवेगेनपुष्कलंप्रतियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोत्यंतंविव्यथे
भरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्महान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान्
॥ २६ ॥ तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव ॥ २७ ॥ तदाचित्रांगकः
क्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे ॥ मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम् ॥
दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनिधनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयो
द्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्यांप्राणवर्जितम् ॥ सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम्
॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ॥ ३२ ॥ इतिश्रेष्ठं

वचः श्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्तिशूरशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्बाणंमद्वधोद्युक्तंनच्छिंद्यांयदिचेदहम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम् ॥ एकादशीव्रतादन्यज्जानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥ तस्य पापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम् ॥ कथयामासविशदंवाक्यंशत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ ॥ पुष्कल उवाच ॥ ॥ यदिरामांघ्रियुगुलंनिष्कापट्येनचेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिममवाक्यंभवत्वृतम् ॥ ४० ॥ यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम् ॥ कालानलोपमंवीरशिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली ॥ बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववधमुद्यतः ॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ॥ ४४ ॥ परार्धंपतितंभूमौपूर्वार्धंफलसंयुतम् ॥ शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ॥ ४५ ॥ तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरीटंसकुंडलम् ॥ शुशुभेतीवपतितंचंद्रबिंबंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे रामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेचित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥

॥ शेषउवाच ॥ अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम् ॥ विललापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसं
ताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्चन्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितंवक्त्रंचंद्र
बिंबमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम् ॥ सचुंब
न्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवीत् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किंमद्विनो
दकथयारहितस्त्वमेवरोषोदधिप्लुतमनाः किललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्रकथंमांत्वंपूर्ववन्नहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधु
रास्वादैर्विनोदयासिपुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहा
मते ॥ ७ ॥ एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा ॥ ८ ॥ एनंवारयसत्तीक्ष्णै
र्बाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषेवीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः ॥ श
रण्यंत्वांसमायांतितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चं
डकोदंडनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्वयाहीनंकोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा
॥ १२ ॥ इत्थंविलप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखितः ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौ
स्वस्वस्यंदनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसमयोचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद ॥
वीराणांप्रधनेमृत्युर्वांछितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ धन्योयंबतचित्रांगोयोवीरभुविशोभते ॥ साकिरीटस्तुसंदष्टदंतच्छ
दयुगःप्रभुः ॥ १६ ॥ कथयाशुकिमद्यैवकुर्वंस्तत्कार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम् ॥ १७ ॥

अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्वधकारिणमाहवे ॥ पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमंडितम् ॥ १८ ॥ त्यजशोकंसुदुःखार्तः
कथंभासिमहामते ॥ आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा ॥ १९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥
शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधत् ॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवाञ्छंतौरणदुर्मदौ ॥ जग्मतुःकटकेशत्रोः
समंताद्भटपूरिते ॥ २१ ॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवबलाहकौ ॥ २२ ॥ राजा
कनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥ रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥ २३ ॥ ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभि
रावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्धरविशारदान् ॥ २४ ॥ तंयोद्धुमागतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशेन
कुर्वंतंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वसंचारीहनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाहवे
॥ २६ ॥ सुबाहुस्तंहनूमंतमागच्छंतंमहारवम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥ क्वगतःपुष्कलो
हत्वामत्पुत्रंरणमंडले ॥ पातयाम्यद्यतस्याशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ २८ ॥ क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतो
भटाः ॥ प्राणहंतारमायांतंपश्यंतुप्रधनेतुमाम् ॥ २९ ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यहनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नोलवण
च्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप ॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगंतासिनरर्षभ
॥ ३१ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ॥ ३२ ॥ सबाणानागतां
स्तांश्चगृहीत्वाकरसंपुटे ॥ चूर्णयामासातिलशः शितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घ
नगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्टयतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥ ३४ ॥ तदातंनृपवर्योसावाकाशेस्थितएवसः ॥ लांगूलं

ताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंकनकेन
विचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमा
न्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिराप्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयस
मन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथंभज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंस
मास्थाययुयुधेतंमहाबली ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसंधानकोविदःपरमास्त्रवित्
॥ ४१ ॥ तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि ॥ पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ॥ ४२ ॥ सपदापहतो
भूमौपपातकिलमूर्च्छितः ॥ मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्प्रधनांग
णे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ॥ ४४ ॥ तदासुकेतुस्तद्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसु
सन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाणसंघैःक्षताःपुष्कलव
र्षितैः॥४६॥तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली॥दमनःस्तंभयामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम्॥४७॥ तदातुमूर्च्छि
तोराजास्वप्नमेकंददर्शह ॥ रणमध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः॥४८॥ रामचंद्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमंडपे ॥ ब्राह्म
णैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिः परिवारितः ॥४९॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रब्रह्मांडकोटयः॥ कृतप्रांजलयस्तेवैस्तुवन्तिस्तुति
भिर्मुहुः॥५०॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृंगपरिग्रहम् ॥ गायंतिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाणयः॥५१॥नृत्यंत्यप्सरस
स्तत्रघृताचीमेनकादयः॥वेदामूर्तिधराभूत्वाउपतिष्ठंतिराघवम्॥५२॥ यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम् ॥

तस्यदातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसंपश्यज्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानः
किंदृष्टामितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थायप्रययौपद्मांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥५५॥
सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥ युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवित् ॥ ५६ ॥ उवाचतान्महाराजोधर्मा
त्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥५७॥ मायुद्धंकुरुतक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत् ॥ यद्रा
मचंद्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्ज्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानुषवपु
र्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधुनाज्ञातवानहम् ॥ पुरासितांगशापेनहृतज्ञानधनोधमः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थ
यात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकमयादृष्टामुनयोधर्मवित्तमाः ॥ ६१ ॥ असितांगंमुनिवरंगतवाञ्ज्ञातुमि
च्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥ तस्ययाजा
नकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासंतेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसंसारवारिधिंसं
तितीर्षवः ॥ ६४ ॥ स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाह
महसंविप्रंकोयंरामस्तुमानुषः ॥ केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्य
मत्रकिम् ॥ जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वमुनेमम ॥६७॥ इत्युक्तवंतंमांक्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्स्वरूपं
त्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८॥ एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोयंयतोहसन् ॥ तस्मात्त्वंतत्त्वसंमूढोभविष्यस्युदरंभरिः ॥
॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः ॥ दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखे

विघ्नंकरिष्यासियदानृप ॥ तदाहनूमानंघ्रिंत्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥ ७१ ॥ तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनी
षया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ॥ ७२ ॥ यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदादर्शंरमानाथं
पूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः ॥ धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ॥
॥७४॥ रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुण्यदे॥इतिवैसहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम्॥७५॥इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडे
रामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेसुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥२८॥ शेषउवाच ॥ तेतुतातवचः
श्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः॥तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम्॥१॥पुत्राऊचुः॥राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानी
महेवयम् ॥ यत्तवस्वांततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोयंनीयतांतत्रसितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशो
भाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमात्मफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः ॥ वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणि
सुगुणानिच ॥ ४ ॥ चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनाहराः ॥ हस्तिनस्तुमदोद्भूतारथाःकांचनकूबराः ॥५॥ विचित्रत
रवर्णादिनानाभूषणभूषिताः ॥ दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधा
निच ॥ मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभभवानिच ॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायच्चद्वस्तुमहोदयम्॥ तत्सर्वंरामचंद्रा
यदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते ॥ कथंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ॥ ९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् ॥ १० ॥
॥ राजोवाच ॥ आनयंतुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ॥११॥ शेषउवाच ॥

इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावा
जिनंसुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥
विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतोभटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैः
सर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥
कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः ॥ १७ ॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्न
मालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरूपंजहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः ॥ स्वपु
त्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुंधनानांससद्ध्यथयंजलगामिनाम् ॥ एतद्विनरकंमत्वादुःखदं
सक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः ॥ २१ ॥
सुमतिंपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णं
वाजिपालनकांक्षिभिः ॥ वानराणांसहस्रैश्चसमंतात्परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः ॥
धन्योहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्भटम् ॥ उत्थायासनतःसर्वैर्भटै
र्दोर्भ्यांससस्वजे ॥ २५ ॥ दृढमालिंग्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥ सुबाहु
रुवाच ॥ अद्यधन्योस्मिससुतःसकुटुंबःसवाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥ २७ ॥ अज्ञानिना
सुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः ॥ दमनेनानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे ॥ २८ ॥ नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदै

वतम् ॥ लीलयाविश्वस्रष्टारंहंतारमपिपालकम् ॥ २९ ॥ इदंराज्यंसमृद्धांगंसमृद्धबलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपू
र्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥ ३० ॥ सर्वेवयंरामनाथत्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वंसफलंनमेस्तिकचिदुन्मतम् ॥
॥ ३१ ॥ क्वासौहनूमात्रामस्यचरणांभोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनांसं
गमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादादहंमूढोब्रह्मशापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षण
म् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥ ममतावद्गतंचायुर्बहुरामवियोगिनः ॥ स्वल्पमुर्वरितंतत्र
कथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम् ॥ यदंघ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥
॥ ३६ ॥ काकःपरंपदंप्राप्तोयद्बाणस्पर्शनात्खगः ॥ अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसंख्येपदंगताः ॥ ३७ ॥ येत्वस्यर
घुनाथस्यनामगृह्णंतिसादरम् ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्विचिंत्यते ॥ ३८ ॥ धन्यायोध्याभवल्लोकायेराम
मुखपंकजम् ॥ स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयांतिमहोदयम् ॥ ३९ ॥ इतिसंभाष्यनृपतिंवाहंराज्यंधनानिच ॥ सर्वं
समर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमहीपते ॥ ४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवा
क्यविशारदः ॥ ४१ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः ॥ सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधा
त्वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम् ॥ सर्वंराज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथा
मेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा ॥ तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ॥ ४४ ॥ भवान्सज्जोभवत्वद्यहय
स्यानुगमंप्रति ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः ॥ पुत्रंरा

ज्येभिषेच्यैवशत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिजपुत्रोरणांगणे ॥ पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्व
कम् ॥ ४७ ॥ क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ स
ज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥ आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृतः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसै
न्यसमन्वितम् ॥ गंतुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोश्वोविमोचितस्तेनभालपत्रेणचिह्नितः ॥ वामा
वर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितः ॥ प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपित
मगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्वासांसिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ॥ ५३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेसुबाहुनासहशत्रुघ्नप्रयाणंनामैकोनत्रिंशत्तमो
ऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेराजाप्रजाःसत्येनस
त्यवान् ॥ १ ॥ रथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वानगरंरम्यं
चित्रप्राकारशोभितम् ॥ कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःपरिभासितम् ॥ ३ ॥ देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥
यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ॥ ४ ॥ वहत्यत्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारंडवाकीर्णामुनिवृं
दनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाप्लुतमानसान् ॥ ६ ॥ उवाच
सुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेषणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरं
मेदृष्टिगोचरम् ॥ करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ॥ ८ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥

उवाचसुमतिःसर्वंयथातथमनुद्धतम् ॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः ॥ याः
श्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १०॥ जीवन्मुक्तोवरीवर्तिरामांघ्र्यंबुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाता
कर्ताविता महान् ॥ ११ ॥ धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यंप्रापतत्पिता ॥ ऋतंभराख्योजगतिख्यातःपरमधार्मिकः ॥१२॥
गौःप्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ कोवा
ऋतंभरोराजाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णव
स्यकथानकम्॥ श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातकपर्वतम् ॥ १५॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथया
मासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यःपुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै
॥ १७॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःस्वपुत्रोत्पत्तिकारणम् ॥ १८ ॥ ऋतंभर
उवाच ॥ स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तज्ज्ञात्वाभव
तोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चितंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम ॥२०॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः॥
सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥२१॥ अपत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्चा
पिशिवस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्देवतनोर्नृप ॥ यस्याःपुच्छेमुखेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः
॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवांछितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर ॥ २४॥ योवैनित्यंपूज
यतिगांगेहेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि ॥ २५॥ योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः ॥

तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥ तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताशननिर्माल्यं
हंतिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्रतिषिद्धयेत्तुचरंतींस्वंतृणंनरः ॥ तस्यपूर्वेचपितरः कंपंतेपतनोन्मुखाः
॥ २८ ॥ योवैयष्ट्यताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ दंशान्निवारये
द्योवैतस्यपूर्वेह्यधोगताः ॥ नृत्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपु
रातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेद्भुतम् ॥ ३१ ॥ एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानं
संप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्मस्यसंयामिन्याः
पुरोंतिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीषुपड्यंतेपापकारिणः ॥ जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥ निरये
दाहजापीडाजातैषांसुखकारिणी ॥ महादुःखंतदानष्टंजनकस्यांगवायुना ॥ ३५ ॥ तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपाप
पीडिताः ॥ अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥ ऊचुस्तेकरुणावाक्यमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वदं
गवायुसंस्पर्शात्सुखिनः स्यामपीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचिंतयामासक
रुणापूरपूरितः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ॥ ३९ ॥
एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रैवनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रयमस्तुसं
प्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदः ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारिणाम् ॥ ४१ ॥ तदाददर्शराजानंजनकं
द्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राज

न्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नयांतिपुरुषाभूपत्वा
दृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रयांतिनरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताःपरद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥
योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादृतेजह्यात्सनरोत्रसमाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रंवञ्चयतेयस्तुधन
लोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामंमनसावाचाकर्मणादंभतोपिवा ॥
द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंबध्नामिपुनस्तोयेनिक्षिपामिग्रसामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथो
नरकक्लेशवारकः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥
महापापकराराजन्येभवंतिमहामते ॥ तानानयंतिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराज
भुंक्ष्वभोगाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥
उवाचधर्मराजानंकरुणापूरितस्तदा ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ इतोगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥
मदंगवायुनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतान्मुंचसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छा
मिसुखतःस्वर्गंपुण्यजनाश्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्ये
कंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवैविश्वस्तमनुजग्मिवान् ॥ तस्मादे
नंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतारोहिखंजचिह्नेन
चिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदाराश्चबलादालिंगितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्ररौरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतु

परकीयंस्वंमुषित्वाबुभुजेकुधीः ॥ तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंक्षु
धयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतेनच ॥ ६१ ॥ तस्मादयंपातनीयस्तामिस्रेंधेसुपूरितः ॥ भ्रमरैः
पीडितोयातुयातनाःशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योच्चैर्निंदांकुर्वन्नलज्जितः ॥ अयमप्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्ब
हुशस्तुताम् ॥६३॥ तस्मादिमावंधकूपेपतितौदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवेभृशम् ॥६४॥ तस्मा
देतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥ ६५ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥
एवंसनिर्दिशञ्जीवांस्तूष्णीमासाघकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ जनकउवाच ॥
कथंनिरयानिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखतोभवेत् ॥ तदाशुकथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥
नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥ ६८ ॥ यदित्वंमोचय
स्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभा
वेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुनाथोसौमहापापहराभिधः ॥ ७० ॥ रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥
तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ॥ ७१ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥
पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषांनिरयान्मुक्ति
र्भवत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः
॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्वयंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वा

सूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोषचित्तेसुभृशंसर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥ तेसर्वेप्रययुर्लोकंदिव्यंदेवैरलंकृतम् ॥
जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ॥ ७७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादे
नरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृ
षु ॥ राजापप्रच्छकीनाशंसर्वधर्मविदांवरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तायत्पातककरा
नराः ॥ आयांतितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्केनपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथय
सर्वंमेपापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरंतप ॥ कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥
धर्मराजउवाच ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्क्वापिभूतले ॥ रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रतः ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धु
नीसर्वान्पापिनोमलसंयुतान् ॥ पुनातिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम ॥
येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुचरंतींगांवारयामासवैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वार
दर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुविमलान्निजपुण्यार्जितान्बहून् ॥ ९ ॥
एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्योयदित्वंवैमार्गे
णानेनसुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥
प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वंत्येवमहामते ॥ १२ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः ॥ दिव्येनसु
विमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्गावोनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत् ॥ गर्हयन्निरयंयातियावदिंद्राश्च
१०

तुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरु
वाच ॥ तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरः ॥ १६ ॥ जाबालिःकथय
मासधेनुपूजांयथाविधि ॥ प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७ ॥ गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्सम
हरेत् ॥ भक्षणीयाययवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८ ॥ सायदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि ॥ सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठे
त्तदानींचासनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् ॥ २० ॥
सुमतिरुवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहं
कुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम् ॥ दंशान्वारयतेधीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसा
घनाः ॥ वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःप
रित्यज्यबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात् ॥ क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेणदुः
खिताम् ॥ २५ ॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्चाद्रुरोदातीवविह्वलः ॥ २६ ॥ सदुः
खितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥ निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधायप्रमादतः ॥ २७ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ स्वा
मिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः ॥ कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृ
त्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी ॥ २९ ॥ इत्युक्तवंतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः ॥ संत्यु
पायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥ प्रायश्चित्तानिवर्ततेसर्वपापह

राणिच ॥ ३१ ॥ कृच्छ्रैश्चांद्रायणैर्दानैर्व्रतैःसंनियमैर्यमैः ॥ पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्च निष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः ॥ मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिंदितुः ॥ ३३ ॥ गवांयोमनसादुःखंवांछत्य धमसत्तमः ॥ सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥ सचापिनरकं पश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिंदन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥ कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनेर श्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायाश्चित्तंतुविद्यते ॥ रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ॥ ३७ ॥ सवैसमदृ शःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति ॥ तुभ्यंकथयतिक्षिप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ॥ ३८ ॥ तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्ते ननिर्वासितःपुरा ॥ वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ॥ ३९ ॥ सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः ॥ यथा त्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥४०॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्या समंजसम् ॥ ४१ ॥ सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोप्यचिंतयत् ॥ ॥ ४२ ॥ क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराज न्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपंडितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तवमय्यस्तिचेच्छ्रद्धात दाकिंचिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजस्वरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्का पट्येनलोकेशंतोषयस्वमहामते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापना शंकरिष्यति ॥४७॥ रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥ दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥४८॥

सुमतिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतम्भरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रतमाचरत् ॥ ४९ ॥
पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाच
परितोषिता ॥ राजन्वरयमत्तोवैपरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपि
तृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती॥
॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्रतत्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवंतंसुतंल
ब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥
राज्यंतस्मिन्महन्यस्यजगामतपसेवनम् ॥ ५६ ॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापःसुतनुर
गाद्धरिपदंनृपः ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेधेनुमाहात्म्यवर्णनंना
मैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥ निजधर्मेणलोकेशं
रघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ तस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम् ॥ निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥
॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥३॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथं
रमापतिम् ॥ सतेनताडयतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ॥ ४ ॥ अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेका
दशीसर्वैर्मानुषैःकारितामुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम् ॥ नसुंचातिरमानाथपादपद्मस्रगु
त्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयामितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥

ज्ञात्वायंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भुतम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्वदितंराजं
स्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत ॥ ९ ॥ शेषउवाच ॥ गतोश्वस्तत्पुरांतस्तुना
नाश्चर्यसमन्वितः ॥ तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ जनताऊचुः ॥ ॥ कोप्यश्वःसितवर्णेनगंगा
जलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥११॥ तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ तान्प्रत्याह
हसन्भूपोज्ञायतांकस्यवैहयः ॥ १२॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरम
ध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यनामसंश्रुत्यद्व्यक्षरंसुमनोरमम् ॥ जहर्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिह्नितः ॥ १४ ॥ मयायो
ध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥१५॥ हनूमांस्तत्ररामांघ्रिसेवाकर्ता
भविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः ॥ अन्येपि
यत्रपुरुषारामपादाब्जसेवकाः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्धमागच्छत्व
रयायुतः ॥१८॥ यास्येहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंचरामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥१९॥ इत्युक्त्वा
निर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्रातासैनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जंतिप्रबलारथाःसुनिनदं
तिच ॥ जयशंखस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः ॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवात्राजामंत्रिभिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणि
पत्यास्मैराज्यंप्रादान्महाधनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्ने
ददौमहान् ॥२३॥ हनूमंतंपरिरभ्यसुबाहुंरामसेवकम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थ

मिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः॥ ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥२५॥ हयस्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः॥
शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमन्वितः ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेलो
मशदर्शनंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः॥३२॥ ॥ शेषउवाच ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसैन्ये
षुरथकोटियुतेषुच॥१॥अकस्मादभवन्मार्गेतमःपरमदारुणम् ॥यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञानिभिर्नरैः ॥२॥
रजसाव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमर्देमहाभयकरेततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षंतिरुधिरंपूयामेध्या
दिकंबहु ॥ अत्याकुलाबभूवुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ तमोव्या
प्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरा
क्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ कामगेसुविमानेतुसर्वायसनिबंधिनि ॥ आरूढोश्वंतुवीराणांभयंकुर्वञ्जहारह ॥ ७ ॥ मुहू
र्तात्ततमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्रहयोस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतः
परस्परम् ॥ ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवाचमवो
चंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः ॥१०॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानरथमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥
॥ ११ ॥ दुर्मुखाविकरालास्यालंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः॥ १२ ॥ तदातंवेद
यामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम् ॥ हयोनीतोनजानीमःखेविमानविलासिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरान
स्मान्समाययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृतः ॥ कोस्त्ये

षराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्वद्यमद्बाणव्रजानिर्हतम् ॥ पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवै
रिणः ॥ १६ ॥ सज्जीयंतांरथाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यांतुतंप्रतिसंहर्तुंयोद्धारोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्यु
क्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमंत्रिणम् ॥ नयानयविदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् ॥ १८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥
मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥ कथयाशुविचार्यैवंत
त्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचित
म् ॥ वीरान्रणवरेयोग्यान्दर्शयंस्तरसानतान् ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयो
द्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः ॥२२ ॥ तथालक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमान्वितः ॥ करोतुतस्ययान
स्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान्धृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतुमुखपुच्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्र
भो ॥ २४ ॥ वानराअपियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥ गच्छंतुतेखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्च
सुबाहुश्चप्रतापाग्र्यश्चसत्तमः ॥ गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरि
वारोरथेस्थितः ॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः ॥ २७ ॥ एतन्ममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ तेगच्छंतुर
णेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्संग्रामको
विदान् ॥ २९ ॥ येवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेवदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने ॥ ३० ॥ कृत्वाप्र
तिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम् ॥ गच्छध्वंरणमध्येहियूयंबलसमन्विताः ॥३१॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्न

स्यमहाबलाः ॥ स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः॥३२॥तत्रादौपुष्कलोवीरोश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः॥ परमो
त्साहमनसाप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ॥ ३३ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात् ॥ विहितां
सर्वलोकानांशृण्वतांपरमाद्भुताम् ॥ ३४ ॥ चेन्नकुर्यांक्षुरप्राग्रैस्तीक्ष्णैःकोदंडनिर्गतैः ॥ दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णं
केशाकुलाननम् ॥३५॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पापंदेवनिंदने ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेत्कुर्यांस्ववचोनृतम् ॥३६॥
यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः ॥ नपतंतिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ॥ ३७॥ विष्णवीशयोर्विभेदंयःशिवा
शक्त्योःकरोत्यपि ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः ॥ ३८ ॥ सर्वंमद्वाक्यमित्युक्त्वारघुनाथपदांबुजे ॥ भक्तिर्मे
निश्चलायास्तिसैवसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञातंश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वप
राक्रमशोभिताम् ॥४०॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ वेदानांनिंदनंश्रुत्वाह्यास्तेयोमौनिवन्नरः ॥ मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्म
बहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांमूढोधनलोभेनमोहितः ॥ ४२ ॥
म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्य
हनूमान्रणकोविदः ॥ रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ॥४४॥ मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः ॥
यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥ ४५ ॥ रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः ॥ तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवा
क्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥ ४६ ॥ राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुमयाकार्यमेकेनाकिमसाध्य ॥ ५८ ॥
कम् ॥ ४७ ॥ मेरुंदेवेंद्रसहितंलांगलाग्रेणतोलये ॥ जलधिंशोषयेसर्वंसांवर्तंवापिबाम्यहम् ॥ ४८ ॥ राज्ञःश्रीरघुना

थस्यजानक्याःकृपयाममा॥ तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत्॥ ४९॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्य
दिप्रभो॥ तदैवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम्॥ ५०॥ यःशूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्यानुपालयेत्॥ तस्यपापं
ममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः॥ ५१॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम्॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वा
स्वादेनलोलुपः॥ ५२॥ तस्ययज्जायतेपापंतन्ममैवास्तुनिश्चितम्॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात्॥
॥ ५३॥ एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः॥ चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम्॥ ५४॥ शत्रुघ्नोपिव्य
धात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम्॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान्॥ ५५॥ कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञां
सत्त्वशोभिताम्॥ तच्छृण्वंतुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः॥ ५६॥ चेत्तस्यशिरआहत्यपातयामिनसायकैः॥
विमानाच्चकबंधाच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले॥ ५७॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येणयत्पापंस्वर्णचौर्यतः॥ यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्म
मास्त्वद्यानिश्चयात्॥ ५८॥ इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः॥ धन्योसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभ
वेत्॥ ५९॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः॥ लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः॥ ६०॥ कोयंवैराक्ष
सोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम्॥ करिष्यसिक्षणादेवतस्यनाशंमहामते॥ ६१॥ इत्युक्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतार
णांगणे॥ प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा॥ ६२॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्या
यनसंवादेवीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः॥ ३३॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्व
शस्त्रास्त्रपूरितैः॥ नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम्॥ १॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः॥

मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः ॥ २ ॥ मायांतुसुभटायोद्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम् ॥ मात्यजंतुस्वकान्प्राणा
न्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्कृतिंकर्तुमे
यिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहृत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वा
निष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचानुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययो
धानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादैनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वंतिसंग्रामे
सुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयंतिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्यवाजिन
माहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ॥ ९ ॥ पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणव
र्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्यसेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जंतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
एवंब्रुवंतंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशंहृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांच
नाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाह्यपतद्भूमौविशिखैर्निष्प्रभाकृता ॥ पतंतीविर
राजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनिर्मि
तम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेंद्रोव्यमोचयत् ॥ आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रि
शूलंतरसाराघवस्यहिसेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंब
तामृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनोहराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमु

द्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रमृतस्तेनविद्युन्माल्याभिधेनहि ॥ हृदिलग्नोमृजच्छीघ्रंकश्मलं
तदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥
उग्रदंष्ट्रोथतद्भ्रातालक्ष्मीनिधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहतिंकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्य
संज्ञांराक्षसमब्रवीत ॥ धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्रमः ॥ २३ ॥ पश्येदानीममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिता
म् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासदम् ॥ ज्वलंतमग्नि
तेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोत्युग्रस्तीक्ष्णधारः
ससायकः ॥ २६ ॥ तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः ॥ २७ ॥
उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमानांतर्निनायरिपुशंकितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिंमहारोषात्पुष्क
लंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते ॥ २९ ॥ मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्तमम् ॥ स्थि
तेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरित
लोचनः ॥ ३१ ॥ सताडितोदृशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ॥ ३२ ॥ दंतान्नि
ष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकांसृजन्हृदि ॥३३॥ मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलः
परमास्त्रवित् ॥ नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः ॥ ३४ ॥ वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान् ॥
तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम् ॥ लग्नंहृदिमहा

वीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ॥३६॥ मूर्च्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः ॥ कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ॥
॥ ३७ ॥ मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्वांतोबभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छ
सिदुर्बुद्धेमायियोद्धरिसंस्थिते ॥ त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वामहादैत्यञ्जघानपरसै
निकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ॥ ४० ॥ लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहु
भ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभुवा ॥ ४१ ॥ नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छंतिसंहताः ॥ पलायंतेपदाघातभय
पीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेकनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥ छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥
॥ ४३ ॥ कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहा
शूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥
प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥ ४६ ॥ एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येन्द्रोदनूमंतमु
पेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एव
मुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ॥ ४९ ॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राह
वीर्यवान् ॥ चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतं
चपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥ सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितोव्यमृजन्मायांसर्वलोक
भयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥

शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाःसमजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसंत्यत्रगर्जं
तिजलदाघनम् ॥ वर्षंतिपूयरुधिरंमुंचंतिसमलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच ॥ दृश्यंते
छिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणा
भयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥ पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥
तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ॥ ५९ ॥ तांमायांसविधूया
थमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ॥ ६० ॥ तदादिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान् ॥
मेघायथागतंयाताविद्युतःशांतिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिंधिभिंधीतिभाषाभि
र्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥ ६२ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः
॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमेकत्रभग्नांगमिवभूतले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्यो
बाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरमभिगर्जितः ॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्यलग्नावपुषिभूरिशः ॥
शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवक्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचा
धत्तराक्षसानांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्खात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यंतेभूतवेतालसंघाइवनभश्च
राः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तंविलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधाद्दनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृ
त्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितंबहु ॥ ७० ॥ तेवैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मु
११

दा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दष्ट्वासर्ववीरप्रभंजनम् ॥ मुमोचतन्निरासा
यचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदि
ताः ॥ ७३ ॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ॥ ७४ ॥ शूल
हस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे ॥ सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तैर्बाणैश्छिन्नहस्तश्चाशिर
साहंतुमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिब्रुवाणंतरसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्त
कंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूर
सेवितम् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥
हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रुघ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशंख
नादाःसमंततः ॥ श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवा
त्स्यायनसंवादेसुमालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्राप्यतंवा
जिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मी
निधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तंप्रशशंसुर्महान्नृपम् ॥ २ ॥ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वे
भयंत्यक्त्वासुखमापुर्मनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोभवत् ॥ वाताववुःसुगंधाढ्याःसिक्तावि
मलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलाङ्गकाः ॥ राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥५॥

॥ ॥ वीराऊचुः ॥ ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते ॥ यद्भयात्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ॥
॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशोभनः ॥ दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतेक्षितिमंडले ॥ ७ ॥ स्वामिन्मुंच
त्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ समयस्यविलंबोमाभवत्त्वत्रमहामते ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वा
तुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशंस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशांबभ्रामाथ
सुरक्षितः ॥ रथपत्तिहयैःश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायन
शृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृंदनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंनुपयोमु
चाम् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः ॥ १३ ॥ ग
च्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्व
ज्ञंनयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्तव्यकोविदः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मंत्रिन्कथयकस्यायमाश्र
मःपुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः
प्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ सुमतिरुवाच ॥ एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंख
लु ॥ भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदां
भोजमकरंदातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्वारण्यकंख्यातंरघुनाथांघ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थको
विदम् ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम् ॥ जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसंयुतः ॥ २१ ॥ हनूमा

न्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रु
घ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नमस्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वै
स्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकंधरैः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रुघ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफल
मूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतःकुत्रसंगताः ॥ कथमत्रसमायातास्तत्सर्वंवदतानघाः ॥
॥ २६ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्य्यस्यवाडव ॥ सुमतिःकथयामासवाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ सुमति
रुवाच ॥ ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपाल्यतेखिलैः ॥ यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् ॥ २८ तच्छ्रुत्वावच
नंतेषांजगादमुनिसत्तमः ॥ दंतकांत्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव ॥ २९ ॥ आरण्यकउवाच ॥ किंयागैर्विविधैर
न्यैःसर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥३०॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चन
म् ॥ रघुवीरंरमानाथंस्थिरैश्वर्यपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढो
यागयोगव्रतादिभिः ॥३२॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानांमतिवंचितम् ॥ सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्लभमाचरेत् ॥
॥ ३३ ॥ सकामैर्योगिभिर्वापिचिंत्यतेकामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदेन्नृणांस्मृतमात्राखिलाघहम् ॥ ३४ ॥पुराहंतत्त्व
वित्सायांज्ञानिनांसुविचारयन् ॥ अगमंबहुतीर्थानितत्त्वंकोपिनमेदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकंहिमहद्भाग्यात्प्राप्तवैंलोम
शंमुनिम् ॥ स्वर्गलोकात्समायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायु
षंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्यमानुष्यंप्राप्तमद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यं

तितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यकथयत्वंतद्व्रतंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्यतेयोवैसंसृतांभोधितारकः ॥ ३९ ॥ यंज्ञा
त्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगा
दसुनिसत्तमः ॥ शृणुष्वैकमनाविप्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ संतिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥ योगा
यज्ञास्तथानेकेवर्ततेस्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसारां
भोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाश्रद्धालवेपुनः ॥ निंदकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥ ४४ ॥
रामभक्तायशांतायकामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामान्नास्तिपरोदेवो
रामान्नास्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परोयोगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम् ॥
प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतोमनसाध्यातःसर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिं
संसारांभोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्तादृशास्तत्र
किंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीषितम् ॥ ५० ॥ एको
देवोरामचंद्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥ मंत्रोप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्ध्येवतत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रं
भजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥५२॥ श्रुत्वामयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथं
वाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यांत्रिलो
क्यांमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ तच्छ्रुत्वातुमहद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः ॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥५५॥

शृणुविप्रेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतुत्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरेरम्येचित्रमंडपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥ महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकांत्यातामिस्रनाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुंदेवदेवेंद्रपूजितम् ॥ ५९ ॥ राकायांपूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्रिणम् ॥ अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणिरंजितम् ॥ मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिसुशोभितम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाध्याजिह्वयाशोभिताननम् ॥ यस्यांवसंतिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ ॥ कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृतम् ॥ सिंहवदुच्चकौस्कंधौमांसलौबिभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घांगौकेयूरकटकांकितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ॥ ६५ ॥ वक्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ॥ ६६ ॥ मनोहरोदरंनाभिशुभकटयाविराजितम् ॥ कांच्यावैमणिमत्याचविशेषणश्रियान्वितम् ॥ ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगिध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यासि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयेन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधिंतर ॥७१॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

लोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेंद्रालोमशात्परमं
महत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वां
महामते ॥ गुरवःकृपयायुक्ताभाषंतेसवकेखिलम् ॥ २ ॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्य
कानिचरित्राणिवदासित्वंद्विजर्षभ ॥ ३ ॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानुषतांगतः ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंश
यनुत्तये ॥ ४ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्रमद्भु
तम् ॥ ५ ॥ लोकान्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वा
दयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अवतारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ॥ ७ ॥ पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनंदनः ॥
सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाकपक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वा
मित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥ पथि
प्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥११॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमया
तनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्याभ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौत
तमधूःपुनर्जातासुरूपिणी ॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघूत्तमः ॥ मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः
॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपंचदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ उपयेमेविवाहे
नरम्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तया

सह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमकल्पयत् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुस
सीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतांवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्वितीयेनयौवराज्याधिपोस्तुमे ॥ १९ ॥
जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्रजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पंचमेचित्रकूटेतुरामः
स्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपंचवट्यांमहामुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वने
विचरतस्तस्यजानक्यासहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमाघसिताष्टम्यांमुहूर्ते
वेदसंज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकंधरः ॥ तेनैवंह्रियमाणासाचक्रंदकुररीयथा ॥ २४ ॥ राम
रामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्तिकांनयेत् ॥ २५ ॥ तथाकामवशंप्राप्तोरावणो
जनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशु
क्लनवम्यांतुवसतींरावणालये ॥ २७ ॥ संपातिर्दशमेमासआचचक्षेथवानरान् ॥ एकादश्यांमहेंद्राद्रेःपुप्लुवेशतयो
जनम् ॥ २८ ॥ हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत् ॥ तद्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वाद
श्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासायचसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षादिभिस्त्रयोद
श्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम्
पूर्णिमायांमहेंद्राद्रौपुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यषष्ठेह्निध्वस्तंमधु
वनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वंनिवेदनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥

मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥ तीर्त्वाहंसागरमपि
हनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यगमत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिंधोःस्कंधावारनिवेश
नम् ॥ पौषशुक्लप्रतिपदस्तृतीयायावदंबुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह ॥ विभीषणश्चतुर्थ्यांतु
रामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपंचम्यांमंत्रउद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥
समुद्रवरलाभश्चसहोपायप्रतदनः ॥ ततोदशम्यामारम्भस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतुर्दश्यांसुवेलाद्रौरामः
सैन्यंन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्याद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्य
वान् ॥ रुरोधचपुरींलंकांसीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयो
स्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसंख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपींद्राणांसहसारोपवर्ण
नम् ॥ ४४ ॥ त्रयोदश्याअमावास्यांलंकायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥ ४५ ॥
प्रययावंगदोदैत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैः
सप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्धमासीच्चसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविंद्रजितारणे ॥
रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥ नागपाशविमोक्षार्थं
दशम्यांपवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः
॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतुतेनैवनिहतःकंपनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्र

हस्तस्त्नीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यांतुत्रिभिर्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात् ॥ पंचम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुंभकर्णस्तदाचक्रेभ्यवहारंत्रिभिर्दिनैः ॥ कुंभकर्णोदिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यंतंचतुर्दिनैः ॥ इंद्रजित्प्रमुखास्तत्रनिहताःपंचराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ॥ ५७ ॥ निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायादिनेशक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच ॥ ओषध्यानयनव्यग्रादवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्रजित् ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहारतः ॥ अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकंधरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमीदिनपंचकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोरक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रषष्ठ्याअष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः ॥ द्रोणाद्रीराजतेयेनलक्ष्मणार्थमुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्रेरितावासवेनाजावर्पयामासभक्तितः ॥ कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेवधीत् ॥ संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रशुक्लचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्येपंचदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्य

भूत् ॥ संस्कारोरावणादीनाममावस्यादिनेभवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु ॥ अभिषिक्तो
द्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलंभनम् ॥ हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणा
ग्रजएवसः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ॥ ७२ ॥
वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंच
म्यांमाधवस्यतु ॥ भरद्वाजाश्रमेरामःसगणःसमुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नंदिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः ॥ सप्त
म्यामभिषिक्तोसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकादिकमासास्तुचतुर्दशचमैथिली ॥ उवासराममरहितारावण
स्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षेरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ॥ ७७ ॥
सचतुर्दशवर्षांतेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामो
राज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरोधावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यःकुंभसंभूतिस्तमागंतारघोःपतिम् ॥
तद्वाक्याद्रघुनाथोसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमिष्यतिहयोह्याश्रमेतवसुव्रत ॥ तेषांयोधाःप्रमुदिता
आयास्यंतितवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तेषामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः ॥ तैःसाकंत्वमयोध्यायांगंतासिचद्विजर्ष
भ ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वाराममयोध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वा
मांमुनिवरोलोमशःसर्वबुद्धिमान् ॥ उवाचतेकिंप्रष्टव्यंतदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रम
द्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येहंरामस्यचरणांबुजम् ॥ ८५ ॥ मयानमस्कृतःपश्चाज्जगामसमुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादा

न्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोहंस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः ॥ गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतं
द्रितः ॥ ८७ ॥ पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वांतहारिणा ॥ हृष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया ॥ ८८ ॥
धन्योहंकृतकृत्योहंसभाग्योहंमहीतले ॥ रामचंद्रपदांभोजदिदृक्षामेभविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामो
भजनीयोमनोहरः ॥ वंदनीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितीर्षया ॥ ९० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राप्ताःकोवानराधिपः ॥
यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वंकथयंत्वत्रयांतुवाहस्यपालने ॥ स्मरंतुरघुनाथांघ्रिंस्मृत्वा
स्मृत्वापुनःपुनः ॥ ९२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथंस्मरंतस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम्
॥ ९३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादेलोमशारण्यकसंवादोनामष
ट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥ धन्यंसभाग्यंमन्वा
नाःप्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्रामकथयास्मान्वै
पावयस्यधुनाजनान् ॥ २ ॥ शृणोतुवचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ॥ ३ ॥
अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोतिसुमहान्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तंपालयानाःसर्वेवैत्व
दाश्रममुपागताः ॥ अश्वेनसहिताविप्रतज्जानीहिमहामते ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसायनम् ॥ अत्यं
तंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥ अद्यमेजननीधन्याजातंमां
सुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्यराज्यंमयाप्राप्तंकंटकेनविवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥

अग्निहोत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुताम् ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यचरणांभोरुहोयुगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्याय
तेस्वांतेह्ययोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेदृग्गोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः ॥ १० ॥ हनूमान्मांसमालिंग्यप्रक्ष्यतेकु
शलंमम ॥ भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ॥ ११ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राह
पादयुगुलंमुनेरारण्यकस्यहि ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनूमान्विप्रर्षेसेवकोहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पं
मुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिलिंगहनूमंतंरामभक्त्यासुशोभितम् ॥ १४ ॥
उभौप्रेमविनिर्भिन्नौचोभावपिसुधाप्लुता ॥ स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथास्तत्रच
क्रतुःसुमनोहराः ॥ रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आर
ण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् ॥ १७ ॥ स्वामिन्नयंदशरथकुलदीपांकुरोमहान् ॥ रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नः
प्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोधनाः ॥ १९ ॥ एषपु
ष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले ॥ २० ॥ जानीह्येनंबहुगुणंरामामा
त्यंमहाबलम् ॥ प्राणप्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम ॥ २१ ॥ सुबाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः ॥
रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोप्येषपार्वत्यादत्तरामांघ्रिसेवया ॥ प्राप्तोधुनासौसंसारवा
र्धिनिस्तरणंमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिक्षितौ ॥
॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिंग्यसमादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना ॥ २५ ॥ तेदृष्टा

स्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रातर्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितं
मुनिम् ॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूरान्नगरींदृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम् ॥ पदातिरभव
द्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्शने
॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकंजकांतिविलोचनम् ॥ ३० ॥ मृगशृंगंकटौर
म्यंधारयंतंश्रियान्वितम् ॥ ऋषिवृंदैर्व्यासमुख्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम् ॥ ३१ ॥ भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम् ॥
ददतंदीनसंघेभ्योदानानिप्रार्थितानितम् ॥ ३२ ॥ विलोक्यारण्यकाख्योसौकृतार्थइत्यमन्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदल
समानेरामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम् ॥ येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोयोध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥
इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टोरामांघ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपि
विचारपरैःसुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्योहमद्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवैक्षत ॥ ३६ ॥
रामोपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानमथाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचंद्रस्तस्यपादौसु
चिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः ॥
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेंद्रोमहातपाः ॥ गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिं
ग्यचाप्रियंप्रभुम् ॥ ४० ॥ कौसल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः
॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणःसकुटुंबइतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चंदनेन

विलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेंद्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखोमयावाजिमेध
संज्ञःक्रियेतह ॥ सोयंत्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति ॥
अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्चरणेनपावित्रितः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवाचे
दंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणा
वेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततोखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ॥ ४८ ॥ त्व
योक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्र
विवर्जितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥ सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोयमतिस्फुटः ॥ यावन्नरा
मस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्जंतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रोच्यतेनामरामचंद्रतवस्फु
टम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः ॥ पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तवक
थंहत्यामहापुण्यददर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगंगायास्तीरवासिनाम् ॥
ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमेतत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचा
रामनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योहमधुनाममसंमृतिनाशनम् ॥ सांप्रतंसुलभंरामचन्द्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥
॥ ५७ ॥ इत्युक्तवंतंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउ
वाच ॥ ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठराममभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥ रामंदृष्ट्वा

महाराजंयादृशंध्यानगोचरम् ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुम
नोहरम् ॥ मादृशःकोनुभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सदृशःकोपिनजातोनभविष्यति ॥
यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपंकजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि ॥ सोद्यमत्पादयोःपाथःपी
त्वापूतममन्यत ॥६३॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके ॥६४॥ पश्यतांस
र्वलोकानांसरयूतीरमंडपे ॥ सायुज्यमुक्तिसंप्रापदुर्लभांयोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोभूद्वीणानादोभव
त्तदा ॥ पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोप्येतदीक्षित्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थो
यंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषीक्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे
आरण्यकमुनेर्विष्णुलोकगमनं नाम सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतदाख्यान
कंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥
कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्यवै ॥ २ ॥ धन्यआरण्यकोनाममु
निर्वेदधरःपरः ॥ रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥ ३ ॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियंत्रितः ॥
कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ॥४॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्य
स्वरूपधृक् ॥५॥ व्यासउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ॥
॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेषुलोलुपतांदधत् ॥७॥

ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेमनोज्ञतुमुनिवृंदनिषेविते ॥ ८ ॥ सेनाचरास्ततःसर्वेयत्र
वाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पंतिनिरीक्षंतस्तन्मार्गरणकोविदाः ॥ ९ ॥ वाजीगतोथरेवायाह्रदेगाधजलान्विते ॥
भालेस्वर्णभवंपत्रंधारयन्पूजितांगकः ॥ १० ॥ ततोजलेममज्जासौरामचंद्रहयोवरः ॥ तदासर्वेमहाशूरास्तत्रवि
स्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ कोत्रगंताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् ॥ १२ ॥ इति
यावत्समुद्विग्नामंत्रयंतेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरथोःपतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विमनस्कान्वैदृष्ट्वा
शत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोमणिः ॥ १४ ॥ किंस्थितांनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंघशोजले ॥
कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः ॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोसौहृतोवाकेनमानिना ॥ तन्मेकथयताक्षिप्रंक
थंयूयंविमोहिताः ॥ १६ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि ॥ कथयामासुस्तेसर्वेवीराःशूर
शिरोमणिम् ॥ १७ ॥ जनाऊचुः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले ॥ निममज्जततोनायाद्धयस्तवमनो
हरः ॥ १८ ॥ त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः ॥ अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धंमहामते ॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वाव
चस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमंत्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतः
परम् ॥ कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भविष्यातिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवानयि
ष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥
॥ २३ ॥ स्वामिन्नास्तितवश्रीमञ्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पातालगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपु

ष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्यूयंतत्रगत्वाहयमानय
तध्रुवम् ॥ यतोभवेद्धाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥
स्वयंविवेशतोयांतर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्य
ममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्णमयेहयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥
स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥ तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाः
प्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत् ॥
एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना ॥ जहासकिंचिद्वदनंनर्तयं
तीभ्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्त्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्रीविशोभिताः ॥ शिरस्त्राणंदधंतस्तेशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥
तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानः
सर्वैदेववरांगनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥
केयूरमत्रसंप्राप्ताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतुकापिनिवृ
त्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोयंकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ॥ ३९ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाक्षरसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥
वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवाशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहि

हयमेधप्रवर्तितुः ॥ प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकम् ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्लवङ्गस्यवरांगना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसंती वाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥ मयानीतमिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः ॥ वर्षायुतेनानिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ पुरारामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥ महानविनयोजातोमम नेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमतांरामचंद्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थंतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथाममैवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ व्रीडांत्यक्त्वाखिलंयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुनायकःपतिर्वयंचतत्कर्मकराश्च किंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यप्लवगस्यतदांगना ॥ उवाचवाक्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवाद्भिः प्रार्थितंयद्वैदुर्लभंसर्वदैवतैः ॥ तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना ॥ रघुनाथस्यतुष्ट्यर्थंतद्दतंमेभवेद्वचः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यतिभवद्वाहं शिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५ ॥ तज्जयार्थेमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथेसतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे ॥ अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ॥५७॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्त्वा चरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥५८॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम्॥

उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भुतम् ॥ ५९ ॥ यत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्षणः ॥ दुष्प्रधर्ष्योदुरारा
ध्योवैरिवारणसच्छृणिः ॥ ६० ॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम् ॥ गृहीत्वागाज्जलात्तस्माद्देवातीरेसुखो
चिते ॥ ६१ ॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ॥ ६२ ॥ हनूमा
न्कथयामासहयस्यागमनंमहत् ॥ वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेपिश्रुत्वामुदंगताः ॥ ६३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखं
डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे शत्रुघ्नयोगिनीदर्शनंनामाष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
निनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः ॥ मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम् ॥ १ ॥ यत्रस्फटिककुड्यानांरचना
भिर्गृहान्नृणाम् ॥ हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् ॥ २ ॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यंतेप्राकृतेरपि ॥ विचित्रम
णिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपुराः ॥ ३ ॥ पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः ॥ हरंतिचित्तानिनृणांमुखपद्मद
लेक्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु ॥ बद्धःसंलक्ष्यतेविप्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥ ५ ॥ क्रीडाशै
लाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वंतिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ॥ ६ ॥ हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिकेषु
नियंत्रिताः ॥ कुर्वंतिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरंतिच ॥ ७ ॥ निरंतरशिवस्थानंध्वस्तंचंद्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्ण
विभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥ तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगमस
न्वितम् ॥९॥ तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली ॥ वनिताभिर्गतोरम्यदेहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥ १० ॥ तासां
मधुरसंरावकंकणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्ययथात्रभोः ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनगसं

युतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् ॥ १२ ॥ चंपकायत्रबहुशःपुष्पकोरकशोभिताः ॥ कुर्वंतिकामिनां
तत्रहृच्छयार्तिविलोकिताः ॥ १३ ॥ आम्राःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्ता
लास्तमालकाः ॥ १४ ॥ कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः ॥ सदामधुपझंकारगतनिद्राःसुमल्लिकाः ॥१५॥
दाडिमानांसमूहैश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकीकानकीचंपवृक्षराजिविराजिताः ॥ १६ ॥ तस्मिन्वनेप्रमदसं
युतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्धतभी
र्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तंनृत्यविद्याभिस्तोषयंतिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोक्तिभिः
॥ १८ ॥ भ्रूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः ॥ परिरंभणचातुर्यैस्तंहृष्टंविदधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पो
च्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसन्त्रेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधी
मतः ॥ प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितंकललाटदेशंगंगासमंघुसृणकुंकुमपिंजरां
गम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्याद्दृष्ट्वास्त्रियःपरमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशं
गवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः ॥ दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्राःकामस्यबाणनयनादिविमोहनाभाः
॥ २३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कांतकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वबलादिम
म् ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलाललितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥२५॥
वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥ जहासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ ॥

पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया ॥ तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सुकंराममभूमिपः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षां
प्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायक्षानमंतिमणिमौलिनः ॥ २८ ॥ कुरुताद्वाजिमेधंवैजनको
मेमहाबलः ॥ यात्वेषवाजिशालायांबध्नंतुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रह
र्षवदनाजाताः कांतंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥ गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्सा
हमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदंगध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमंततः ॥ वंदिभिःसंस्तुतःप्रागात्स्वपितुर्मंदिरंमहत् ॥ ३२ ॥
तस्मैसंकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमद्भुतम् ॥ ३३ ॥ रक्षितंशत्रुसूदेनमहाब
लसमेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वा
पुनःसमायांतंचोरस्यैवविचेष्टितम् ॥ ३५ ॥ कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धांगनाधरायांगभूषायै
चंद्रधारिणे ॥ ३६ ॥ तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रमृष्टंमहत्कर्मविनिंद्यमहतांमतः ॥ ३७ ॥ शिव
उवाच ॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योऽजीहरन्महाबाहंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धं
महद्भातिसुरासुरविमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोटयेकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वया
प्रोच्यतेहियः ॥ तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारतवपुत्रकः ॥ ४० ॥ परमत्रमहाँल्लाभोभविष्यतिरणांगणे ॥
यद्रामचरणांभोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयिष्यतिबलाद्धाहंम
यारक्षितमप्यमुम् ॥४२॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनंभोजनंदत्त्वाप्रेक्षस्वांघ्रियुगंततः ॥४३॥

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्यसनृपोत्तमः ॥ उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥
क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रांतुमुद्युक्तःऋतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापो
येनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकर्तुंशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतोश्वःपुनर्यतः॥ कोपि
तंरामभूपालंसमयाहंकुरुप्रभो ॥ ४७॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्याहंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भय
विह्वलः ॥ ४८ ॥ रिपवोविहसंत्येनंकातरोयंनृपाधमः ॥ क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ तस्मा
द्वान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैवकर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥ ५० ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवास्त्रयस्त्रिंशत्कोटयः
समुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ रामश्चेत्स्वयमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥
तदाहंचरणौतस्यप्रणमामिसुकोमलौ ॥ ५३॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्येवीरास्तृणप्रायाः
किंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥तस्माद्युद्धयस्वराजेंद्ररक्षकेमयिसुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयादिसंगता
॥ ५५॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेत्यंतंयुद्धकर्मणिकौतुकी
॥ ५६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेर्देवपुरगमनंनामैकोनचत्वा
रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९॥ ॥ शेषउवाच ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यंतोहयंरा
मस्यभूपतेः ॥ १ ॥ कासावश्वःकेननीतःकथंवादृश्यतेनसः ॥ कोगंतायमपुर्यांवैवाहंहत्वासुमंदधीः ॥ २ ॥ विलो

कथंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचराराघोः॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ पप्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वो
ममसांप्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्ना
थमनोवेगोवाहःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्यो
हयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिंनृपः ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥
॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेद्यहृतोहयः ॥ ८ ॥
॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥
अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रतापवान् ॥ राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥१०॥ योसौप्रलयकारीसआस्ते
भक्त्यावशीकृतः ॥ चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंमृजन्सदा ॥ ११ ॥ तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति ॥ यत्ताः
संतःप्रकुर्वंतुरक्षणंकटकस्यहि ॥ १२ ॥ एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठतिस्म
महायशाः ॥ १३ ॥ अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा ॥ आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमा
गतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधिम् ॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयन् ॥ १५ ॥ स्वागतेनचसंतुष्टंनारदं
मुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः ॥ १६ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मदीयोश्वःकुत्रविप्रकथयस्वम
हामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः ॥१७॥ शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना ॥ कथमत्रहयप्राप्ति
र्भविष्यतितपोधन ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः ॥१९॥

॥ नारदउवाच ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रणेवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धं महत्तेद्यभविष्यातिसुदारुणम् ॥ अत्रवीराःपतिष्यंतिबलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यं तेमहाबल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्तेभविताराजन्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंको नुपरोजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि॥ २३ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानवयो रिव ॥ २४ ॥ शेषउवाच ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूराशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् ॥२५॥ आह्वयामाससेनान्यंरिपुवीरंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचक्षिप्रंमेघगंभीरयागिरा ॥ २६ ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहि मेशोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुसन्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियांतुते ॥ २७॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कार यामासपटहंमहारवनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपटहध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयांतुयेसर्वेवीराराजपुरे स्थिताः ॥ २९ ॥ येवैराज्ञःसमुल्लंघ्यशासनंवीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥ शृण्वंतुवीराःपुनरप्याहतंपटहंवरम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलंबितम् ॥ ३१ ॥ शेषउवाच ॥ इतिपट हरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवराययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाःसमरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याःशतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथे नहययुग्मेनमणिकांचनशोभिना ॥ ययुस्तेराजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतंगजैर्मत्तैःकेचिद्वा हैःसुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्मांगदो

पिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥ शुभांगदोनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधत् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणो
त्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्रातावीरसिंहः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशासनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ जामा
यस्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमंदिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोपिसेनांतां
चतुरंगिणीम् ॥ सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदसौमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणि
सृष्टोच्चचक्रोच्चमारुह्यस्यंदनोत्तमम् ॥ ४१ ॥ ततोवीरार्णवेशंखनिनादश्चसमंततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्नि
वसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभावादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्संग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥
सर्वैःकृतस्वस्त्ययनाः सर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमंडलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशंखनिनादेनपूरि
ताश्चनगागुहाः ॥ आकारितुंगतःकिंतुतद्रवस्स्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्म
हान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ॥ ४६ ॥ आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवत
त्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानघात् ॥ ४७ । तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिं
नृपः ॥ ४८ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ॥४९॥
कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरु
वाच ॥ ॥ स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थीशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ सांप्रतंयुद्धय
तांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः ॥ ५२ ॥ शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभ

वतानघ ॥ द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचते स्वामिंस्तत्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटानादिदेशा थयुद्धायकृतनिश्चयः ॥५५॥ सर्वैःससैन्यैर्युद्धार्थैराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्काययुर्योद्धुंसमुत्सुकाः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपद्मपु राणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिनासहयुद्धंनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ शेष उवाच ॥ युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः ॥ १ ॥ शरान्विमुंच मानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून् ॥ व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः ॥ २ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिम यारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चदृश्यंतेरणमंडले ॥ ३ ॥ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्मांगदोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठ न्ययौयोद्धुंससैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसम न्वितः ॥ ५ ॥ अनेकबाणसंविग्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ॥ ६ ॥ राज पुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रुघ्नंभारतिंपुष्कलंबली ॥ ७ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ आगच्छवी रकर्मात्वंमहाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥ ८ ॥ किमन्यैस्त्रासितैर्वीरनिहतैःकोटिभि र्नरैः ॥ मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली ॥ जघानविपुलंमध्यंवक्ष सस्तीक्ष्णपर्वभिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान् ॥ जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंतरे ॥ ११ ॥

उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ ॥ रेजातेसमरे तौहिकुमारतारकौयथा ॥ १२ ॥ बाणान्धनुषिसंधायदश
संख्यान्महाशितान् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥१३॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतमपातयत् ॥
एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ ॥ १४ ॥ एकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वेवी
राःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अत्यंतंकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् ॥१६॥
सस्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेनभूषिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वासुदृढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइ
दंवचः ॥ महत्पराक्रमंकृत्वाक्वयास्यसिपरंतप ॥१८॥ पश्यमेद्यपराक्रांतिंयद्बलेनविनिर्मिताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभो
वीरनयामित्वद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने ॥ मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे
॥ २० ॥ मुमोचानिशितंबाणंस्वर्णपुंखैकशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतःकृच्छ्रे
णसूतेनरथोबभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवैबाणंबिभ्रच्छरा
सने ॥ स्वर्गप्राप्तहिवीराग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वादृशाःपृथिवीयोग्यानभवंतिनृपोत्तम ॥ शतक्रतुसमायो
ग्यास्तद्गच्छस्वसुरालयम् ॥२४॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः
॥ २५ ॥ सर्वांल्लोकानतिक्रामन्ययौसूर्यस्यमण्डलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसूतसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्क
रैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरसुदुःखितः ॥ पपातचंद्रचूडंसधृत्वाहृद्यसुखार्दनम् ॥ २७ ॥ भूमौनिपतितस्तत्रकरदग्धकले
वरः ॥ अत्यंतंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमंडले ॥ २८ ॥ तास्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपुत्रके ॥ हाहाकारोमहाना

सीत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ २९ ॥ वैरिणोजयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः ॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः
॥ ३० ॥ तदापुत्रस्यवैमूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्सरथमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदाभूमिश्च
चालेयंसपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः ॥ ३२ ॥ चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्षयावपि ॥
रोषान्निश्वासमामुंचन्नाह्वयामासवैरिणम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादे
रुक्मांगदपराजयोनामैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आह्वयंतंमहासैन्यवी
रधौपुष्कलंनृपम् ॥ समालक्ष्यकपींद्रोपिहनूमांस्तमुपाह्वयत् ॥ १ ॥ लांगूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातत्यपयो
दघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपींद्रोजगामतंवीरमणिंनृपेंद्रम् ॥ २ ॥ आयांतंतंहनूमंतंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः ॥
विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमंतंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ मेघगंभीरयावाचानादय
न्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ पुष्कलउवाच ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्म
हत् ॥ ५ ॥ यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ॥ ६ ॥ कोयंराजावीर
मणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतववीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ रघुनाथकृपापांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥
क्षणान्निर्यामिकीशेंद्रमाचित्तंकुरुसंगरे ॥ ८ ॥ त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपात्रजात् ॥ तथारामंसुसंस्मृत्य
निस्तारिष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरंतिच ॥ तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः
॥ १० ॥ तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेभवान् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥

इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभाषिताम् ॥ जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा ॥ १२ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ पुत्र
मासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यसमन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोखिलश
स्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारंसदाशिवम् ॥
भक्त्यावशीकृतंस्थानंसंमुच्यैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजि
त्यत्वंकीर्तिमाप्नुहिपुष्कल ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥ शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोमुना ॥ परन्त्वस्याशु
हृदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः ॥ १७ ॥ सदाशिवोयमाराध्यपरमंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिग
च्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृपम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वं
समरेयोद्धुमन्यान्मानिवरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमाश्चिंतांमकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमा
न्धीरसेविताम् ॥ जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथे
नप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलपुत्रेणसुमदःस्वप्रतापबलोर्जितः ॥ योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्म
जः ॥ २३ ॥ आह्वयंतंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलोरुक्मखचितेरथेतिष्ठन्ययौहितम् ॥ २४ ॥ राजात
मागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवाचनिर्भियावाण्यारणमध्येसुभाषितः ॥ २५ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ बाल
मायाहिमांक्रुद्धंसंग्रामेचंडकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धचस्वमयासह ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बालकान्भूपा
मादृशाःकृपयंतिहि ॥ प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणाद्बहिः ॥ २७ ॥ यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः ॥

सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकांक्षति ॥ २८ ॥ यत्त्वंयोमत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः ॥ सर्वंमयाक्षांतमद्यतव
बालधियोमहत ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउवाच ॥ बालोहंत्वंमहावृद्धःसर्व
शस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ३० ॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ ३१ ॥
मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वामहंतीक्ष्णैःपातयिष्यामिसंगरे ॥ ३२ ॥ तस्मात्त्वं
यत्नतास्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ॥३३॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कलस्य
नृपाग्रणीः ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यादधत्पुनः ॥ ३४ ॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघान
शरविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥ राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणान्निजविमोचितान् ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंराजानं
चत्रिभिःशरैः ॥ ३६ ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥३७॥
तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्त्रंपीतंरामानुजा
ङ्गजम् ॥ ३८ ॥ सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः ॥ परमंकोपमहापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥ ३९ ॥
बाणानांशतकेनाशुबिभेदनतपर्वणाम् ॥ तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४० ॥ रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नं
कोपपरिप्लुवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४१ ॥ अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्यो
सिवीररामस्यचरणाब्जमधुव्रतः ॥४२॥ महत्कृतंकर्मतेद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसांप्रतंमयियुद्ध्य
ति ॥ ४३ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरूपेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाभ्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४४ ॥

भूमौदिशिचतद्बाणानान्यद्दृश्येततत्रह ॥ अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमंततः ॥ ४५ ॥ रथारथियुतास्तेन
च्छिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणांगणे ॥ ४६ ॥ यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृंग
वत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४७ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥ दृश्यं
तेह्यहिवत्तत्रचंदनादिकरूषिताः ॥ ४८ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहंतिवै ॥ मांसानिपंकायत्रासन्वीरा
णांमहतांततः ॥ ४९ ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यःशतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ॥ ५० ॥
मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षित्वामांससमुन्मदाः ॥ ५१ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरु
ज्जगुःप्रधनांगणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै ॥ ५२ ॥ धृत्वाकराभ्यांमत्तांगास्तालवद्वादनोद्यताः ॥
शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणांगणे ॥ ५३ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः ॥ कातरास्त्राससमापन्नागताः
कुंजरकोटरे ॥ ५४ ॥ भक्षितायोगिनीभिस्तेपापिनांकापिनास्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथा
ग्रणीः ॥ ५५ ॥ पुष्कलोपिचकारात्रकदनंरणमंडले ॥ भिद्यंतेगजशीर्षाणिपतंतिमौक्तिकानितु ॥ ५६ ॥
दृश्यंतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहिताबाणानृणामंगेषुसर्वतः ॥ कुर्वंतिप्राणविच्छेदंवीराणामपि
सर्वतः ॥ ५७ ॥ सर्वेरुधिरसिक्तांगाःसर्वेछिन्ननिजांगकाः ॥ दृश्यंतेकिंशुकायद्वत्सुभटाप्रधनांगणे ॥ ५८ ॥ एत
स्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम् ॥ जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ ५९ ॥ तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्ण
कवचोनृपः ॥ महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६० ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तंसुस्रावबहुशोणितम् ॥ वपुर्व

भूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ॥ ६१ ॥ शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारति
॥ ६२ ॥ रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान् ॥ ६३ ॥ तैर्बाणैःशर
जालंतद्विधूयमुनिपुंगव ॥ शंखंप्रध्मायसमरेजगादगतभीर्नृपम् ॥ ६४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंम
हत्कर्मयन्मांबाणस्यपंजरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ॥ ६५ ॥ वृद्धत्वान्ममभान्योसिसांप्रतंरणमंड
ले ॥ पश्यमेद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६६ ॥ बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्व
वीरविमोहिनीम् ॥ ६७ ॥ गंगांप्राप्यापियोवैतांविदित्वापापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः
॥ ६८ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमंडले ॥ पातयेमूर्च्छयावीरसन्नद्धोभवभूपते ॥ ६९ ॥ इतिवाक्यंसमाक
र्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७० ॥ तेशराहृदयंभित्त्वागतास्तेभारते
महंत ॥ पतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७१ ॥ ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसुप्रभम् ॥ लक्षीकृत्य
महद्वक्षःकपाटतटविस्तृतम् ॥ ७२ ॥ सबाणोभूमिपतिनाद्विधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्येसरविमंडलव
ज्ज्वलन् ॥ ७३ ॥ अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यंसोप्येषचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७४ ॥
तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७५ ॥ सबाणस्तस्य
हृदयेलग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७६ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनप
रायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्तवान् ॥ ७७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमे

धेशेषवात्स्यायनसंवादेवीरमणेःपराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्य
प्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुष्टःकार्मुकंजलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुंचन्बभौ
रणे ॥ आषाढेजलदस्येवह्यासारःसुमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्वदेहेसुविलग्नकान् ॥ चुको
पहृदयेत्यंतंहनूमानंजनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधर
णीतले ॥ ५ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः ॥ रुक्मांगदोपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ॥ ६ ॥
बाणान्समभिवर्षंतौमेघाविवमहास्वनौ ॥ कुर्वंतौकदनंघोरंप्लवंगंप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौ
कपीश्वरः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामासभूदेशेतत्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौ
समभूतांतौरुधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ ॥ बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि ॥ मूर्च्छांनप्रापविद्धोऽपिबाणैःसुशितपर्व
भिः ॥ १० ॥ पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम् ॥ जयमाप्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एत
स्मिन्समयेसांबःस्यन्दनंवरमास्थितः ॥ विस्फारयन्धनुर्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥१२॥ जटाजूटांतरगतांचंद्र
रेखांवहन्महान् ॥ सर्पभूषांमनःस्पर्शादधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्तार्तिघ्नोमहेश्वरः ॥
योद्धुंप्रायान्महत्सैन्येशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगणःसपरीवारःकंपयन्पृथिवीतलम् ॥ भक्तरक्षार्थमागच्छं
स्त्रिपुरंतुपुरायथा ॥ १५ ॥ कोपाच्छोणतरैर्नेत्रैर्बहुप्रलयकारकः ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववंदितः ॥१६॥

तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ जगामससमरेयोद्धुंसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रो
वीक्ष्यपिनाकधृक् ॥ उवाचपरमापन्नःकोपंसगुणचापधृक् ॥ १८ ॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरामांघ्रिसेविना ॥
मद्भक्तंयोरणेहत्वागतःसमरमंडलम् ॥ १९ ॥ अद्यकास्तिपरोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्या
मिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रंसप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहि
त्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् ॥ २१ ॥ नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम् ॥ कुशध्वजंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबा
हुकम् ॥ २२ ॥ दमनंचंडनामानंगणंस्वीयंसमाविशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥ महारु
द्रस्यसंवीक्ष्ययोद्धुंप्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ २४ ॥ तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रि
शूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यवगर्जतमहाबलः ॥ २५ ॥ छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरु
द्रानुगोबली ॥ खट्वांगेनजघानाशुमस्तकेभारतींद्विज ॥ २६ ॥ खट्वांगाभिहतःसोथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः ॥
विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेदखट्वांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वके
च्छिन्नेखट्वांगेकरसंस्थिते ॥ २८ ॥ परमक्रोधमापन्नोबभंजरथिनोरथम् ॥ भंक्त्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः
॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंतेनवेगतः ॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामा
सवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यमुष्टिभिर्घ्नंतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ ॥
एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिनमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजयेतमहाबलः ॥ पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोम

हाबलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभउड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिना
चरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्रकम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामास
भूतले ॥ तेनप्राणेनव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः ॥ ताडयित्वा
महीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोम
हाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशर्वेणप्रापितास्त्रासमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ॥ ३९ ॥
त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितंरणे ॥ ४० ॥ निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरग
णेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यंतंकंपमानःशुचामहान् ॥ तंदुःखितं
चशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोब्रवीद्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल
॥ ४३ ॥ वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृतम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवी
रभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ॥ ४५ ॥ क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसै
निकाः ॥ तस्माद्युद्धचस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शो
कंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चक्रोधसायकैः ॥ ४७ ॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम् ॥ तेबाणाःसुरशीर्षण्य
वपुषंक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्वतमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशंकरस्याथबाणानभसिसंस्थिताः
॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्बाणयोर्युद्धबलंवीक्ष्यसर्वत्रमेनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसं

हारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्यप्रशंसंति
तयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः ॥
किमिदंभविताकोवाजेष्यतिक्षितिमंडले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृ
त्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधिपः ॥ ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥
सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ॥ ५६ ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यकिंक
र्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणे
नशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणमंडले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीत
ले ॥ ५९ ॥ सुबाहुदमनामुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥ पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतु
रथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीरामस्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्र
हर्षितान् ॥ प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादे
पुष्कलपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ शेषउवाच ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि ॥ जगा
दहनुमान्वीरःसंजिहीर्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ हनूमानुवाच ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशास्तुमि
च्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुराश्रुतंदेवऋषिभिर्बहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत्
॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिविमूर्च्छितः ॥ ४ ॥ तस्मात्त्वांपात

याम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोश्शर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥ ५ ॥ शेषउवाच ॥ इत्युक्तवंतंप्लव
गंप्रोवाचसमहेश्वरः ॥ धन्योसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचंद्रोयंसुरासुरनमस्कृतः ॥
तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ तद्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथंचिद्भक्तोसौरक्ष्यः
स्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्त्रपम् ॥ मांस्वभक्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान्
॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् ॥
॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ ससूतस्सहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्था
देवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥ धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥ १२ ॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानंदीतं
समुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थितंतुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिला
मुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धृदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्नि
ज्वालासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयांतंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसाबभंजतिलशःक्षणात्
॥ १६ ॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः ॥ शक्तिंकरेसमाधत्तसर्वलोकविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिः
शिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृ
क्षमुल्वणम् ॥ ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितस्तेनवीरेणफणीन्द्रस्त्रासमागतः ॥ इतस्त
तस्तेतंमुक्त्वागताःपातालमुज्जवाः ॥ २० ॥ शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच ॥ कुपितोऽन्यदधाद्घोरं

मुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पलायप्लवगाधम ॥ एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह
॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्दंचयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन् ॥ २३ ॥ मुसलंततपपा
ताधःशिवमुक्तंमहायसम् ॥ विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्रामसेवकः ॥
गृहीत्वापर्वतंहस्तेताडयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकपींद्रेणशालेन
बहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छिलाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडमुद्धतम् ॥ २७ ॥
तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥ शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छ
स्फोटेनभूरिशः ॥ नंदीप्राप्तोमहात्रासंचंद्रोपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः ॥
क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ॥ ३० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतो
षितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसाप्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शे
षउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भियावाण्यामहेशानंसुतोषितम् ॥ ३३ ॥ ॥ हनु
मानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥ एषपुष्क
लसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥
मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्त्वत्रक्षस्वगणैःसह ॥ ३६ ॥ यथानैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरंतिनखादं
तिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यावदिंद्रंरणेजित्वानयामिद्रोणपर्व

तम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥ ३९ ॥
एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथे
तिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥
द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयै
र्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लांगूलेतंविधायाशुप्रतस्थेरणमंडलम्
॥ ४४ ॥ तंनेतुमुद्यतेविप्रचकंपेसचपर्वतः ॥ कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्ते
किमिदंभवितागिरौ ॥ कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहतादद‍ृशुःकपिम् ॥ मुंचै
नमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥ तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वी
रःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥ लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचा
हताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥ ५० ॥ केचि
त्कीशभयात्त्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेण
परिप्लुतान् ॥ सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येन
निहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥ सर्वंशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वात्रजामितम् ॥ निहत्यबद्धाचायामियुष्मद्घातकमु
न्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दीनयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥

॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्ट्यतंगिरिम् ॥ ५६ ॥
गंतुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वैसुसंहताः ॥ युद्धंकृत्वासुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबल
शालिना ॥ अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसु
सिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबल
समन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्धुंमहाबलम् ॥ बद्धानयतयूयंवैसुराणांरणपातकम् ॥ ६१ ॥
इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमं
तंमहाबलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपला
यनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसु
रोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥ तान्सर्वानागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥ ६६ ॥
मायांतुवीराःसमरेसंहर्तारंहिमांबलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोंतिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेसर्वे
सन्नद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमान्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टि
शैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषीकृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली ॥ शिलाभिस्ता
ञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥ तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयं
प्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥ ७२ ॥

॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कोसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः
॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसोमहान् ॥ जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिप
म् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यैवसेवकः
॥ ७५ ॥ येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिह
ताद्रोणार्थमयसुद्यमः ॥ हयमेधंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान्॥
जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्येवीरारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्य
त्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायंवर्षशतैर्जेयोभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ॥८०॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेद्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ गुरुभाषितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयं
तत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्पतिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥
कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादयय
थातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ शक्रंतुपुरतः
कृत्वासर्वदेवैःपरीवृतः ॥ ५ ॥ जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः
॥ ६ ॥ तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वासमीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंज

गादप्रेरितोमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ अजानाद्भिः
कृतंकर्मदैवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः ॥
तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १० ॥ शेषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्या
नांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥ उवाचदेवान्सकलान्गु
रुंचैवमहायशाः ॥१२॥ राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम्॥१३॥
तंयेनिवारयिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्ददतमेयूयंद्रोणं
वाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्रणांगणे ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनो
र्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वादद्दुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराःस्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुः
सुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाक
र्मसमुत्सुकैः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेपिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतश्चाद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥
कपिःसमागत्यमहामुदायुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृतम् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह
॥ २० ॥ सुमतिंचसमाहूयमंत्रिणंमहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् ॥ २१ ॥ एवमु
क्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥ २२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघ
वंप्रति ॥ जानामितर्हिचैतेनभेषजेनाशुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणांगणेऽदशद्रोषा

हंतान्वीरशिरोमणिः॥२४॥क्वगतोवीरभद्रोसौमांसंमूच्छर्यरणांगणे॥सद्योहंपातयाम्येनंकास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥२५॥
इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः ॥ धन्योसिवीरयद्भूयोवदस्येवंरणांगणे ॥ २६ ॥ त्वंहतोवीरभद्रेणरघुनाथप्र
सादतः ॥ पुनःसंजीवितोस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्ते
सशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपीडितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वास
मागते ॥ २९ ॥ उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणेकस्मान्महाबलपराक्रम ॥ ३० ॥ यद्यहं
ब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ॥ ३१ ॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमा
त्रतः ॥ क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणमंडलम् ॥ ३२ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना ॥ तेसर्वेजीवि
तास्तेनकपींद्रेणमहात्मना ॥ ३३ ॥ तदासर्वेसुसन्नद्धारोषपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतवि
ग्रहाः ॥ ३४ ॥ पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडंचैवकपिध्वजः ॥ नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरेशिवम् ॥ ३५ ॥ धनुर्विस्फा
रयंतंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयातिष्ठंतंप्रययौनृपः ॥ ३६ ॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥
अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकारकम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेंद्रस्य
तिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंशत्रुघ्नोरणमंडले ॥ आग्नेयास्त्रंमुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥
॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशी
तांतंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ वायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतो

दिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यंतत्सुखितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडार्तेनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वतास्त्रंरिपूद्धा
रिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैःस्वनितोवायुर्नचासर्पतसंगरे ॥ तद्वीक्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ॥ ४४ ॥
वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवीरवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदीर्णांगावीराः
शोणितशोभिताः ॥ बभूवुःसमरप्रांतेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मा
स्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भुतम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिवि
मोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुनाम्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥
मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाछिन्नंक्षणादिह ॥ लग्नंराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छांसंप्रापयन्नृपम् ॥ ५० ॥ तेबाणाःशतशो
मुक्ताःशत्रुघ्नेनमहीभृता ॥ सर्वेपिमूर्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्मही
तले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥ ५२ ॥ शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नः
सज्जमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्धयत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादी
पितादिगंतरम् ॥ ५४ ॥ . अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपिदैत्यानांनैतादृग्रणमंडलम् ॥
॥ ५५ ॥ तदाव्याकुलितोत्यंतंशत्रुघ्नःशिवसंगरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातर
त्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥ करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ॥ ५७ ॥ अनेकदुःखपाथोधिंतीर्णारामतवान्य
य ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थंशमरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्वीक्षितोरणमंडले ॥ नीलोत्पलदलश्यामो

रामोराजीवलोचनः ॥ ५९ ॥ मृगशृंगंकटौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ ६० ॥
इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः॥
॥ ४५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरंसकलाद्दुःखान्मुक्ताभूद्द्विजसत्तम
॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविभ्रांतोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववंदेभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिंस्तवैतद्युक्तं
तुस्वभक्तपरिपालनम् ॥ यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धंमुमोचयत् ॥ ३ ॥ वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे
जेष्यामोरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरघूद्वह ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनां
ध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥ ५ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईर्यते ॥ यःस्वां
शकलयाविश्वंसृजत्यवतिहंतिच ॥६॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहका
न्वितः॥७॥सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वयमासच॥प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः॥८॥ तवयत्परमेशस्यहय
मेधक्रतुक्रिया॥ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडंबनमद्भुतम् ॥९॥यत्पादशौचममलंगंगाख्यंशिरसांतरा ॥ वहामिपापशां
त्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः ॥१०॥ मयाबह्वपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥ क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवतोप्यविधायकम्
॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम् ॥ जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौपुराह्यु
ज्जयिन्यांमहाकालनिकेतने ॥ स्नात्वाक्षिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोहंजगादभू
मिपंप्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४॥ मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति ॥ यावद्रामहयः

पुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्दत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः
॥ १६ ॥ घृणितोस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः ॥ हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ रामउवाच ॥ देवाना
मयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिहृदयेशर्वभवतोहृ
दयेत्वहम् ॥ आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यंतिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदधत्यद्धाआवयोरेकरूपयोः ॥ कुंभीपाके
पुपच्यंतेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातव
नतिंकराः ॥ २२ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शा
दिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपिसुतानस्यमूर्च्छितान्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥
सज्जंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृतम् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्यो
ददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मा
दिभिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः ॥ परिष्टुतायरामायददौराजा
हयोत्तमम् ॥ २८ ॥ राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबांधवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्ततः ॥ २९ ॥ ततोरा
मोनुतःसर्वैर्वीरैभिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ॥ ३० ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्बभूवसतिरोहि
तः ॥ अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकवंदितम् ॥ जले

स्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥ ३२ ॥ ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्स
वोभवत् ॥ ३३ ॥ ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ॥ ३४ ॥ शर्वः
सत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयो
त्पत्तिकारकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥ ३६ ॥ भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोद्‌जम् ॥
शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥ ३७ ॥ एतद्रामस्यचरितंयेशृण्वंतिनरोत्तमः ॥ तेषांसंसारजंदुःखंनभवि
ष्यतिकर्हिचित ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादेहयप्रस्थानं नाम षट्
चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ शेषउवाच ॥ हयोगतोहेमकूटंभारतांतेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितो
बद्धचामरः ॥ १ ॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमंततः ॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतेःकांचनादिभिः ॥ २ ॥ तत्रो
द्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः ॥ ३ ॥ हिंतालैर्नागपुन्नागैःको
विदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्बकुलैर्मेचैर्मदनैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥
आम्रैर्माधवद्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम् ॥ मयूरकेकारवितंसर्व
र्तुसुखदंहयः ॥ ६ ॥ प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमान्वितः ॥ स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥
गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधकृतस्तथा ॥ अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तंभोभवत्तस्य
नचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥

तदाहतेपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमःकि
मभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मिकोभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते ॥१२॥
कशाभिस्ताडितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमापन्नो
भूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥
उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्ततः ॥ १५ ॥ बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रे
महामनाः ॥ १६ ॥ लांगूलेनसमावेष्ट्यबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षबलाद्वाहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥
तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ लांगूलेनमयाद्रोणो
लीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोल्पकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धृतैः ॥ आकृ
ष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्रतः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठ
मुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्किमभवद्वाहेस्तंभनंवपुषोनघ ॥ कोत्रोपायो
विधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानवि
चक्षणः ॥ देशोद्भवमहंजानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥
अन्वेषयामाससमुनिंसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वेसर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयंतःसर्वत्र
नचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्यतिस्ममहाश्र

मम् ॥ २६ ॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचि
त्तपःश्रेष्ठंकुर्वंतिस्महुताशनैः ॥ धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिस
र्वदा ॥ अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपाय
सौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यंतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसंयुतोगात्तदाश्रमम्
॥ ३१ ॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम् ॥ प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ तमागतंनृपं
ज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंतंनृपंप्राहमुनी
श्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वांन्नृपावैनभ्रमंतिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधू
न्बाधंतेविगतज्वरान् ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादिकम् ॥ ३६ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥
॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अकस्मादभवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर
॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रांतेतस्यवाहस्यगात्रस्तंभोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलि
नोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥ बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्रति
तरिःस्मृतः ॥ दैवादृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंद
ध्यौमहामतिः ॥ ततःकारणसंयुक्तंविचारेणदधद्धघम् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥

जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्य
कारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशेमहारण्येकावेरीतिविभूषिते ॥ वाडवः
सात्त्विकोनाम्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्न
येत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः ॥ जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृतिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्व
शोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जंबूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्य
रसोभवत् ॥ नदीजांबवतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यांमुनयइच्छाभिःक्रीडंतेकुतुकान्विताः ॥ अनेक
तपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वा
भिमानमदोद्धतः ॥ ५१ ॥ ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः ॥ ततोतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान्
॥ ५२ ॥ अनुगृह्णंतुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः ॥ तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ॥ ५३ ॥ स्तंभयिष्यतिवेगेन
ततोरामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतेशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सप्रोक्तोमुनिभिर्देवोराक्षसत्वमितः
प्रभो ॥ स्तंभयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ॥५५॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्याय
नसंवादेशापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यप
रवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कर्मणोगहनावार्तायययासा
त्त्विकनामधृत् ॥ दिवंप्राप्तोपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा ॥ येनकर्म

विपाकेनयादृशंनरकंभजेत् ॥ ३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा ॥ जानन्नपि
हितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ॥ ४ ॥ कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वा
मोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ कालपाशेनसंबद्धोयमदूतैर्महाबलैः ॥ ६ ॥ तामिस्रेपा
त्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वंतियमकिंकराः ॥ ७ ॥ पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरी
म् ॥ तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति ॥ ८ ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ॥ भूतद्रोहंविधायैव
केवलंस्वकुटुंबकम् ॥ ९ ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोंधतामिस्रकेपतेत् ॥ येनराइहजंतूनांवधंकुर्वंतिवैमृषा ॥ १० ॥
तेरौरवेनिपात्यंतेभिद्यंतेरुरुभीरुषा ॥ यःस्वोदरार्थंभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ ११ ॥ महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेस
यमाज्ञया ॥ योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत् ॥ १२ ॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ यावंतिपशु
रोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः ॥ १३ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः ॥ योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंड
येत् ॥ १४ ॥ करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः ॥ ससूकरमुखैर्दुष्टैःपीड्यतेयमकिंकरैः ॥ १५ ॥ पश्चाद्दुष्टा
सुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवित्तंतथाल्पकम् ॥ १६ वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लुम्पंतिस्वब
लान्नराः ॥ तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहार्दिताः ॥ १७ ॥ योन्नंस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ नदेवायनसुहृ
देददातिरसनापरः ॥ १८ ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजनसंज्ञिते ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥
॥ १९ ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंदंशेनरकेपतेत् ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः ॥ २० ॥ सपात्यतेतैल

तप्तेकुंभीपाकेतिदारुणे ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्वावांच्छकामयेत् ॥ २१ ॥ तंतयाकिंकराःसूर्म्यापरिरंभंचकु
र्वते ॥ येबलाद्भेदमर्यादांलुंपंतिस्वबलोद्धताः ॥ २२ ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ वृषलींयःस्त्रियं
कृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ २३ ॥ पूयोदेनिपतत्येवमहादुःखसमान्वितः ॥ येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने
॥ २४ ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः ॥ येसवर्णांस्त्रियंमूढारेतःस्त्वंपाययंतिच ॥ २५ ॥ रेतःकुल्यासुते
पापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः ॥ २६ ॥ सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः ॥
कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसंभृतः ॥ २७ ॥ पारकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥ सोवीचिनरकेपापीअवा
ग्वक्रःपतत्यधः ॥ २८ ॥ तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः
॥ २९ ॥ तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः ॥ ३० ॥ समृतःपात्यते
क्षारनरकेधोमुखःपुमान् ॥ विश्वासघातंकुर्वंतियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ ३१ ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातनाः ॥
पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ ३२ ॥ दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ॥ एवंराजन्ननेकेवैनरकाः
पापकारिणाम् ॥ ३३ ॥ पापंकृत्वाप्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारुणाम् ॥ यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता
॥ ३४ ॥ तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ॥ अत्रयस्यसुखंभूयात्तस्यस्वर्गइतीर्यते ॥ येदुःखिनोरोगयुतानर
कादागताश्चते ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसं
शयनुत्तये ॥ ३६ ॥ तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ॥ ३७ ॥

इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम् ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिचिह्नानिपापकारिणाम् ॥ ३८ ॥ शौनकउवाच ॥
सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतेप्रजायते ॥ ३९ ॥ अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥ उदक्यावीक्षितंभुक्त्वा
जायतेकृमिलोदरः ॥ ४० ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ॥ अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायते
नरः ॥ ४१ ॥ उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपीडितः ॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते ॥ ४२ ॥ मंदोदराग्नि
र्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ॥ विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ ४३ ॥ पिशुनोनरकस्यांतेजायतेश्वास
कासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तोपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ दावाग्निदापकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ॥ ४५ ॥
सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः ॥ गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाःक्षयमे
हजलोदराः ॥ प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ ४७ ॥ दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः ॥ सभा
यांपक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत् ॥ तुंदीवरीताम्रचौरःकांस्य
हृत्पुंडरीकिकः ॥ ४९ ॥ त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः ॥ सीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥ ५० ॥
घृतचोरस्तुपुरुषोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ लोहहारीचपुरुषोबर्बरांगःप्रजायते ॥ ५१ ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेद
सावृतः ॥ मधुचोरस्तुपुरुषोजायतेवस्तिगंधवान् ॥ ५२ ॥ तैलचौर्य्येणभवतिनरःकण्ड्वातिपीडितः ॥ आमान्नहर
णाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ॥ ५३ ॥ पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत् ॥ मातृगामीचपुरुषोजायतेलिंगवर्जितः
॥ ५४ ॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमने

चैवरक्तकुष्ठंप्रजायते ॥ भ्रातृभार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठंप्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमनेजायतेगंडमंडलम् ॥
विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ॥५७॥ पितृष्वस्राभिगमनेदक्षिणांगेव्रणीभवेत् ॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामां
गेव्रणवान्भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठंप्रजायते ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ ५९ ॥
स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेनजायतेचभगंदरः ॥ तपस्विनीप्रसंगेनप्रमेहोजायतेनरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेनजायतेनासि
काव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसंगेनजायतेदुष्टरक्तसृक् ॥६१॥ स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगम
नेजायतेमस्तकव्रणी ॥६२॥ पशुयोनौचगमनान्मूत्राघातःप्रजायते ॥ एतेदोषानराणांस्युर्नरकांतेनसंशयः ॥६३॥
स्त्रीणामपिभवंत्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥६४॥ दानपुण्यप्रसंगेनतीर्था
दिक्रिययातथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयंव्रजेत् ॥६५॥ सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम् ॥ क्षालये
त्पापिनांपंकंनात्रकार्याविचारणा ॥ ६६ ॥ योनावमन्येतहरिंतस्ययागाविधिश्रुताः ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुं
नक्षमाणितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्चारित्रंज्ञानदुर्बलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पांतेपिभविष्यति ॥६८॥
याहिराजन्विमोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भवेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयव
र्यस्यपार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरं
चरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेवं

वैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सउवाचविमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वभवनंराजन्नाज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥
इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तो
गात्रस्तंभाच्चभूतलात ॥ ययौतद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामा
श्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ शेषउवाच ॥ मासाःसप्ताभवं
स्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभूपवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीर
वरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ॥ ३ ॥
अंगवंगकलिंगानांराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥ ४ ॥ कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्र
कुंडलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभयसुकंपयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यतिक्रांतिंनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणं
प्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृभिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापव
र्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥ ८ ॥ वाचिनामह
रेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्ताभिःपूतदेवनम् ॥
नजातुचिन्नृणामस्तिसत्यव्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मार
हृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंवरम् ॥ यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यघम् ॥
॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यंटतःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् ॥ १३ ॥ तेदृष्ट्वाविस्म

यंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् ॥ १४ ॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनो
हरम् ॥ दृष्टाराज्ञेसमास्थायकथयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेध
क्रतोर्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवकसंयुतः ॥ गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनो
हरम् ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः ॥ उवाचवीरान्बलिनांमेघगंभीर
यागिरा ॥ १८ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ गृहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरी
वृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्यामिवाहंतंयत्ररामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णंतुवाहंप्रसभंमोच्योनाश्वोक्षिगोचरः ॥ २१ ॥
अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्ष्येशिवब्रह्मादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनः
पुत्रोवाबांधवोथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरामाप्तिर्येनसंभवेत् ॥ २३ ॥ तस्माद्गृहीत्वाकृत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥
बध्नंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् ॥ २४ ॥ इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञे
ददुःसर्वशुभांगिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेवकान्प्राहबलिनोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥
वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविषयेकाश्चित्परदाररतोनरः ॥ २७ ॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलं
पटःनजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयन्तुभवच्चे
ष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकपत्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादनिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥

श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वंतिप्रत्यहंभटाः ॥ तानहंरामसेवार्थंवक्ष्याम्यंतककोपवान् ॥ ३१ ॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेन
राःपापसंयुताः ॥ तानहंविषयेमह्यंवाहयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वंतिमानसे ॥ हरिध्या
नहताशेषपातकामोदसंयुताः ॥३३॥ यदैवमभवद्देशोराज्ञोधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छंतिनिर्वृ
तिम् ॥ ३४ ॥ यमानुचरनिर्वेशोमाभवत्सौरथेपुरे ॥ तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥ ३५ ॥ वल्कलां
बरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥ सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥ तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेः
परम् ॥ धर्मकर्मरतांवार्ताश्रावयेत्सुनिजाञ्जनान् ॥ ३७ ॥ तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचर
णौतस्यपाद्यादिकमथाकरोत् ॥ ३८ ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मह्यंधन्यमद्यगृहं
मम ॥ ३९ ॥ कथाःसंकथ्यतांमह्यंरामस्यविविधावराः ॥ याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमु
क्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥ दंतान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसंतंतंमुनिंप्राहहस
नेकारणंकिमु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः ॥
यद्दंतेभिधास्यामिस्मितेकारणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवाकी
र्तिःसर्वेकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजेत् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु
॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागात्परमंपदम् ॥ ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेकक
र्मणासिद्धामरुदादयईशिनः ॥ कुर्वन्तिभोगसौख्यंचह्यप्सरोगणसेविताः ॥ ४७ ॥ तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्व

किलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भविष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः ॥ उवाच
रामैकमनाविप्रंकर्मविशारदम् ॥ ४९ ॥ माब्रूहिकर्मणोवार्तांक्षयिष्णुफलदायिनीम् ॥ गच्छमन्नगरोपांताद्वहिर्लो
कविगर्हितः ॥ ५० ॥ इंद्रःपतिष्यतिक्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः ॥ नपतिष्यंतिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः
॥ ५१ ॥ पश्यध्रुवंचप्रह्लादंविभीषणमथाद्भुतम् ॥ येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतंतिते ॥ ५२ ॥ येराम
निंदकादुष्टास्तानिमेयमकिंकराः ॥ ताडयिष्यंतिलोहस्यमुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्देहदंडंनकुर्यांते
द्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते ॥ सेवका
बाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवंदितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोस्मियाच
स्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥ मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत ॥ चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥५७॥
तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टोसिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ तावन्ममनवैमृत्युर्याव
द्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाचयमोभूपंविदातवभविष्यति ॥ सर्वत्वदी
प्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वांतर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशंस्यतस्यचरितंहरिभक्ति
परात्मनः ॥ ६१ ॥ सराजाधार्मिकोरामसेवकःपरयामुदा ॥ गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥
मयागृहीतोवाहोसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवंतुसर्वत्रयूयंरणविशारदाः ॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटारा
ज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा ॥ रिपुं

जयोतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतार
णांगणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वंस्तेमहोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ॥ ६७ ॥
आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तःसर्वसैन्यपरीवृतः ॥ ६८ ॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दि
शन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयग्रहणंनामै
कोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छ
कुत्रवाहोसौयाज्ञिकःसुमनोहरः ॥ १ ॥ तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नाजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वा
गताःपुरे ॥ २ ॥ वयंचाधिकृताःसर्वेबलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवानितिकर्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वा
वचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशन्त्रोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥ ४ ॥ उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुत्र
गमिष्यसि ॥ इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवात्रत
स्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ॥ ६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम् ॥ जगादमंत्री
सुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम् ॥ अस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःक्षत्रि
योबली ॥ ८ ॥ नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः ॥ मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्य
शतशोवर्ततेधर्मकारणे ॥ महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवत्यत्रहतश्चेद्वाहसत्तमः ॥
अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःसचिवंप्रति ॥ उवाचपुनरप्येवंवचनंवद

तांवरः ॥ १२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोनेनचेद्धृतः ॥ नायातियोद्धंप्रबलंक
टकंवीरसेवितम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः ॥ यद्वाक्ये
नसमायातिबलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥ नोचेदज्ञानतोवाहोधृतःकेनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुव
रंशुभम् ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली ॥ अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वितम् ॥ १६ ॥
॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ याहित्वंनिकटस्थेवैसुरथस्यमहापुरे ॥ दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति ॥ १७ ॥
त्वयाधृतोरामबाहोज्ञानतोऽज्ञानतोपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यंलंकायांराव
णंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्टबलसंयुतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वांगदोवीरओमितिप्रो
च्यभूमिपम् ॥ जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम् ॥ रामभद्रंरस
नयाब्रुवंतंसेवकान्निजान् ॥२१॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥२२॥
सुरथउवाच ॥ ॥ प्लवगाधिपकस्मात्त्वमागतोत्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत्॥२३॥ शेषउ
वाच ॥ इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ विस्मयंश्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम्॥ २४ ॥ जानीहिमांनृपश्रेष्ठ
वालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकःकश्चिदागत्यधृतोश्वोममसां
प्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप ॥ २६ ॥ तदश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नं
याहिचरणेपतित्वासुप्रदेहिच ॥ २७ ॥ नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्य

सिविशीर्षकः ॥ २८ ॥ येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यंतुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि
॥ २९ ॥ शेषउवाच ॥ इत्यादिभाषमाणंतुप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥
परंशृणुष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्ना
दिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यतेमम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वं
राज्यंकुटुंबंचधनंधान्यंबलंबहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते ॥ धर्मेणयुद्धंतत्रापिरामदर्श
नमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥३६॥
॥ ॥ अंगदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्संगतातव ॥ यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ॥ ३७ ॥
योमांधातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयाबधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोयेन
राक्षसःकामगोस्थितः ॥ त्वंतंबध्नासिवीरेंद्रंमतिहीनःप्रभासिमे ॥ ३९ ॥ भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवि
त् ॥ येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोषितः ॥ ४० ॥ वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमः
पृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानिकर्माणिभविष्यंति
श्रुतानिते ॥ ४२ ॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात् ॥ अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणो
नामागिरिर्येनपुच्छाग्रेणसदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्यो

जानातिमूढधीः ॥ यंकपींद्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवकम् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकपींद्रायेपृथ्वींसर्वांग्रसंतिये॥
तेयत्रत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापाग्र्यःसुबाहुश्चविम
लःसुदमस्तथा ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः ॥ एतेन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥
तत्रत्वंक्षीरजलधौमशकःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगं
तासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वांगानिजन्तुनासह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रो
वाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा ॥ एतान्दर्शयासिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्बलंदूततादृशंनहनूमतः ॥
योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहमनसावाचाकर्मणाकुहंकान्वितः ॥ भजामिराजंतर्ह्या
शुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥ ५३ ॥ अन्यथाहनुमन्मुख्यावीरावध्नंतुमांबलात् ॥ गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसम
न्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवंतुसुभटाएषयामिरणेबली ॥ ५५ ॥ सवि
चार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे ॥ मोचयंतुमहावाहंनवामामाददंतुते ॥ ५६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रु
त्वास्मितंकृत्वाययौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पाताल
खण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेऽगदस्यदूतत्ववाक्यंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥
तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥ पटहानांनिनादोभूद्भे
रीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तं

तत्सकलंविश्वंदिवंयातोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वंतिविविधान्नादान्कातरस्य
भयंकरान् ॥ ४ ॥ एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः ॥ स्वसुतैःसैनिकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ॥ ५ ॥ गजैर
थैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ॥ ६ ॥ शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथै
वच ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ एषराजासमायातोमहा
सैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्वदस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्रबहु
भिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीरस्यपुत्रःपरमशौर्यवान् ॥
युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ ब्रुवत्येवंमहामात्येयावत्तावन्नृपात्म
जाः ॥ रणांगणेधनूंष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्यारणोत्कटाः ॥ अभि
जग्मुःस्यंदनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चंपकेनमहावीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेण
शालिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुंजयेनविमलोदुर्वारेणसुबाहुकः ॥ १४ ॥ प्रता
पिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचांगदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयु
धेबली ॥ असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाः
सर्वेयुद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा ॥ अत्यंतंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम ॥ १८ ॥
पुष्कलश्चंपकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज ॥ धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान् ॥ १९ ॥ इदानींतिष्ठकिंया

सिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥२०॥ इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥
जगादपुष्कलंवीरोमेघगंभीरयागिरा ॥ २१ ॥ ॥ चंपकउवाच ॥ ॥ ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभवि
ष्यति ॥ तथापितववक्ष्येहंस्वनामबलपूर्वकम् ॥ २२ ॥ ममर्माताराघवेशोमत्पिताराघवःस्मृतः ॥ ममबंधूरामचं
द्रःस्वजनोममराघवः ॥ २३ ॥ मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः ॥ तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः
॥ २४ ॥ लोकानांमतमास्थायप्रब्रवीमितवाधुना ॥ सुरथस्यसुतश्चाहंमातावीरवतीमम ॥ २५ ॥ मन्नामयोमधौ
सर्वाञ्छोभनान्विदधातिवः ॥ मधुपायंरसावासंत्यजंतिमधुमोहिताः ॥२६ ॥ वर्णेनस्वर्णसदृशोमध्येलिंगवपुर्धरः ॥
तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिममर्मोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींदर्शयिष्या
मिस्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोहृदितोषितः ॥ तंदुर्जयंम
न्यमानःशरान्मुंचन्रणेभवत् ॥ २९ ॥ शरसंघंप्रमुंचंतंकोटिशःपुष्कलोरथी ॥ चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यम
थाकरोत् ॥३०॥ मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृंदविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्णपुंखभागसमन्वितान् ॥३१॥
तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनांगणे ॥ शरांधकारंसर्वत्रमुंचन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्वबाणच्छेदनंदृ
ष्ट्वाकृतंवीरेणचंपकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥
पुष्कलंहृदयेबाणैर्विव्याधदशभिःशरैः ॥ ३४ ॥ तेबाणाःपुष्कलस्यास्यहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंलग्नाः
शोणितंपपुरूर्जितम् ॥३५॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे ॥सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्दारयन्पर्वतानिव ॥३६॥

तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः ॥ आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वा
बाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली ॥ बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितंहृदि ॥ ३८ ॥ तेबाणाःशतधाच्छि
न्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपांतेशरवेगप्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥
सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचा
पेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोत्यंतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाक
रोत् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा ॥ साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चं
पकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम् ॥ ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वालदि
शोदश ॥ खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चंपकोमुक्तमस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहर्तुंतदे
वास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः ॥ संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ॥
॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच ॥ ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ॥ ४८ ॥ चंपकस्ता
ञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥ रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेन
महात्मना ॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्बद्धस्तःशरेणसः ॥ ५० ॥ बद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयि
तुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्युद्धेपुष्कलसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नंप्रययुर्योधाःपलायनपराय
णाः ॥ ५२ ॥ भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदोवाचम

हीनाथपुष्कलंपरवीरहा ॥ बद्धानयतिवीरोसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४ ॥ तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसं
युतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥ महाबलःसुतश्चास्यबद्धायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मो
च्यवीराग्र्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोचयितुंपुष्कलं
चंपकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनुमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ॥ ५८ ॥
बाणांस्तान्सबभंजाशुमुक्तांस्तेनमहात्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत् ॥ ५९ ॥ तान्सर्वांश्चूर्णया
मासनाराचान्वैरिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्यजघानन्नृपनंदनम् ॥ ६० ॥ शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवा
न्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः ॥ शिलाःसंमोचया
मासहनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चंपकस्तुशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयंत्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्र
मभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वाश्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंबहुवीर्यमितिस्मरन् ॥६४॥
आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः ॥ तावद्ययौनेत्रपथाद्धुपरिक्षिप्रवेगवान् ॥ ६५ ॥ चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधे
नभासिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनमहताताडितःकपिपुंगवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वा
चंपकंतंताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाबभ्राम
सर्वतः ॥ ६८ ॥ कपींद्रस्तद्बलंवीक्ष्यहसन्पादेग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ॥ ६९ ॥
पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचंपकः ॥ मूर्च्छितोवीरभूषाढ्यमलंकुर्वन्रणांगणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्च

क्रुशुश्चंपकानुगाः ॥ पुष्कलंमोचयामासबद्धंचंपकपाशतः ॥ ७१ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायन
संवादेरामाश्वमेधेपुष्कलमोचनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चंपकंपति
तंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली ॥ पुत्रदुःखपरीतांगोजगामस्यंदनेस्थितः ॥ १ ॥ कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥
निःश्वासवेगंसंमुंचन्महाबलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजवीरःकपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहा
वेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वंतमुद्भटान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगंभीरसुस्वरः ॥ ४ ॥ ॥ सुर
थउवाच ॥ ॥ धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः ॥ येनराममहत्कृत्यंकृतंराक्षसकेपुरे ॥ ५ ॥ त्वंराम
चरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावीरेणमत्पुत्रःपातितश्चंपकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसंबध्यगंतास्मिनग
रेमम ॥ यत्नात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यकपीश्वरः ॥ उवाचधीर
यावाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः ॥ बध्ना
सिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिमत्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वैदुःखांतंयाति
वेदावदंत्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रुवंतंसुरथःप्रशस्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्बहु
भिःशितैःशाणेनदारुणैः ॥ ११ ॥ तानमुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदंडंसज्जंशरसमन्वि
तम् ॥ १२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभंजकुपितःकपिः ॥ चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् ॥ १३ ॥
तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुणसंयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् ॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चा

पंबभंजतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभंजमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मिंश्चापेप्रभग्नेपिसोन्यद्धनुरुपाददत् ॥ सोपिचा
पंबभंजाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वन्नादान
नेकधा ॥१७॥ तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थाय
स्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितोभृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपर
वीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्तेनरथोदूराच्चूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथं
समारुह्यययौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनांगणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभंजसपताकि
नम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौराजामहाबलः ॥ बभंजतंरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः ॥ २३ ॥ भग्नंतं
स्यंदनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमाश्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्नाहनू
मता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिष्मायससैनिकः ॥ २५ ॥ कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्र
मन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरामपादा
ब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्वणे ॥ २८ ॥
ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायोगिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रै
र्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥३०॥ स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात् ॥
समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्यमानोब्राह्म

मस्त्रंसमाददे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली ॥ तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥
स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वशरासने ॥ संधायतंजगादेदंबद्धोसिकपिपुंगव ॥३४॥श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्धोर
णांगणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनुमान्रामसेवकः ॥३५॥ उवाचभूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसं
बद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामीआगत्यसदया
निधिः ॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥ तंपुष्कलंसमायांतंविव्याधवसुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अने
कबाणसाहस्रैर्निजघाननृपंबली ॥ राज्ञानेकेशरास्तस्यछिन्नाःप्रधनमंडले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कले
तथा ॥ बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥४०॥ तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसर्वसैनिकाः ॥ मानवानांतुका
वार्ताक्षणात्त्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिष्टुतैः ॥ बभूवतुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम्
॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छिनत्तियावत्सशरंतावल्लग्नोहृदिक्षतः ॥ ४३ ॥ मूर्च्छांप्रापमहा
तेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥ युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहामतिः ॥ ४४ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुताप
नः ॥ सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यंदनस्थितः ॥ ४५ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः ॥ त्वयामहत्कृतंकर्म
यद्बद्धःपवनात्मजः ॥ ४६ ॥ पुष्कलोपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः
॥ ४७ ॥ इदानींतिष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणांगणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४८ ॥ इत्थमा
श्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादरामपादाब्जंदधच्चेतसिशोभनम् ॥ ४९ ॥ मयातेपातिताःसंख्येवीरामा

रुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनांगणे ॥ ५० ॥ स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्ररक्षति ॥
अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नंशरसंघात
पंजरेन्यदधात्परम् ॥ ५२ ॥ शत्रुघ्नःशरसंघातंमुचंतंवह्निदैवतम् ॥ अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ॥५३॥
तदस्त्रंमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान् ॥ वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटिभिः ॥ ५४ ॥ तदातद्योगिनीदत्त
मस्त्रंधनुषिसंदधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५५ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन् ॥
जगादशत्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५६ ॥ मोहितस्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभाति
ममापिभयतापदम् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुमुमोचसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमंडले ॥ ५८ ॥
तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ॥ ५९ ॥ लवणोयेननिहतोमहा
सुरविमर्दनम् ॥ तंबाणंचापआधत्तघोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६० ॥ तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचवाणोयमसतांहृदि ॥
लगतेरामभक्तस्यसंमुखेऽपिनभात्यसौ ॥ ६१ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्नि
ज्वालासमप्रभम् ॥ ६२ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वितः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः
॥ ६३ ॥ तत्क्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगामरिपुमग्रतः ॥ सहस्रैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ॥ ६४ ॥ एवमुक्त्वाम
हासंख्येबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीतांगंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ॥ ६५ ॥ सबाणोधनुषोन्मुक्तःशत्रुघ्ने
नपथिस्थितः ॥ छिन्नोप्यग्रफलेनाशुहृदयेसमपद्यत ॥ ६६ ॥ तेनबाणेनसंमूर्च्छ्यपपातस्यंदनोपरि ॥ ततोहाहाक्र

तंसैन्यंभग्नंसर्वंपराद्रवत् ॥ ६७ ॥ सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीरादशसुतैर्मूर्च्छिताःपातिताःक्वचित्
॥ ६८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्या
यः ॥ ५२ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे ॥ स्वामिनंमूर्छितंवापिययौयोद्धुंनृपंप्रति
॥१॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान् ॥गच्छतिक्षिप्रंमांदेहियुद्धंरणविशारद ॥२॥ एवमुक्त्वानगंकंचि
द्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाटयप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥३॥ तेनप्रहारेणमहाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथो
स्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषोजघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसह
साहसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्दरदवर्ष्मभिः ॥ वेगात्संताडयामास
दारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तामप्याशुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥
गजोयथायसम्यींशृंखलांपादलंबिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिसतथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुर
थेनसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्यययौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत् ॥ स्मर
श्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुष्टुधीः ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोच
यिष्यामिबंधनात् ॥ ११ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छितान्छत्रुशरा
भिघातपीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातंसीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेबं
धनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालोसीता

पतेरुचिरकुंतलशोभिवक्र ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् ॥ १४ ॥ संमो
चितास्तुभवतागजपुंगवाद्यादेवाश्चदानवकुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधःसंमोचितोस्तु
करुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनीश्वरैर्द्रैर्धर्मंविचारयसिभूमिपतीड्यपाद ॥ अत्राहमद्यसु
रथेनविगाढपाशबद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजित
पादपद्मः॥ लोकोभवंतमिदमुल्लसितोहासिष्यत्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु॥ १७॥इति श्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरः
कृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशुवेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृं
दैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्यराजन्निजंमोक्तुमायातः
कृपयाहरिः ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥
श्रीरामभद्रमायांतंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात ॥ प्रणतीःशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिः
परिरेभेचतुर्भुजः ॥ मूर्ध्निसिंचन्नश्रुजलैर्हर्षाद्रक्तंस्वकंमुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपी
श्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबंधनात् ॥ मूर्च्छितांस्तान्भटान्सर्वा
न्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत ॥ २५ ॥ तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्टारामेणसुरसेविना ॥ उत्थितादद‍ृशुःश्रीमद्रामचंद्रंमनोर
मम् ॥ २६ ॥ तेप्रणतारघुपतिंतेनपृष्टाह्यनामयम् ॥ सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः ॥ २७ ॥ सुरथोवीक्ष्य
रामंचक्रेपार्थंसेवकात्मनः ॥ आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयन् ॥ २८ ॥ अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोष

यत् ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथक्रुतंतेवाहरक्षणम् ॥ २९ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनामहियुद्ध्यते ॥ त्वयासाधुकृतं
कर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्तवंतंनृहरिंपूजयन्समुतोभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमंत्र्यच
॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्मनोहराः ॥ ३२ ॥ चंपकं
स्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानका
रयत् ॥ शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सबभ्रामापरान्देशा
न्नकोपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ॥ ३६ ॥
कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकिराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ॥ ३७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्म
पुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथसमागमोनामात्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुंजानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः
॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतु
कोमुनिपुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदेवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छंतुमयासार्धंप्रेक्षंतांमाभयं
कृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ॥ ४ ॥ सराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कं
धेजयंतइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम्
॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिपराबाधीनपरद्रव्यलंपटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वी

धनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वैनमंतिमणिमौलिभिः ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ राम
चंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ९ ॥ तन्माताकोसलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामः
शत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिधविप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ॥ ११ ॥ मोचि
तस्तेनवाहानांमुख्योसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवारोमहाबलसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भ्राताशत्रु
घ्नोलवणांतकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातिसंघसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठंमानंजायेत्स्वकान्मदात् ॥
शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ १४ ॥ तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोवेगंकामजवंसर्वग
त्याधिभास्वरम् ॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथैः॥१६॥
येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्रकुलेषुसत्सु ॥ गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहानमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥ १७ ॥
इतिसंवाच्यकुपितोलवःशत्रुधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वं
क्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः ॥ १९ ॥ कोसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥
क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥ २० ॥ एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुशप्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधा
राग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२॥
ग्रहीष्यतिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैः
शरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमंडलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम् ॥

तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामो
महाबलपराक्रमः ॥२६॥ तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोपिस्वबलोद्धतः॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥२७॥
इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंनजानीतक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौं
डीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुंजन्तुजननीकृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्तेभवंस्तुर्णीप्रेक्षंतस्तत्प
राक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोबहिः ॥ ३० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः ॥ आयाता
स्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ बबंधकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्यते
परमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवोजगादाशुमयाबद्धोश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान्
॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुद्यागतोपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमिष्यतिक्षिप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ॥ ३४ ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयामितितेब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वैमो
चयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदंडंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ॥ ३६ ॥ तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रु
घ्नंप्रतिसंयताः ॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वेलवात्स्वभुजकृंतनम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवा
त्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे हयबंधनं नाम चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतांश्रु
त्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥
त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः ॥ २ ॥ जानक्यांक्रसुतौजातौ

कधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचशिक्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वा
क्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रामोराज्यमयो
ध्यायांभ्रातृभिःसहितोकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वंक्षितिखंडंस्वयास्त्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपंचाभवं
स्तदा ॥ अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कीदृशोदोहदःसा
ध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥ रहस्येवतुसापृष्टात्रपमाणापतिंसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोमृतम्
॥ ८ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥ नकश्चिन्मानसेकांतविषयोह्यतिरि
च्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः ॥ तस्याःसर्ववरीर्वतिनकिंचिदवशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमाग्र
हात्पृच्छसिमांदोहदंमनसिस्थितम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरंजातंमयासत्योलोपा
मुद्रादिकाःस्त्रियः ॥ दृष्टास्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकतिसुंदरीः ॥ १२ ॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्धमनेकसुखमास्थिता ॥
कृतघ्नाहंकदापिहतानमस्कर्तुमानसाः ॥ १३ ॥ तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये ॥ रत्नानिचैवभास्वंतिभूषा
अपिसमर्पये ॥ १४ ॥ यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः ॥ एषमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः ॥ १५ ॥
इत्थमाकर्ण्यवचनंसीतायाःसुमनोहरम् ॥ जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति ॥ १६ ॥ धन्यासिजानकीप्रातर्ग
मिष्यासितपोधनान् ॥ प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमागमिष्यसिमेंतिकम् ॥ १७ ॥ इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमा
पसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथतन्निशिरामेणचाराःकीर्तिंनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुं

प्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमञ्छनैः ॥ १९ ॥ तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वंतःसुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवंतस्तुधनाढ्यस्य
गृहंमहत् ॥ २० ॥ दीपंवीक्ष्यप्रज्वलंतंवचनंवीक्ष्यमानुषम् ॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम् ॥२१॥
तत्रकाचनवामाक्षीबालकंप्रतिहर्षिता ॥ स्तनंधयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यं
ममममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममात्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पु
रीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुविजायते ॥ तस्मात्पिबमुहुः
स्तन्यंदुर्लभंहृदिमन्यच ॥ २५ ॥ येश्रीरामंस्मरिष्यंतिध्यायंतिचवदंतिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्य
तिजातुचित ॥ २६ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत् ॥
॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम् ॥ मत्वातिष्ठन्हिरामस्यक्षणंशुश्रूषयायशः ॥ २८ ॥ तत्रकाचि
न्निजंकांतंपर्यंकोपरिसुस्थितम् ॥ तांबूलंचर्वतीदत्तंभर्त्रास्नेहेनसुंदरी ॥ २९ ॥ कंकणस्वरशोभाढ्याकर्पूरागरु
धूपिता ॥ कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः ॥ अत्यंतंसुंद
रतरंवपुर्बिभ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रांतंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसांगदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवा
सिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांतायाःसुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रांतंनर्तयन्कामसुंदरः ॥ ३३ ॥ शृणु
कांतेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम् ॥ पातिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामएवहि ॥ ३४ ॥ परंक्वाहंमंदभाग्यःक्करा
मोभाग्यवान्महान् ॥ क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनुपामरः ॥

गजारिःक्वमृगेंद्रोसौशशकःक्वनुमंदधीः ॥ ३६ ॥ क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्वमेरुःसुरसंवासः
क्वगुंजापुंजकोल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्वक्वरामोसौयत्पादरजसांगना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक्
॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम् ॥ जातकामाहतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्या
दिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यंनिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचित्पुष्प
मयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम् ॥ सर्वंविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हेशयनंपुष्पमंचके॥
चंदनादिकलेपंचतथाभोगमनेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुं
क्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम् ॥ पर्यंकःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥
येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभतुंशक्नुवंत्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंतींमहिलांहर्षितः
पतिरब्रवीत् ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥ तावदन्य
स्यवेश्मस्थश्चरोन्यःशुश्रुवेवचः ॥ ४७ ॥ काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा ॥ कांतेनरामसत्कीर्तिंगायमानाप
तिंजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः ॥ श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः ॥ ४९ ॥
योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच ॥ ५० ॥ रावणंयोरिपुंहत्वा
लंकांसंभज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम् ॥
पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्रवीत् ॥ ५२ ॥ मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनि ॥ दशाननवधादीनि

समुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ लीलयायोवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करोतिसचरित्राणिमहापापहराणिच
॥ ५४ ॥ माजानीहिनरंरामंकौसल्यानंददायकम् ॥ मृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥ ५५ ॥ धन्यावयं
येरामस्यपश्यामोमुखपंकजम् ॥ ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहत्पुण्यकृतोवयम् ॥ ५६ ॥ अशृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रं
श्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थितोमुहुः ॥ ५७ ॥ अन्योह्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः ॥
तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलंतीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥ उवाचवाक्यंमधुरंन
र्तयंतीवकंकणे ॥ ५९ ॥ जितंमयाकांतजवेनसर्वंकरिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः ॥ इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वकं
कृत्वास्वकांतंपरिषस्वजेमुदा ॥ ६० ॥ उवाचकांतश्चार्वंगिजितमेवसुशोभनम् ॥ रामंमेस्मरतोनित्यंनकुत्रा
पिपराजयः ॥ ६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वामनोहरम् ॥ देवायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्ष
णात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेसोहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥
ममप्रोक्तमृतंजातंजितात्वंनवयौवना ॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवंतौवदंतौचपरस्पर
मथोत्सुकौ ॥ परिरभ्यदृढंप्रेम्णाततश्चारोगतोगृहम् ॥ ६५ ॥ एवंपंचमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः ॥ परस्परंप्रशं
संतोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःषष्ठश्चरःकारुगेहानालोक्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोसौयशोराज्ञोमही
पतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंप्लुष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासंताडयामासधिक्कुर्वञ्छोणनेत्रवान् ॥ ६८ ॥
गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलंघिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाच

मात्यजैनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः ॥
नाहंरामइवप्रेष्टांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ॥ ७१ ॥ सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यां
परवेश्मनिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनःपुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥ यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः
॥ ७३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहंतुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तं
चसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वासरोषंतुसंजहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारा
यतःस्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ॥ ७६ ॥ तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥ स्वश्रु
तंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ॥ ७७ ॥ तेतद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन् ॥ नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्ट
जनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः ॥ प्राताराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्याव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥
इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेचारनिरीक्षणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५५॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसंतर्प्यविधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥
लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथंमहीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयंतंययुःसभाम् ॥२॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्ध
निभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वंद्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठप्रमुखास्तत्रमुनयःपार्युपासते ॥ सुमंत्रप्रमुखास्तत्र
मंत्रिणोन्यायकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेपट्चारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंसभास्थि
तम् ॥ ५ ॥ तान्वक्तुकामान्संवीक्ष्यचारान्नृपतिसत्तमः ॥ सभायामंतरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकांतेतां

श्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमतिर्नृपः ॥ कथयंतुचरामह्यंयाथातथ्यमरिंदमाः ॥ ७ ॥ लोकाब्रुवंतिमांकीदृग्भार्यायाममम
कीदृशम् ॥ मंत्रिणांकीदृशंलोकावदंतिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचारारामममथाब्रुवन् ॥
मेघगंभीरयावाचापृच्छंतंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराऊचुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्य
धुनाभुवि ॥ गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥ १० ॥ विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना ॥ अलंकर्तुं
गतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताभुवि ॥ ११ ॥ अनेकेसगराद्याश्चकीर्तिमंतोमहाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांना
भूद्यथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्युपद्रुतिः ॥ १३ ॥
यादृशश्चंद्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसरित् ॥ तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मादिकाभव
त्कीर्तिमाकर्ण्यत्रपिताभृशम् ॥ नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्त
वभूपतेः ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्यादिवाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः ॥ षष्ठंपप्रच्छ
चारंतंविलक्षणमुखांकितम् ॥ १७ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंगरे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्व
मन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् ॥ तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभाषि
तम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारा
मंप्रत्युवाचचारोवाक्यंशनैःशनैः ॥ अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वा
मिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहेस्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनि

शीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माताप्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽन
घाम् ॥ गृहाणमाकृथानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥ यद्राक्षसगृहे
ध्युष्टांसीतामंगीचकारसः ॥ २५ ॥ सर्वराज्ञाकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तृणामपिकृत्यमनीति
मत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवाचासौनाहंरामोमहीपतिः ॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानीं
शिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्विचारोमेकरामोरजकःक्वनु ॥ २८ ॥ अयंदुष्टोनृतंवक्तिनहीदंत
थ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयासिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् ॥२९॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम् ॥ राजाप्रमाण
मत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥३०॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रानिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुछ्वासमाचर
न्मूर्छितोपतत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्छितंनृपंदृष्ट्वाचाराःदुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥
सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छंतुभरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्य
गृहंगताः ॥ कथयामासूरामस्यसंदेशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंश्रुत्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहः
संस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेराममभद्रोसौममभ्राताकृपा
निधिः ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्यविक्रांतंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवा
सौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः ॥ तदाप्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रं
तेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वमेकारणंतथ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यज

दुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचं
द्रश्चधार्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्वकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःप्रातर्महामते ॥४२॥
वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः ॥ मत्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषा
मेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवेद्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अप
कीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेद्यरज
केनयथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाक्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले
॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजानकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेनघ ॥ ४८ ॥ इत्यु
क्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरोमणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभर
तोदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञाप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम् ॥ उवाच
दुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथा
ब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामोब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम् ॥
श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धा
पूर्वंलंकायांवीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोक
पूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोकान्पुनातिहि ॥ साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥ ५६ ॥

तस्मात्त्यजमहादुःखंसतीवाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वत्न्यासुभाग्यया ॥ ५७ ॥ त्वंकथं स्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥ वयंहताःस्मसर्वेद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥ ५८ ॥ क्षणंसीतानजीवे तत्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतासाकंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ ६० ॥ यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्मसंयुतम् ॥ परंयद्वच्म्यहं वाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ॥ ६१ ॥ जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भीतोहंत्यजामिस्वां तुजानकीम् ॥ ६२ ॥ तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिंध्यथवाजायांजानकींमुंचवैवने ॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्क्षितौदेहंकंपयुक्तःसबाष्पकः ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिर्जानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यति सुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंमृतिकृंतनम् ॥ २ ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलायांमहापुर्यांजनकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीद्युतिसुंदरी ॥ ४ ॥ तदात्यंतंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनःकांतंशुकशुक्योर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेन

शुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिक्षिप्रवेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामो
महीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ सतयासहवर्षाणांसहस्त्राण्ये
कयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौ
परस्परमापन्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाषमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवाणींतस्य
विलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याःकुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्गृहीत्वापृच्छामिसर्वंवाक्यंगतार्थकम्
॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मंमनोहरम् ॥ १४॥ सख्यस्तास्तद्गि
रिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५॥ बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्वीक्ष्य
मनोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभैषातांयुवांरम्यौकौ
वांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतातद्धानंतुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंयतस्तेवाक्यकौश
लम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ वाल्मीकिरास्तेसुमहान्ऋषिर्धर्मवि
दुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्गापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंत
त्पदस्मारीसर्वभूतहितेरतः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गायमानमायातंपरिपा
ठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥ यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥
ऋष्यशृंगकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३ ॥ सकौशिकेनमि

थिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भंक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुम
नोहराम् ॥ तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥ २५ ॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्धतैः ॥ कथितंतवचा
वैंगिमुंचावांगंतुकामुकौ ॥ २६ ॥ इतिवाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगं
प्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्यतिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्ट
मिदंसर्वंकथयंतुयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितां
वीक्ष्यसाशुकी ॥ जानक्याहृदयंज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापंक्तिरथोबली ॥ यंदे
वाःश्रित्यसर्वारीन्विजेष्यंतिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कं
भविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रतोरामोभरतस्तदनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली
॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥ पद्मकोश
इवशोभनंमुखंपंकजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥ ३५ ॥ जानुलंबितम
नोहरौभुजौकंबुशोभिगलकोतिह्रस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृतंश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभ
नोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्ममम्मलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलैर्निजैःसदासेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ॥ ३७ ॥
एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवीक्ष्यललिता
मनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमुह्यति ॥ ३९ ॥ महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूधृक् ॥ किंवर्ण

यामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ॥ ४० ॥ धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रम्यतेयेनसहितावर्षा
णामयुतंतथा ॥ ४१ ॥ त्वंकासिकिंतुनामासिबतसुंदरियत्तुमाम् ॥ परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात
॥४२॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ॥४३॥ यावत्याजान
कीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्रपस्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्यानान्यथावा
क्यलोभिता ॥ लालयामिसुखेनास्तांमद्गेहेमधुराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परं
प्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥४६॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्थावृक्षगोचराः ॥ परिभ्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवे
द्गृहे ॥ ४७ ॥ अंतर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यमेवोदितंवचः ॥ ४८ ॥
एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकंस्वयम् ॥ तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥ ४९ ॥ सीतेमुंचकथंभार्यांरक्ष
सेमेमनोहरीम् ॥ आवांगच्छाववविपिनेविचरावःसुखंवने ॥ ५० ॥ अंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्याममममनोरमा ॥ तस्याःप्र
सूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छमहामते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पा
र्श्वेप्रियकारिणीम् ॥ ५२ ॥ इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि
॥ ५३ ॥ नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठतु ॥ नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥
वयंचेदत्रवाक्यंनकरिष्यामनगोपरि ॥ बंधनंकथमावांस्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वा
तांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुंदरि ॥ एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचमनोहरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैःसाबोधि

तानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥
तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभवगर्भिणी ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुःखा
त्पतिदुःखेनपूरितात् ॥ ५९ ॥ रामंरामंस्मरंत्याश्चवदन्त्याश्चपुनःपुनः ॥ विमानमागतंसुष्ठुपक्षिणीस्वर्गतातदा
॥ ६० ॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोपतत् ॥ ६१ ॥ तया
भवामिरामस्यनगरेजनपूरिते ॥ मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्न
व्याभ्रमशोभिते ॥ दुःखितःकुपितोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाअपमान
नात् ॥ अंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यःक्रोधाच्चस्वकान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन् ॥ संत्यजे
त्समृतोयातिह्यंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजकोक्त्यासौनिंदिताचवियोगिता ॥ रजकस्यचशापेनवियु
क्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ॥ ६७ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
॥ शेषउवाच ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथःसुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥१॥ तद्वाक्यंप्रोक्त
माकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्ररामोनिजभ्रात्राभरतेनसहस्थितः ॥ २ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखि
तम् ॥ प्रणम्यदुःखितोवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोंत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम् ॥ तंप्रत्युवाच
रामोसौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ॥४॥ अधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥५॥

यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवींगता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छा
मिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥ सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितः
परदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम् ॥ पाखंडैर्दुष्ट
चित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्र्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरिता
पहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टापापिभिःपुंभिःसास्पर्शेनार्हितासताम् ॥ सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥ ११ ॥
उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृह्णीष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् ॥ १२ ॥ श्रीराममद्रकृप
याकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहामनाः ॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतंप्रति ॥ तन्नि
शम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखि
तोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहारमुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥ स्वा
मित्रामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥ तच्छ्रुत्वाचसमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः ॥ १७ ॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृ
कोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥ १८ ॥ श्रीरामचंद्रंदुःखार्तंदुःखितोवाक्यमब्रवीत् ॥ कि
मेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥ १९ ॥ तदाशुशंसमांसर्वंकारणंमुख्यतोनघ ॥ एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्व
मादितः ॥ २० ॥ शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचः श्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥२१॥
निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरंस्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥ नकिंचनवदन्तंतंवी

क्ष्यशोकार्दितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुःश्रीमल्लोकभीत्यांच
शोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छा
मिकंयामिहसिष्यंतिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागु
णाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥ इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः ॥ २७ ॥ संस्त
भ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता ॥ २८ ॥ सीतामानिंदितांकोनुत्य
जतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा ॥
तवदेशेबलांकश्चिद्बाधतेनजनोल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर ॥ किमर्थंत्यज्यतेभी
रुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिजनकात्मजा ॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजान
कीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंशृणुष्वतत् ॥ एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्शितः ॥ ३३ ॥ लक्ष्मणं
धर्मवाक्येनबोधयंतंनिजोपमः ॥ ३४ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिंदिताम् ॥
लोकापवादात्त्यक्ष्येहंजानन्नपिविपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयशःकारणेहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम् ॥ त्वामपिभ्रात
रंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वं
त्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्राातानकलत्रंनबांधवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकवि
श्रुता ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ॥ ३९ ॥

आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥ सकालेनपरीपाकाद्द्वेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसं
भाविसांप्रतंमाविलंबय ॥ त्यजैनांविपिनेसाध्वींमांवाखड्गेनघातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितो
भूत्तदामहान् ॥ चिंतयामासचस्वांतेलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्य
घातयत् ॥ गुरोराज्ञानैवलंघ्यायुक्तायुक्तापिसर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसं
चिंत्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलंघयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वं
वदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्वयामेतोषितंमनः ॥ ४६ ॥
अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहावने ॥ ४७ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्य
विशुष्यद्वदनोभितः ॥ रुदन्बाष्पकलांमुंचञ्जगामस्वंनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥
रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूषितम् ॥ ४९ ॥ सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणः
शोककर्शितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम् ॥ निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥
गत्वाचांतःपुरेभ्राताराममस्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥ मातर्जानकि
रामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदे
हजा ॥ परमंहर्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्यादोहदपूर्त्य
र्थंप्रेषयामासलक्ष्मणम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः ॥ नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनो

हराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानिच ॥ मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगंधिमत् ॥ ५७ ॥ चंद
नादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥ सीतागृहीत्वासर्वाणिदा
सीभ्यःकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ५९ ॥ अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियका
रिणम् ॥ उवाचकुत्रसरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वसन्नथंहैमंजानक्यासहनिर्विशत् ॥ सुमंत्रंप्रत्यु
वाचासौचालयाश्वान्मनोजवान्॥६१॥ततस्तद्वाक्यमाकर्ण्यलक्ष्मणस्याथचालयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लँक्ष्मणं
समुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवीत् ॥
॥ ६३ ॥ स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवंब्रुवंतंप्र
त्यूचेलक्ष्मणोगद्गदस्वरः ॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्सम
चालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसकम् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षि
णःपुण्याःकुर्वंतिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसीक्षार्थेयातुमिच्छारघूत्त
द्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवंतींसं
वीक्ष्यजानकींचसलक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोबाष्पप्रपूरितः ॥७०॥ सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारका
न् ॥ अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥ अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयंतितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौ
मुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामेयद्भवेद्दु

त्कमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वत्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवीददृशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यंतेदुग्धसंनिभाः ॥ तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यांवारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ॥ ७६ ॥ गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यंदनेस्थिताम् ॥ उवाचानिर्गलद्बाष्पएहिसीतेरथाद्भुवि ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृताबाहौस्खलंतीपथिकंटकैः ॥ ७८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगंगादर्शनंनामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ ॥ १ ॥ साचलंतीपथितदाशुष्यद्वदनलक्षिता ॥ कंटकक्षतसत्पादास्खलंतीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः ॥ ३ ॥ यत्रवृक्षामहाघोराबुर्बूलाःखदिराघनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिंचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः ॥ उलूकाघामहाक्रूरालोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्वयविलक्षिताः ॥ कुर्वंतिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा ॥ कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥

त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेकथयवीराग्र्यकथं
मुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमोहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥
संरुद्धबाष्पवदनोनाकिंचित्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखा
र्तांपश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलुपः ॥ तदासात्यंतनिर्बंधंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥
आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यंपविनातुल्यं
निशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृत्तमूलेवबभूवाकल्पवर्जिता ॥ १७ ॥ तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥
रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशंकिनी ॥ १८ ॥ पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः ॥ पल्लवाग्रसमीरेणसं
ज्ञितांतुचकारसः ॥ १९ ॥ संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर ॥ कथंमांपापरहितांत्यजतेसरघूद्वहः ॥ २० ॥
एवंबहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्रा
प्यदुःखपरिप्लुता ॥ जगादरामचरणौस्मरंतीशोकविक्षता ॥ २२ ॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥
योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः ॥ २३ ॥ सकथंमांमहावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदै
वंतुप्रतिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोदविकृतस्वरः ॥
॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्ष्यमाणारुद्धकंठंसुदुःखिता ॥ २६ ॥ सौमित्रेगच्छ
रामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥ मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः ॥ २७ ॥ मांतत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिवि

पापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यंतवपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम् ॥ भवां
स्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राण
धारणम् ॥ ३० ॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभ
वभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वरः ॥ त्वत्पदस्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम ॥
त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगगणैर्युते ॥ अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसु
महात्मना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणान्रामवीर्यंसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंरा
मवचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव ॥ परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथान
एवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंकदाकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुः
खमापेदेवीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तांप्रणम्यच ॥ सौमित्रिःसांत्वयामासवचनै
र्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतेमुनेरस्तिवाल्मीकेराश्रमोमहान् ॥ ४० ॥
इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरिताम् ॥ मुंचन्नश्रुकलादुःखाद्ययौराममहीपतिम् ॥४१॥ जानकीदेवरंयांतंवी
क्ष्यविस्मितलोचना ॥ हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥४२॥ कथंमांप्राणतःप्रेष्ठांविपापांराघवोत्यजत् ॥ इति
संचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ॥४३॥ जाह्नवींसर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहापनम् ॥ पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छां
गतातदा ॥४४॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीयसर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौपुष्पसुगंधिमान् ॥ ४५ ॥ करिणः

पुष्करैःस्वीयैर्जलपूर्णैःसमंततः ॥ व्याप्तंशरीरंरजसाक्षालयंतइवागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदंतिकंप्राप्यसंतस्थुर्वि
स्मितेक्षणाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥ ४७ ॥ एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्रापतदासती ॥ विल
लापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ॥ ४८ ॥ हानाथदीनबंधोहेकरुणापयसांनिधे ॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यज
सिवैवने ॥ ४९ ॥ इत्येवमादिभाषंतीविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ इतस्ततःप्रपश्यंतीसंमूर्च्छतीपुनःपुनः ॥ ५० ॥ तदास्व
शिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिःसंगतोवनम् ॥ शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्रतिजगादाथप
श्यंतुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिमहाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयुक्ताश्चमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी ॥
रामरामेतिभाषंतीबाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृष्ट्वास्त्रियमौत्सुक्याद्वाल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवा
क्यंजगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपातिदेवता ॥ नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तयेव्रतवार्धये
॥ ५५ ॥ इत्युक्तवंतींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ कासित्वं
किंवनेघोरेसंगतासिकिमीदृशी ॥ सर्वंमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ॥ ५७ ॥ सातदाप्रत्युवाचेमंरामस्यमहि
लामुनिम् ॥ निःश्वसन्तीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ॥ ५८ ॥ शृणुमेवाक्यमर्थोक्तंसर्वंदुःखस्यकारणम् ॥ जानी
हिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ॥ ५९ ॥ अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविमुच्यात्रगत
वान्राघवाज्ञया ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णाबिभ्रतींमुखपंकजम् ॥ वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम्
॥ ६१ ॥ वाल्मीकिंमांविजानीहिपितुस्तवगुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदेहियागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्न

स्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते ॥ ईदृशेकर्मणिममरोषोस्त्येवमहीपतेः ॥ ६३ ॥ एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपति
देवता ॥ दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिंचित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुःख
पूराकुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छंतीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः॥
रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोहरा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचख्यौ
जानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहामनाः ॥ परस्परंप्रहृष्टास्ताःपरिरंभंसमाचरन्
॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांबतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥ इत्यु
क्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहराम् ॥ ७० ॥ तत्रावसद्धिवैदेही
पतिव्रतपरायणा ॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वंतीफलभक्षका ॥७१॥ जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निना
यदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥ रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजा
नकी ॥ ७३ ॥ तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ॥ ७४ ॥
कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यंत्र
विरजामंगलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यंतंहृष्टचित्तासाबभूवकमलेक्षणा ॥७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः॥
आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥ ७७ ॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम् ॥ माशंसजान
कीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः॥७८॥ जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ॥कंदमूलफलैःपुष्टौविदधादुन्मदौवरौ॥७९॥

शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसां
गमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत् ॥ ८१ ॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥
अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ॥ ८२ ॥ इषुधीबाणसंपूर्णावक्षयेकरवालके ॥ चर्माण्यभेद्यानिददौजानक्यात्म
जयोस्तदा ॥ ८३ ॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरंतौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥ ८४ ॥ जानकी
वीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्र
संभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृंतनम् ॥ ८६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादे
रामाश्वमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवी
राणांछिन्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकृंतनंसमकारिभोः ॥
तस्याहंबाहूकृंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥ नजानातिमहामूढोरामचंद्रबलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रां
त्याबलंस्वकम् ॥३॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवागृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोऽज्ञात्वापराक्रमम् ॥ ४॥ इति
तेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचंद्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ॥ ५ ॥ सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालके
नहयग्रहम् ॥ सेनान्यंवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः ॥६ ॥ सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया ॥ रिपुःसंप्र
तिगंतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ७ ॥ नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिहयंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्धया
पहृत् ॥८॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत् ॥ स्वच्छंदाचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥९॥ तत्रगंत

व्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरं
गिणीम् ॥ सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वाचतुरंगयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोगंतुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालतदासे
नाचतुरंगसमन्विता ॥ १२ ॥ कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बलात् ॥ सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम्
॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेनानीःकालजि
न्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्य
ति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्धतम् ॥ गच्छमुक्तोसि
तंरामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननयशालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोट
योथदि ॥ १८ ॥ मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥ पक्वबिं
बफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभ
विष्यसि ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥ २१ ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंजगादवच
नंपुनः ॥ त्वन्नामनाभिजानामिकुलंशीलंवयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंरथस्थोहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यंतंप्रकु
पितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृदा ॥ लवोहंलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपुसैनिकान्
॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली ॥ २५ ॥ टंकारयामा
सतदावीरानाकंपयन्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणा

पहारिणः ॥ कालजित्स्वधनुःकृत्वासज्यंकोपसमन्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्बाणा
न्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥ २८ ॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिःस्वशरोत्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारु
रोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसप्तधाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥
बाणैर्विव्याधविहसन्सर्वान्त्रिपुगणाञ्जयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥३१॥ गदांमुमोचमहतींमहा
यसविनिर्मिताम् ॥ आपतंतींगदांवेगाद्धारायुतविनिर्मिताम् ॥३२॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिघं
निशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेनलवश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥ छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादार
क्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्चुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ॥ ३५ ॥
दंतयोश्चरणौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यंपात
यामासभूतले ॥ पातितःसगजोपस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना ॥
सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुंडलीकृतधन्ववान् ॥ सराजरणोपांते
कुंडलीकृतचापवान् ॥३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंबिभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमा
ददे ॥ ४० ॥ दशन्त्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायांतंशूरंसेनापतिंलवः ॥ ४१ ॥ चिच्छे
दसुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नंखड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहंतुंप्रचक्राम
भुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम् ॥

लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रह
र्तुमुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥
अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥ हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ॥ ४७ ॥ सैनिकाःपरिसंक्रु
द्धालवंहंतुंसमागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ॥ ४८ ॥ छिन्नाभिन्नांगकाःकेचिद्गताःकेचिद्र
णांगणात् ॥ सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभि
न्नाद्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गमाभूद्धटाग्र्याणांपर्वतैर्व्याप्तायथा ॥ अश्वाःकनककल्याणारु
चिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेहृदेवलसुशोभिताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ॥५२॥
रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गंगाइववैसुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटावक्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेवी
रारणविशारदाः ॥ सुस्त्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहलसितावैरिणांभयकारिका ॥ केषां
चिद्वाहवश्छिन्नाःकेषांपादाविकर्तिताः ॥ ५५ ॥ केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले ॥ एवंतुकदनंजातंसेनान्यां
पतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जीवितास्ततः ॥ लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ॥५७॥ अन्या
गमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भु
तम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणांगणे ॥५९॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयं
प्राप्तःशत्रुघ्नस्तानुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्रोषाद्दशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछल

ग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्यमायातंकालजिन्मरणंकथम् ॥ यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिंजयः ॥ ६२ ॥
तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्ता
दिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥६४॥ बलंचकृत्स्नंमथितंबालेनातुलशौंडिना ॥
अतःपरंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यान्नृवरोत्तमाः ॥६५॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणां
शत्रुहातदा ॥६६॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवाचरणकारणे ॥६७॥ इतिश्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे
रामाश्वमेधेकुशलवयुद्धेसैन्यपराजयोनामषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ जानासिकिंमहामं
त्रिन्कोबालोहयमाहरत् ॥ येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम् ॥ १ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नयंमुनि
श्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान् ॥ क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥ २ ॥ इंद्रोभविष्यतिपरममर्षीहयमाहरत् ॥
पुरारिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥ ३ ॥ कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकः
पुष्कलान्यतः ॥ ४ ॥ त्वंचवीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः ॥ तत्रगच्छस्वसैन्येनमहताशत्रुकृंतन ॥ ५ ॥ गत्वा
सजीवितंवीरंबद्धातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्विदमादृतम् ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्स
र्वान्समादिशत् ॥ सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली ॥ धनु
र्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाबलंवारप्रपूरितम् ॥ नकिंचिन्मनसाबिभ्येलवेनबलशा
लिना ॥ ९ ॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुंचन्सहस्रशः ॥१०॥

तःशरैःपीडयमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥ वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वा
भ्रमिभिःपर्यवस्थितान् ॥ लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्य
या ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः ॥ १३ ॥ पंचमीलक्षयोधानांषष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयु
ग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः ॥१४॥ मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसचरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकार
कान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना ॥ १६ ॥
सप्तभिर्भ्रमिभिर्युक्तोरराजसकुशानुजः ॥ मेघवृंदविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे ॥ १७ ॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिद
न्गजकरान्बहून् ॥ छिंदञ्छिरांसिवीराणांचक्रभ्रूणिमहांतिच ॥ १८ ॥ अनेकेपतितावीरालवबाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुः
समरेथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कल
संज्ञकः ॥ २० ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली ॥ २१ ॥ सलवं
प्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तेमयासंख्येरथेसुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकथ
माहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्धयेहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वयादत्तेरथे
स्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदामेपापमेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि ॥ २४ ॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥
वयंतुक्षत्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचारीभवत्येवप
श्चाद्युद्धंकरिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाकर्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ विसस्मायाचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरो

त् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः ॥ चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमाचरन् ॥ २८ ॥ सयावत्स
गुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः ॥ रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना ॥
महावीरंमन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥ ३० ॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसं
नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणघातविशीर्णवपुलक्षणौ ॥ जयाकांक्षांप्रकुर्वंतौपरस्परबधैषिणौ ॥ ३२ ॥
जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा ॥ एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ॥ ३३ ॥ पुष्कलःप्रत्युवाचाथबालशूर
शिरोमणे ॥ त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीराशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ शिरस्तेपातयांम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥ मापला
यस्वसमरेप्राणान्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपंजरे ॥ पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसं
स्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपंजरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥ महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयः ॥ ३७ ॥
इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमाजिस्थं
मच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः ॥
रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ॥ ४० ॥ लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम् ॥ जग्राहलवतःकोशादाशी
विषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्तश्छिन्नोभारतिनाशुमः ॥
॥ ४२ छिन्नेभारतिनासंख्येशरेणप्राणहारिणा ॥ अत्यंतंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ॥ ४३ ॥ आकर्णाकृष्ट
चापेनसमुक्तोनिशितःशरः ॥ बिभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे ॥४४॥ भिन्नेरक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना ॥

पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ॥४५॥ पतितंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः ॥ गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छा
समन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः ॥ हनूमंतंलवंहंतुंनिर्दिदेशक्रुधान्वितः ॥ ४७ ॥
हनूमान्क्रोधसंप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम् ॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलीम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेणहतवान्मू
र्ध्निलवस्यहनुमान्बली ॥ तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाट्यमू
लतः ॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ॥ ५० ॥ यान्यान्वृक्षान्समाहत्याताडयत्पवनात्मजः ॥ तांस्तांश्चि
च्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाः समुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः ॥ पातयामासशिरसिक्षिप्रवे
गेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ॥
॥ ५३ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमा
विद्धंवीक्ष्यस्वांबांहृदिस्मरन् ॥ मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारुतेर्बली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुति
स्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नभूद्बली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥ बाणवर्षम
न्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥ ५७ ॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाय्ययदिगम्यते ॥ तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बाल
कोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्तवरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ ५९ ॥
शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥ अहंतावज्जयाकांक्षीशयेकपटमूर्च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरण
मंडले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम् ॥ जघानसर्वान्नृपती

न्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहनुमत्पतनंनामै
कषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ शेषउवाच॥मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासंख्येबाल
कोयंमहाबलः॥१॥स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैःसह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशि
शुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ॥धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि॥३॥ विचारयामासतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलो
त्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ॥४॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मान्विजित्यसमरेदृश्यतेमृगरा
डिव॥५॥अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम्॥अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः॥६॥ इत्येवंस
विचार्याथबालकंतुवचोब्रवीत्॥रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥७॥ कस्त्वंबालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षि
तौ ॥ नजानीषेबलंराज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतं
लोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमामिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव
॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीक्ष्यवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥ किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥ युध्यस्वस
मरेवीरश्चेत्त्वंबलयुतोभवेः ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्बलिनां
वरः ॥ वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैव
भुजयोरणमंडले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ नादयन्मेघगंभीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥
॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचबलिनांवरः ॥ बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥ लवस्या

नेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणाव्योमसकलंव्याप्नुवँ
ल्लवसंधिताः ॥ सूर्यमंडलमासाद्यप्रवर्ततेसमंततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविशद्यत्रबाणपंजरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुका
वार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोविस्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमो
चनकोविदः ॥ २० ॥ तांश्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वियान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमहीप
तेः ॥ २१ ॥ सोन्यद्धनुरुपादाययावन्मुंचतिसायकान् ॥ तावद्भंजसरथंसायकैःशितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थम
च्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥ तत्कर्मपूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसार
थिः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययययौयोद्धुंलवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकबाणानिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुक
इवशुशुभेरणमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरःकुंडलीकृतचापवान् ॥
॥ २६ ॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यचकारसः ॥ २७ ॥ तदारा
मानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥ मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिल
शःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥ २९ ॥ अत्यंतंबाणपीडार्तोलवं
बलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूत्तदा ॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥
अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम् ॥ पपातस्यंदनोपस्थे
धनुःपाणिःसुशोभितः ॥३२॥ शत्रुघ्नंमूर्च्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः ॥ दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ॥३३॥

सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचि
द्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीराशिरोमणिः ॥
दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ ३६ ॥ तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः ॥ केचित्पलायिताःकेचिन्मु
मुहुर्युद्धमंडले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे ॥ लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः॥३८॥
आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेण
पातितोरणमंडले ॥ त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः ॥ ४० ॥ इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपातयाम्यहम्॥
सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ॥४१॥ इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघा
तितः॥४२॥ संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्वदाहकम् ॥४३॥ तंबाणंप्रज्वलं
तंसद्योतयंतंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवा
न्मम ॥ तदाशत्रुघ्नवशतोनमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहा
बाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छांप्रापतदावीरोभूपसायकसंहतः ॥ संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसम
लंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवमूर्च्छानामद्विषाष्टि
तमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमू
र्ध्निमहाबलः ॥ १ ॥ लवंबालंरथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्यांततोगंतुमियेषसः ॥ २ ॥

स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तामितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेस्यसीतायैत्वरिताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बालाऊचुः ॥
मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंतस्यसै
न्येनजानकि ॥ तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमूर्च्छि
तंकृत्वाजयमापरणांगणे ॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायैषराजापरमदारुणः ॥ संकुप्यपातयामासतवपुत्रंरणांगणे ॥७॥
अस्माभिर्वारितःपूर्वंमागृहाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्सर्वांश्चाधिकृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशू
नांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥ पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ कथंनृपोदयाहीं
नोबालेनसहयुध्यति ॥ अधर्मंकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्ततेतिबलान्वितः ॥
कथंत्वंनिष्कृपस्याहोराज्ञोहार्षीद्धयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वं
वैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ तातांहंतुत्वयासार्धंरामत्यागासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने
॥ १३ ॥ एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः ॥ मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः ॥ १४ ॥ कुशोयद्य
भविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥ सोपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरो
म्यतः ॥ दैवमेवममाप्यत्रकारणंदुःखसंभवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह ॥ पादांगुष्ठेनलिखती
भूमिंनेत्रद्धयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान्प्रतिजगादासौपृथुकाःसचभूपतिः ॥ कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति
॥ १८ ॥ इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥ मायासित

चतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भू
ताश्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वलदीनांगींबभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदये
चरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि ॥ २२ ॥ सप्रत्युवाचजननींदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ मातस्तवकथंदुःखंमयिपुत्रउ
पस्थिते ॥ २३ ॥ मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन् ॥ प्रसूमुवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥
कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥ २५ ॥ सदाममागतंज्ञात्वाप्रह
र्षन्सन्निधावियात् ॥ नदृश्यतेकथंवीरःकुत्ररंतुंगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्गतोमांवैनिरीक्षितुम् ॥ किंत्वं
रोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्तते ॥ २७ ॥ तन्मेकथयसर्वंतत्तवदुःखस्यकारणम् ॥ तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकु
शमब्रवीत् ॥ २८ ॥ लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा ॥ बबंधबालकोमेत्रहयंयागक्रियोचितम् ॥ २९ ॥ तद्र
क्षकान्बहूञ्जिग्येएकोनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबंधरणमूर्धनि ॥ ३० ॥ बालकाइतिमामूचुःसहगं
तारएवहि ॥ ततोहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥ त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोन्नृपोत्तमात् ॥
निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशन्नोष्ठंदंतैर्दंतान्विनिष्पिषन् ॥ ३२ ॥ ॥ कुशउवाच ॥
मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबंधनात् ॥ इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदिदेवोमरोवापियदि
शर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्बाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदीस्त्वंमातरिहवीराणांरणमूर्जितम् ॥
कीर्तयेत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥ शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालं

तथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्च्छितम् ॥३७॥
नमोचयाम्यद्यपुत्रंतवमातर्महारणात् ॥ तदैतौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादादस्त्रवृंदंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥ ३९ ॥ प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवं
मोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचीकुंडलीबली ॥ ४० ॥ मुकुटीकरवालीचचर्मधारीधनुर्धरः ॥
अक्षयाविषुधीकृत्वास्कंधयोःसिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायग
च्छतिक्षिप्रमाहवे ॥ ४२ ॥ तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम् ॥ आयांतंतंकुशंवीरादद्दृशुःसुमहाभटाः ॥४३॥
कृतांतमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम् ॥ लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रातरमागतम् ॥ ४४ ॥ अत्यंतवह्निवद्युद्धेदिदीपेवा
युनासमम् ॥ रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिपत् ॥
पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समैरयत् ॥ ४६ ॥ कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्येजनामुनेस
वेंडत्कल्लोलांबुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥ कुशेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम् ॥ नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम्
॥ ४८ ॥ इतस्ततःप्रभग्नंतद्दलंत्रस्तंपुनःपुनः ॥ नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छद्दलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समये
राजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥ कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसन्निभम् ॥ ५० ॥ कुशंदृष्ट्वाबलाक्रांतंराममूर्तिसमप्रभम् ॥
रथेतिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसमहाबलः ॥
किंनामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः ॥ ५२ ॥ कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासह

महबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगंभीरयावाचानादयन्त्रणमंडलम् ॥ ५४ ॥
केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्या
विशारदौ ॥ कुशोलवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्तिस
मरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वंमयासार्धंयदिवीरोसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवंतंरणमूर्ध
नि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपाद्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्त
धनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्निशिताञ्छत्रुघ्नः
सर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वाल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ भुव
नंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मुने ॥ ६२ ॥ अग्न्यस्त्रेणकुशःसर्वान्ददाहतरसाबली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रे
णवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥
वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशउद्भटः ॥ नारायणंतदाभूपंनाशकत्प
रिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जाना
मित्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौ
त्वांनृपतेशरैः ॥ त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रतिज्ञांतर्हिमेशृणु ॥ ६८ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः ॥ तन्ना
द्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ॥ ६९ ॥ सावधानोभवानत्रभवतुप्रधनांगणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वा

स्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत् ॥ ७१ ॥
तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोहृदयंतस्य
भेत्तुंतत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवह्निसमआशीविषवदुच्छ्सन् ॥ ७३ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुतक्षितः ॥
चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥७४॥ तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाणस्यकृंतनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधार
शितपर्वकम् ॥ ७५ ॥ सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७६ ॥
तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः ॥ तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमपि
क्षिप्रंछेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौपपातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपा
तिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥ ७९ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे शेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथः
प्रवरोनृपः ॥ प्रययौमणिनामृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंययौतदा
योद्धुंमहावीरबलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासाद्यबाणान्मुंचन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः
॥ ३ ॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छ्रितैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरितम् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैः
क्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यंतंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसांचिं
तयामासकिंकर्तव्यंरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमहाबलसम

न्वितः ॥७॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥ छेत्तुंमतिंचकाराशुतावल्लघ्नोमहाशरः ॥८॥ मुमूर्च्छसमरेवीरो
महावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपतितेदृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥
त्रासयंतंवीरगणान्नियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ समीरसूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दंतान्को
पयन्निवतंक्रुधा ॥ ११ ॥ उवाचचहनूमंतमेहित्वंममसन्मुखम् ॥ भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम्
॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबलम् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमु
त्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंप्रतिसमादायययौयोद्धुंमहाबलः ॥ १४ ॥ शालहस्तंममायांतंहनूमं
तंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली ॥ १५ ॥ सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥ शालेन
हृदिसंजघ्नेदंतान्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदाबालः किंचिन्नाकंपतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रच
क्रुस्तस्यबाल्यतः ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसपरमास्त्रवित्
॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥ दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तं
कुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः ॥ २० ॥ मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवंगंबलसं
युतः ॥ विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैः सैन्यंतत्सकलंमहत् ॥ २१ ॥ तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणांगणे ॥ पलायनपरं
जातंचतुरंगसमन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाट्यकुश
मुद्भटम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहसन्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली ॥ २४ ॥

अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमरांगणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः ॥ २५ ॥ कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्य
बाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम् ॥
जयाशांप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमरांगणे ॥ २७ ॥ रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकम् ॥ अत्यमर्षीरुषाक्रांतस्तंहंतुं
नगमाददे ॥ २८ ॥ आत्मानंहंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥
सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः॥कुशंहंतुंसमारब्धोययौशालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापिचकुशोवीरोवारुणा
स्त्रंसमाददे ॥ बबंधतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सबद्धःपाशकैःस्निग्धैःकुशेनबलशालिना ॥ पपातरण
मध्येवैमहावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः ॥ जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः
॥ ३३ ॥ तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा ॥ प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जयंप्राप्य
रणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ संग्रामेजयकर्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहर्षितौपरिरंभंप्रकुर्वतः ॥
जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ ॥ लवउवाच ॥ ॥ भ्रातस्तवप्रसादेनानिस्तीर्णो
रणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वात्वरितंवीरौजग्मतुस्तौकुशीलवौ ॥
राज्ञोमौलिमणिंचित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम् ॥ अंगदे
चमहार्घाढ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनूमंतंकपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभा
वपिबबंधतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमंदिरम् ॥४१॥

आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम् ॥ क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममैवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रु
त्वाततोवाक्यमुवाचचकुशोलवम् ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौ
बलिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायप्रगच्छंतौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥
कंपमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः ॥ एतौरामसुतावस्मान्ने
ष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापूर्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ॥४७॥
सामांद्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशेनवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राण
त्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति ॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे ॥
नेष्येतयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः ॥ कुशोलवश्चभवनंमातुः
प्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥
ताभ्यांपुच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवी
क्षमाणावरांगना ॥ उवाचचविमोक्षार्थंवदंतीवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुंचतांकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षंतौ
मांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अयंवैहनुमान्वीरोयोददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववा
नरभूमिपः ॥५६॥ किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोस्तिमे ॥५७॥
इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालो

रामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तोहयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्ष
त्रियास्तेगृह्णंतुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतःस्वांतेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूः
किंनवाभवेत् ॥ ६१ ॥ धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोश्वोमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे॥६२॥
मुकुटोयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यंम
णिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोयंमेमनोहारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥
इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५ ॥ कौतुकार्थंतवैवैतौसंग्रामेयुद्धकारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजान
कीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहृतोरामहयोमहान् ॥ ६७ ॥
अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरौयागार्थंमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिहृतवंतौकिंवा
जिनंमखसत्तमे ॥ मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्या
स्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ॥ ७० ॥ क्षात्रधर्मेणतंभूपंजितवंतौबलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभाविक्षात्र
धर्मेणयुध्यताम् ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ दुष्यंतेनसमंयुद्धंभरतेनकृतंपुरा ॥ ७२ ॥
कण्वस्याश्रमकेवाहंधृत्वायागक्रियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्य
एवापितस्मान्नोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोधुनाचावांदास्यावोहयमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्या
वोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचितम् ॥ सीतादे

वीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीरामंमनसाध्यात्वामानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥ यद्यहंमनसावाचा
कर्मणारघुनायकम् ॥ ७७ ॥ भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात्
॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतच्चजीवेतमत्सत्याज्जगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूतेजानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्बलंचतत्स
र्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसैन्यजीवनंनामचतुः
षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ अन्येपिवीराबलिनोमूर्च्छां
प्राप्ताःसुजीविताः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम्
॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठंमूर्च्छाविरहितंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रा
दाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः ॥
ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभग्नंस्वभा
रेणफणीश्वरम् ॥ ६ ॥ जवेनजाह्नवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते
॥ ७ ॥ पुष्कलेनयतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ॥ ८ ॥ हयंतं
पुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अनेकरथसाहस्रैः
परीतोबलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्राप्यसूर्यवंशविभूषिताम् ॥
अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्गराजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौ

हर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगंमहाबलः ॥ लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबालिनांवरम् ॥ १३ ॥
लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमदाक्रांतःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलंपृष्टो
वार्तांचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥
सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरींप्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चंद्रस
मप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मंड
पास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुः
पाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुञ्जतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः ॥
परस्परंप्रपश्यंतोवार्तांचक्रुर्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच ॥ क्षीराज्यमधुयुक्तानि
शर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चंद्रबिंबसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः ॥
॥ २३ ॥ फेनिकावटकाःस्निग्धाःशताच्छिद्राविरंध्रकाः ॥ शष्कुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥
भक्तंकुमुदसंकाशंमुद्गदालिविमिश्रितम् ॥ सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तो
भीमसेनसमन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःमृष्टःपात्रेमुक्तःप्रवेषकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम् ॥
परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेद्भुतम् ॥ २७ ॥ किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंतमसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्यु
नाशकमद्भुतम् ॥२८॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् ॥२९॥

एकमिंदोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्यति ॥ माजानीहिमृगांकस्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥ ३१ ॥ तावदन्योरुषाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुक्षौद्रकंदस्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः ॥ तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेतिलोलुपाः ॥ ॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नंमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्रत्ययाद्विप्रोदानस्यफलमीदृशम् ॥ येददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितदीप्सितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ॥ ३७ ॥ यैर्नरैरग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः ॥ भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम् ॥ ३८ ॥ एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः ॥ मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः ॥ ३९ ॥ नृत्यंत्येकेहसन्त्येकेनंदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्धातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥ ४० ॥ रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंनाशकत्तदा ॥ ४१ ॥ यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः ॥ ४२ ॥ पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढंप्रीतःक्षतसंशोभितांगकम् ॥ ४३ ॥ अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः ॥ अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम् ॥ ४४ ॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलम् ॥ सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यंरिपुंजयम् ॥ ४६॥ सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्न

कम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणतान्नृपान् ॥ ४८ ॥
सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्य
सान्निध्यमागतम् ॥ उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ॥ ५० ॥ सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभू
मिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेनकेननियंत्रितः ॥ कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशा
लिना ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोमंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगंभीरनादेनचसुबु
द्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासि
सर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथापितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्र
सादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभालपत्रसुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबल
दर्पितः ॥ स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदांबुजम् ॥ ५७ ॥ कोवारावणदैत्येंद्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम् ॥ गृह्णाति
विजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ॥ ५८ ॥ अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतव
प्रभो ॥ ५९ ॥ सपुत्रःप्रबलःसर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ॥ ६० ॥ योराजाजग
तांनेत्रींमातरंजगदंबिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंटकम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवि
तम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिराद्दर्शनकांक्षकम् ॥ ६२ ॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥ दमनस्तस्यवैपुत्रः
प्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्च्छ्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥

ततःसुबाहुःसंक्रुद्धोरणेपवनजंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशा
पतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६ ॥ एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः ॥ कृपा
दृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥ ६७ ॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह ॥ तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रुघ्नेनबली
यसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥ विद्युन्मा
लीहतोदैत्यःसत्यवान्संगतस्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रा
मसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ वाल्मीकेराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतु
कंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनंबलव
त्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशतधारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताः
संख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मूर्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसं
युगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितोराज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसं
जीव्यनाशितंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच॥ गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमं
प्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृही
त्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥ एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुमतिनिवेदनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ कथितौ

वैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयाविति ज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥२॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्म
योममजायते ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमंतंलीलयांगबबंधतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्चविचेष्टितम् ॥ यथामे
परमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥ ४ ॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः ॥ उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसम
न्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ तवांतर्यामिणोनॄणांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रतव
संतोषहेतवे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७ ॥ त्वया
यदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अंतर्वत्नीवनेघोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ कुररीमिवदुःखार्तांवीक्ष्याहंतववल्ल
भाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वनयंतदा ॥ ९ ॥ तस्याःपर्णकुटीरम्यारचितामुनिपुत्रकैः ॥ तस्यामभूतांपु
त्रौद्वौभासयंतौदिशोदश ॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाशशी
॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसर
हस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥ आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौ
कृतौ ॥ गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच ॥ १४ ॥ चंचलौचलचित्तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषं
प्राप्तश्चाथरघूत्तम ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ १५॥ अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकाविसिस्मिरे॥
षडजमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ ॥ १६ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्च

कृतंरामायणंशुभम् ॥१७॥ मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ॥वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ ॥१८॥ अद्भुतं
गीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धि
पारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ २० ॥ परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥ शुश्राववरुणःसार्धं
कुटुंबेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्नैवागतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन ॥ २२ ॥
गानानंदमहालोभहृतप्राणेंद्रियक्रियः ॥ प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभि
तावपिबालकौ ॥ चालितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृतेः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥
वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणायाब्रुवंसर्वंजन्म
विद्याद्युपागमम् ॥ २६ ॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंबरभूषणैः ॥ देवदत्तमितिग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात् ॥२७॥
आहृतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरुणेनतत् ॥ प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः॥ ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणः
कृती ॥ २८ ॥ सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता ॥ वीरपुत्रामहाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥२९ ॥ महती
हानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्याज्ञायतेयदि
दूषितैः ॥ काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसि
द्धिमायांतियेसीतापदचिंतकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवंतिजगतांनित्यंव्या
पाराऐश्वराअमी ॥३३॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति ॥ स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥३४॥

ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपि
तासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धां
सर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमेःप्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेति
जानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानिवाच्यानिजगतांपतिम् ॥
रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवहिसर्वै
श्चलोकपालैरपिप्रभो ॥ ४० ॥ श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः ॥ गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्ट
मानसैः ॥ ४१ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितंताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥ ४२ ॥
दत्तंयल्लोकपालैःस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एक
रामंजगत्सर्वंपूर्वंमुनिविलोकितम् ॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेविलोक्षितम् ॥ ४४ ॥ एककामपरामूर्तिर्लोके
पूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्ततः ॥ ४५ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेंद्ररामपुत्रौकुशीलवौ ॥ गीयतेह्यत्र
संकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४६ ॥ कृतेषुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्यत्रसीतायाःपुण्यश्लोकशि
रोमणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अंगीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४८ ॥
नतौस्वांमातरंहित्वास्थास्यतोभवदंतिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभवतासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानीं
सेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनःपततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणांचमानद ॥

शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतादिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाल्मीकिनारामःसर्वज्ञोप्यवबोधितः ॥ स्तु
त्वानत्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥ सपुत्रांरथमास्था
यसुमंत्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वाममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥ संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम्
॥ ५४ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ यास्यामितवसंदेशात्सर्वेषांनःप्रभोर्विभो ॥ देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः
॥ ५५ ॥ मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती ॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वागंतुकंमम ॥ ५६ ॥ इत्युक्तालक्ष्म
णोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया ॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोगाद्भूमिजाश्रमम् ॥ ५७ ॥ कथंप्रसादनीयास्यात्सीता
भगवतीमया ॥ पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा ॥ ५८ ॥ एवंसंचिंतयन्नंतर्हर्षसंकोचमध्यगः ॥ लक्ष्मणः
प्राप्यसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम् ॥ ५९ ॥ रथात्सोथावरुह्यारादश्रुरुद्धविलोचनः ॥ आर्येपूज्येभगवतिशुभेइति
वदन्मुहुः ॥ ६० ॥ पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलांगकः ॥ उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासच ॥ ६१ ॥
किमर्थमागतः सौम्यवनंमुनिजनप्रियम् ॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौशल्याशुक्तिमौक्तिकः ॥ ६२ ॥ अशेषोमयिक
श्चित्सकीर्त्याकेवलयादृतः ॥ कीर्त्यतेसर्वलोकैश्चकल्याणगुणसागरः ॥ ६३ ॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुम्मांत्वां
नियुक्तवान् ॥ यदिततश्चलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६४ ॥ मृत्वापिपतिसत्कीर्तिंकुर्वंत्यामेहिसुस्थिरा ॥
मतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ॥ ६५ ॥ त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि ॥ फलंहिसाधनायत्तोहेतुः
फलवशोनतु ॥ ६६ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि ॥ आस्तेकिंकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपाल

कः ॥ ६७ ॥ सर्वेकुशलिनःसंतिभरताद्याश्चबांधवाः ॥ सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ॥ ६८ ॥ मद्वर्तिक
त्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये ॥ राज्ञःकिंदुस्त्यजं तस्यस्वात्मापियस्यनप्रियः ॥ ६९ ॥ इत्येवंबहुधापृष्टस्त
यारामानुजःसताम् ॥ उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ॥ ७० ॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याराजयो
षितः ॥ पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ॥ ७१ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिवंदनम् ॥ नि
वेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ॥ ७२ ॥ गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरर्पितेशुभे ॥ दत्ताशीःकुशलप्रश्नः
कृतश्चत्वयिजानकि ॥ ७३ ॥ आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मवान् ॥ अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोन्यत्रसर्वत्र
भामिनि ॥ ७४ ॥ शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे ॥ पश्यन्रोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ॥ ७५ ॥
यत्रदेविस्थितासित्वंनित्यंस्मरतिराघवः ॥ अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ॥ ७६ ॥ धन्योयमाश्रमोजा
तोवाल्मीकेर्यत्रजानकी ॥ कालंक्षिपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ॥ ७७ ॥ उक्तवान्यद्रुदन्किंचित्स्वामीनस्त्व
यितच्छृणु ॥ व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृतंतदसंशयम् ॥ ७८ ॥ लोकावदंतिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम् ॥ अहंत्वदृष्ट
मेवैषांस्वतंत्रंकारणंब्रुवे ॥ ७९ ॥ अदृष्टमेवकार्येषुसर्वशोप्यनुगच्छति ॥ ईशनीयाःकुतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः
॥ ८० ॥ धनुर्भंगेमतिभ्रंशेकैकेय्यामरणेपितुः ॥ अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ॥ ८१ ॥ तरणेरक्षसांभर्तुर्मार
णेपिरणेरणे ॥ सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८२ ॥ लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे ॥ पुनःस्वबंधुसं
बंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥८३॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम् ॥ प्रसीदतितदेवाद्यसंयोगेपुनरावयोः॥८४॥

वेदोन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अदृष्टम
नुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥ भोगेनजीर्यतेदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोकारणकःसीतेवर्धमानोममम
त्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥ ८७ ॥ शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमज्जनम् ॥ भवती
तिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ॥ ८८ ॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा ॥ मंतव्यंरक्षितोप्येषलोकः
शिष्टानुवर्तिना ॥ ८९ ॥ आवयोर्निंदयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ॥९०॥
आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलोवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९१ ॥ भवेयुरा
वयोःकीर्तेर्गायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतंभवांबुधेः ॥ ९२ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणे
नतेगुणैः ॥ पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९३ ॥ वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच ॥ अंगरागस्तथा
गंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९४ ॥ रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्च
शोभने ॥ ९५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूतमागधवंदिभिः ॥ वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥ ९६ ॥
पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ॥ ९७ ॥ गजारूढौकुमा
रौचपुरस्कृत्यजनेश्वरि ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम् ॥ ९८ ॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायां
प्रियेणते ॥ सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ॥ ९९ ॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥ मंगलैर्वा
द्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः ॥ १०० ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिक

रीराज्ञोह्यपकीर्तिंःस्वयंत्वहम् ॥ १०१ ॥ किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वा
सोनिरंकुशे ॥ १०२ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया
॥ १०३ ॥ पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ १०४ ॥ लक्ष्मणेमौ
कुमारौमेतत्तेजोंशससुद्भवौ ॥ वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥ १०५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौ
प्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता ॥ १०६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम् ॥
सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदुपेक्षया ॥ १०७ ॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौ
भवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥ १०८ ॥ आज्ञप्तावप्यनिच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्म
णौ ॥ १०९ ॥ वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववंदेतंगत्वाबालकसंयुतः ॥ ११० ॥
वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ समायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥ ११ ॥ लक्ष्मणः
प्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ॥ १२ ॥ सीतासंदेशवाक्येभ्योरामो
मूर्च्छांसमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥ १३ ॥ गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥
शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यन्त्यागतिरन्याविचिंतिता ॥ श्रुतादृष्टाथवामत्तो
यन्नागच्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणा
स्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्तेद्यकिन्नागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छयाविलोकनात् ॥१७॥

गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोपिगुणांभोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्री
णांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदयादिकम् ॥
देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥
आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्दरौ ॥ २१ ॥ सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वा
क्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥ जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महा
जवे ॥ २३ ॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यराजपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥ २४ ॥
युवांप्रगायतांपुत्रौरामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् ॥ २५ ॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचरि
त्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रितम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थि
तम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥ २७ ॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल ॥ अधर्मकर
शास्तिवैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात् ॥ २८ ॥ तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः ॥ किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छा
मिताःक्षणात् ॥२९॥ वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीवाचित्रिता ॥१३०॥
हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रितोपमाः ॥३१॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहा
गानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥
अब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः ॥ ३३ ॥ मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसु

वर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥ प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते
॥ ३५ ॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः ॥ कथंदातुंसुवर्णानिवांछतिश्रेयसांचितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तवंतौ
तौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथोनीतिवित्तमौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौ
नृपपादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामोबालौदृढेस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ मेने
स्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ ॥ ३९ ॥ सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यं
मेनेमुनीश्वर ॥ १४० ॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोब्रवीत् ॥ रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम्
॥ ४१ ॥ ॥ वात्स्यायन उवाच ॥ ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनं
तद्वदस्वमे ॥ ४२ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुका
यत्रपुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकीयत्ररजसाकुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रवर्णभृत् ॥ चंपको
बकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः ॥ ४४ ॥ अनेकपुष्पितायत्रपादपाःशोभनेवने ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानां
चशब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टंसर्वतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् ॥ ४६ ॥
परस्परंप्रहृषितंरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चि
न्मांसास्वादनलोलुपः ॥ तदाक्रौंचीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ ४८ ॥ विललापभृशंदुःखान्मुंचतीरावमुच्च
कैः ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् ॥४९॥ शशापवार्युपस्पृश्यसरितःपावनंशुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठां

त्वमगमःशाश्वतीःसमाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौंचमिथुनादेकमवधीःकाममोहितम् ॥ तदाप्रबंधंश्लोकस्यजातंमत्वाद्य
नुद्विजाः ॥ ५१ ॥ ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति ॥ स्वामिन्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् ॥५२॥
अत्यंतंमोहनोजातःश्लोकोयंमुनिसत्तम ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ ॥ तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैः
समन्वितः ॥ ५३ ॥ वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनीश्वर ॥ भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकत्वंसमपद्यत ॥५४॥
तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम् ॥ येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति ॥ ५५ ॥ धन्यासैवमुखेवाणी
रामनाम्नासमन्विता ॥ अन्याकामकथानॄणांजनयत्येवपातकम् ॥ ५६ ॥ तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकवि
श्रुतम् ॥ येनस्यात्पापिनांपापहानिरेवपदेपदे ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेस्रष्टासर्वदेवैःसमन्वितः ॥ ततःसचिंतया
मासकथंरामायणंभवेत् ॥ ५८ ॥ तदाध्यानपरोजातोनदीतीरेमनोरमे ॥ तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः
॥ ५९ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंरामंराजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥ ६० ॥ तदात्यंतं
मुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तैर्बहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्कांडानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽन
घ ॥ बालमारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरंतथा ॥ ६२ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चषडेतानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्या
त्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्रबालेतुसंतुष्टःपुत्रेष्ट्याचतुरस्सुतान् ॥ प्रापपंक्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् ॥
॥ ६४ ॥ सकौशिकमखंगत्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौवराज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवा
क्याद्वनंप्रागाद्गंगामुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्रकूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ ६६ ॥ भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रा

तरंनयी ॥ तमप्राप्यस्वयंनंदिग्रामेवासमचीकरत् ॥ ६७ ॥ बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीना
माश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥ नासाच्छेदःशूर्पणख्याःखरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननंदैत्याद्रा
मापहारणम् ॥ ६९ ॥ वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबंधप्रेक्षणंतत्रपम्पायांगमनंतथा ॥ ७० ॥ हनूम
तासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥ ७१ ॥ सप्ततालप्रभेदश्चवालेर्मारण
मद्भुतम् ॥ सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्य
समुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥ संपातिप्रेक्षणंतत्रवारिधेर्लंघनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधंकांडमद्भु
तम् ॥ ७४ ॥ सुंदरंशृणुकांडंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहेपरिभ्रांतिःकपेश्चित्रस्यदर्शनम् ॥ ७५ ॥ सीतासंदर्श
नंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभंगःप्रकुपितैर्बंधनंवानरस्यच ॥ ७६ ॥ ततोलंकाप्रज्ज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः ॥
रामाभिज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः ॥ इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसी
तासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्तरेऋषिसंवादोयज्ञप्रारंभएवच ॥ तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशिकाः ॥ ७९ ॥
इतिषट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम् ॥ १८० ॥ चतुर्विंशतिसाहं
स्रंषट्कांडपरिचिह्नितम् ॥ तद्वैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥ ८१ ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःपुत्रावाधायचा
सने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतांसस्मारवल्लभाम् ॥ ८२ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवा
देरामाश्वमेधेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः ॥

प्रेमगद्गदयाशंसन्रामचंद्रप्रणोदितम् ॥ १ ॥ सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रु
त्वोवाचविलज्जिता ॥ २ ॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने ॥ रामंस्मरन्तीतिष्ठामिवाल्मीकेराश्रमेत्वहम्
॥ ३ ॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत् ॥ मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रताप
तिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रुत्वाजानकीपतिदे
वता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्म
रंतीमनसारथेस्थित्वागमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता ॥ रामस्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरा
यणा ॥ ८ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ ९ ॥ वाल्मी
किंसानमस्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ॥ १० ॥ कौसल्यातामथायांतीं
वीरसूंजानकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययर्यौहर्षमनेकधा ॥ ११ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्॥
भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् ॥ १२ ॥ सुमित्रास्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ आशिषंव्यदधात्त
स्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १३ ॥ सीताताःसर्वतोनत्वारामचंद्राप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवाडव
॥ १४ ॥ समागतांवीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः ॥ सुवर्णपत्नींधिकृत्वातामधाद्धर्मचारिणीम् ॥ १५ ॥ रामस्तदा
यज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्वच्छशीवशरदुत्प्रभः ॥ १६॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥
वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १७ ॥ सीतयासहितंरामंप्रयुक्तंयज्ञकर्माणि ॥ निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतु

केनसमन्विताः ॥ १८ ॥ वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् ॥ १९ ॥
रामस्यवचनंश्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २० ॥ मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वसं
भारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभवंस्तदा ॥ २१ ॥ अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि ॥ प्राक्षि
पन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥ देहिदानानिविप्रेभ्योय
थास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २३ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥
॥ २४ ॥ अनेकरत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतंप्रीतिदायकैः ॥ २५ ॥ अगस्त्यंपूजयामा
ससपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्चविविधैरपि ॥ २६ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥
च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् ॥ २७ ॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनिधीन् ॥ पूजयामासर
त्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ २८ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रज
न्मने ॥ २९ ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३० ॥ वासांसिच
विचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथाशास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३१ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णसर्वसत्त्वोप
बृंहितम् ॥ अत्यंतमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३२ ॥ दानंददंतंसर्वेषांवीक्ष्यकुंभोद्भवोमुनिः ॥ अत्यंतपरम
प्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३३ ॥ तदाभिषेकस्नानार्थंपानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुष्षष्टिनृपान्सस्त्रीन्समा
ह्वयत् ॥ ३४ ॥ रामस्तुसीतयासार्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३५ ॥ सौमित्रि

रप्यूर्मिलयामांडव्याभरतोनृपः ॥ शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याचकांतिमत्याचपुष्कलः ॥ ३६ ॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्य वान्वीरभूषया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ॥ ३७ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुतवत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोङ्गसेनया ॥ ३८ ॥ विभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया ॥ उग्राश्वःकामग मयानीलरत्नोधिरम्यया ॥ ३९ ॥ सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणो न्मुनिः ॥ ४० ॥ वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ॥ ४१ ॥ पयः पुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता ॥ यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४२ ॥ उदकंतन्मुनिस्पृष्टंसर्वेरामादयो नृपाः ॥ आजह्रुर्मंडपतलेविप्रवर्यैरुपस्कृते ॥ ४३ ॥ पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीरसन्निभम् ॥ मंत्रेणमंत्रयामा सरामहस्तेनकुंभजः ॥४४॥ पुनीहिमांमहाबाहोअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले॥तन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणंतुपरितोषिताः ॥ ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वासन्नृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥ तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यंतकुतूहलात् ॥ ४६ ॥ परस्पर मवोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यंतेसरामःकिंवदत्यहो ॥ ४७ ॥ इत्युक्तवतिभूमीशेरामेकुंभोद्भ वोमुनिः ॥ करवालंचाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः ॥ ४८ ॥ करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःकृतौ ॥ पशुत्वंतुविहा याशुदिव्यरूपमपद्यत ॥४९॥ विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमंततः ॥ चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ॥ ॥ ५० ॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम् ॥ वीक्ष्यलोकाःकृतौसर्वेविस्मयंप्राप्नुवंस्तदा ॥ ५१ ॥ तदारा मःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान् ॥ पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः ॥ ५२ ॥ कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मा

त्त्वंवाजितांगतः ॥ कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥ ५३ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हस
न्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५४ ॥ तवाज्ञातंनसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः ॥ तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामि
यथातथम् ॥ ५५ ॥ अहंपुराभवंरामद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरिपुतापन ॥ ५६ ॥ कदाचि
द्धूतपापायास्तीरेहंगतवान्पुरा॥अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५७ ॥ तत्रस्नात्वापितॄँस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथा
विधि ॥ ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५८ ॥ तदाजनाःसमायाताबहवस्तत्रभूपते ॥ तेषांप्रवंचना
र्थायदंभमेनमकारिषम् ॥ ५९ ॥ अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतं
महत् ॥ ६० ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसांगणम् ॥ चकाररम्यमतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६१ ॥ अनेक
तिलकश्रीभिःशोभितांगोमहातपाः ॥ दर्भशोभःसमित्पाणिर्दंभोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६२॥ दुर्वासास्तत्रस्वच्छंदंपर्यट
ञ्जगतीतलम् ॥ प्रापतत्रमहातेजाधूतपापःसरित्तटे ॥ ६३ ॥ ददर्शमांदंभकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यंकरमु
न्मत्तमस्वागतवचःकरम् ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापासौमुनिस्तीव्रंदंभिनंमांमहाम
तिः ॥ ६५ ॥ दंभंकरोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंपशुत्वंतापसाधम ॥ ६६ ॥ शापंप्र
दत्तंसंश्रुत्यदुःखितोहंतदाभवम् ॥ अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ॥ ६७ ॥ तदामेकृतवान्रामाद्विजोनुग्रह
मुत्तमम् ॥ वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥ ६८ ॥ पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहिततपरमंपदम् ॥ दिव्यंव
पुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ॥ ६९ ॥ तेनशापोपिसंदिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तो

मनोरमम् ॥ ७० ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेहंकरजस्पर्शंप्राप्तवानिहदुर्लभम् ॥ ७१ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७२ ॥ नयत्रशोकोनजरानमृत्युःकालविभ्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ७३ ॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदितम् ॥ ७४ ॥ गतोसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७५ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥ विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७६ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दंभवर्जनात् ॥ ७७ ॥ यथाकथंचिद्रामस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७८ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रितम् ॥ ७९ ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमः ॥ ८० ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमःकथंपुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ॥८१॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८२ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगादमुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८३ ॥ कर्पूरमाहराक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८५ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताः स्वपरीवारसंवृताः ॥ ८६ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ शेष

उवाच ॥ ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्क्रतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणो
महादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥ वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः ॥ २ ॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठे
नपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुर्नहिविप्रेंद्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवांश्चसन्तर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥
वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृही
त्वास्वालयंययुः ॥५॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्विजाराममाशीर्भिरददुःशुभ
म् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वावसिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियः
श्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकंदर्पंमहामणिविभूषितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमि
पम् ॥ ययौरामःसहस्त्रीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥ जगामससरि
च्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणै
र्वृतः॥ ११ तदुत्सवंसमाज्ञायययुर्लोकास्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेंद्रं
सीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोकाश्चिरंदर्शनलालसाः ॥ १३ ॥ अनेकनटगंधर्वागायंतोय
शउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यःक्षोभयंत्यःपतेर्मनः ॥
जलयंत्रैश्चसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविलिंपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः ॥ परस्परंप्रलिंपंत्यो
मुदंप्रापुर्महत्तराम् ॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः॥१७॥

अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन् ॥ यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ तत्रगत्वासवैदे
ह्यारामःकमललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनता
स्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवंदितम् ॥ २० ॥ परस्परंप्रसिंचंतोजलयंत्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाःसव
हर्षंप्रापुर्मनोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामःसीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥
॥ २२ ॥ दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः ॥ कंदर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाग्र्यसर्वैरूप
संस्तुतोबभौ ॥२३॥ सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः ॥ त्रैलोक्यलोकश्रियमापद्यद्भुतामन्यै
र्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासोहयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्ल
भाम् ॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥ २६ ॥
यः शृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम् ॥ ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रोलभते
पुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ २८ ॥ यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोपिपरं
पदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राग्र्योरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुः
परमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम् ॥ ३० ॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छंति
सुखमव्ययम् ॥ ३१॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः ॥ तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूजयेत् ॥३२॥ श्रुत्वा
कथांवाचकायगवांदद्यंप्रदापयेत् ॥ सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ३३ ॥ कुंडलाभ्यांविराजंत्यौसुद्रि

काभिरंलक्कते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रतिमेशोभनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवा
श्चपितरोवैकुंठंप्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तव
धीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वंतियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम् ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयच्चदेवैःसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गो
घ्नश्चापिकृतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पूतोभवत्येवनात्रसंशयितुंक्षमम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपाताल
खण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेश्रवणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥

॥ इति रामाश्वमेधः समाप्तः ॥

इदं श्रीरामाश्वमेधपुस्तकं मुम्बय्यां क्षेमराज-श्रीकृष्णदास-
श्रेष्ठिना स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) मुद्रण-
यन्त्रागारेऽङ्कयित्वा प्रकाशितम् ।
संवत् १९६६, शके १८३१.

॥ * ॥ इति श्रीरामाश्वमेधः समाप्तः ॥ * ॥